

MATIJA POLJAKOVIĆ / KAD BOG ĐAVLU KUMUJE

BIBLIOTEKA
O S V I T

17

Uređuje:
REDAKCIJSKI KOLEGIJUM

Naslovna strana:
TOROK SANDOR

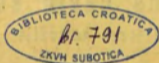
O S V I T
IZDAVAČKO ODELJENJE ČASOPISA „RUKOVET“

MATIJA POLJAKOVIĆ

Kad Bog đavlu kumuje
i druge komedije



OSVIT / SUBOTICA / 1964.



Kad Bog đavlu kumuje

komedija u tri čina

L I C A

BOG pa PREDSJEDNIK SUDSKOG VIJEĆA

DAVO pa BRANILAC

ČOVJEK kroz više sudbina

STARI pa TUŽILAC

PJESNIK 1.

PJESNIK 2.

PJESNIK 3.

UPRAVNIK

SEF

PODSEF

DJEVOJKA

GAZDA

DIREKTOR

DOKTOR

KOLEGA

ĐAVOLJI UČENICI:

UČENIK 1.

UČENIK 2.

UČENIK 3.

UČENIK 4.

ŽENA direktorova

ŽENA mlada i lijepa

SELJAK

PRVI

DRUGI

ANDEO

KONKURSNA KOMISIJA

ČETIRI ČLANA SUDSKOG VIJEĆA

NAROD na suđenju.

OSTALI đavolji učenici.

Sve se ovo bezbroj puta zbivalo, zbiva i zbivat će se, naravno u realnim okvirima a ne ovako potcrtao, prenaplašeno kako to satirično tretiranje dozvoljava i zahtijeva. Izvođenje mora dobiti groteskno oblikovanje, teatralnu igru, prenaplašavanje: zapravo, da se onemogući i najmanja realističnost. U tu svrhu koristiti i ritam.

I čin

Nebeske prostorije je poplavilo veselo, plavičasto svjetlo. U pozadini je skromno ali ipak nebesko prijestolje. Na usklađenom oniskom stolu je bokalić, stiva-lula, duvankesa, a bolji štap je naslonjen na prijestolje. S lijeve strane je nekomotna, premoderna fotelja, sličan stol s ponudama za čavla, jer u gostima je: karte, s kojima se povremeno poigrava, viski sa soda-vodom, kutija s cigaretama, džezva, kolja, gramafon s pločama igara s divijom dernjavom. S desne strane su tri stalka za klečanje.

1.

BOG (*dok đavo igra pasijansa, te puši i kafeniše, on zijeva*):

Aaaa...! Dedara mu...! Aaaa...!

DAVO (*i njega zarazi zijevanje, pa ljut baci karte*): Aaaa...!

Ne zijevaj...! Zaraziš i mene, da te đavo već odnese...!

BOG: Đavle, đavle, opet si nepristojan...!

DAVO: Uvrijeđena veličina...! Gost sam ti, što me ne zabaviš...? (*Bog se maša stive-lule, a anđeo mu pripaljuje.*) Ako se dobro sjećam, za anđele si regrutirao same muškarčetine, pa otkud da tebe žensko poslužuje...?

BOG: Pa kad me već i tako po svijetu ogovaraš, a ženski rod nipodaštavaš...

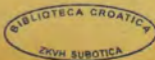
DAVO: Zar ja žene...? Oh, ružne li klevete...!

BOG: Pa zar ne govoriš: kad bi žensko valjalo, bog bi ih i za svoje stvarao...?

DAVO: Pa jest li se oženio...? Bog si, a nisi se usudio...!

Ali, ko veliš, kao služničad nisu loša... još kad je kao ova — sva nabubrena, sva obla...! Hahaha...!

BOG: E, baš si dosadan...! Aaaa...! (*Muška se bokalića, otpije dobar gutljaj. Dobri su ti poširoke rukavi bijele košulje, obrtše u njih usta i brkove.*)



- DAVO: Dakle, poštovani i predobri bože, smijem li te upitati: kakve su to nevolje kad te spolalo toliko zije-
vanje? Priznaj, ili si nervozan ili i sam sebi dosadan.
Hahaha...! Pazi, pazi, dosada vrata paklena otvara...!
- BOG: Zijeвам, nitkove jedan, jer si me uznemirio...!
- DAVO: E, e, e, ako jesam, baš mi je drago...! Znači, argu-
menti su mi toliko razložni da te nagone na razmiš-
ljanje. A ne voliš misliti, jer si, kako kažu, spor... ali
si primoran, jer si, navodno, dostižan... Hahaha...!
I, naravno, ne bi se ti uzrujavao da te razmišljanje nije
uvjerilo u čovječnost mojih stavova.
- BOG: A veliš, čovječnost...! Vidi vragova...!
- DAVO: Jest, jest, čovječnost, sebičnjače jedan...!
- BOG: Čuj ti, ne vrijeđaj jer ću zaboraviti da sam gospod
bog, anđela ti đavolskog...!
- DAVO: Hajd, ne bjesni već daj da ljudski govorimo. Zašto
da si uvijek ti u pravu, ili samo ja, već, eto, neka je
zlatna sredina. Jer zašto već jednom ne bi došlo do
koegzistencije raja i pakla?
- BOG: Dobra i zala? Ha, ti i interes čovječanstva...! Čitam
ja izvještaje, proklet bio, čujem ja kako si ljude na-
mučio...!
- DAVO: Učitelju, kolike li klevete...!
- BOG: A tko je to pobunom uznemirio čak i mene, tko mi
razapeo sina, duha svetog tko otjelovljuje, gdje u sve-
miru još ovakva intriganta ima...?
- DAVO: Već sam ti maločas rekao, neću nastaviti prego-
vore sve dok se ne ujudiš, dok principe demokratič-
nosti ne naučiš! (*Ljut i uvrijeđen podvikne:*) Konobar,
još jednu kavu! Brže to, jer đavo će te odnijeti...!
- BOG: Ne govori ovako s mojim personalom! A da ćeš je
odnijeti, to izbi sebi iz glave.
- DAVO: Baš ti toliko stalo do ove male...? Hahaha...!
- BOG: Ti bi da se sporazumijemo, a za tebe je samo ono
sporazum kad ja prihvaćam tvoje stavove.
- DAVO: E, to je samo pitanje moje inteligencije! Pa ded,
pokušaj ti mene uvjeriti... da je bijelo crno ili dva da
su jedan! Nećeš, bolan! Ali ja tebe već jesam! Hahaha!
(*Uhvati za podbradak anđela koja mu donijela kavu.*
Izpleda, nije joj mrsko, nasmiješi se.) Ih, kad bi mi samo
malo prilike pružio, ala bih se ovom anđelu odužio...!

- BOG: Ti žensko glavo, goni van! Jer ovaj je davu na naj-gore spreman. A poslije bi mi se uzaludo tužila.
- DAVO (dok anđeo s interesiranjem gleda đavla i odlazi): Jest, ko veliš, prvo poslovi, pa onda da se s ovakovom odmori...! Ha! Da da, stari, ništa više ne stvaráš! Na uspjesima se izležavaš, smješkaš se kao staro jare, čekaš da ti se dlive, dodvore...! A ja po cijeli bogovetni dan jurim ko bez duše, da tu i tamo dodem do koje duše... Imaš li ti pojma koliko je za to potrebno truda i umješnosti...? Nije više lako ljude oblatiti, u zlo uvaliti...! Začudo, sve manje vole moje priče, raditi sve više i više...!
- BOG: E, nisam ja njih zalud stvorio na svoju sliku i priliku!
- DAVO: Dobre i zle...?
- BOG: Tako je...!
- DAVO: Znači, uviđaš da ni ti baš nisi bez mane.
- BOG: A zašto ne bih bio, vraže...?
- DAVO: Ako su na tvoju sliku i priliku, dobri su i zli, pa kako bismo te, bože, poštivali...? «Oh, dobri i zli naš oče»...? Hahaha...! Oh, bože, bože...!
- BOG: Zar ti ne rekoš već da se ne služiš sofizmima...!
- DAVO: Neću, ako pristupimo pregovorima.
- BOG: Nema koegzistencije! Konferencija se odlaže.
- DAVO: E, nećeš jednostrano, ne može...! Ili onda ti izmisli zaključke za komunike...!
- BOG: Oh, bože sveti, dosadnog li đavla...!
- DAVO: Čuj, nastavimo diskusiju u prisustvu arbitara!
- BOG: Nova podvala...?
- DAVO: Ne! Neka ljudi dobre volje presude tko jeste u pravu, a tko nije!
- BOG: Jest, predložio bi mi ološ iz svoga carstva mraka!
- DAVO: Pa daj trojicu iz tvoga raja! Ha...? Kad si ih već stepao u raj valjda njima bar vjeruješ poznavajući im kremen značaj!
- BOG: Poznajem, poznajem, ali ni davu ne spava. Znaš kako je, bog sam, volim ih, pa im praštam. A i starim; eto nisam više beskompromisan.
- DAVO: Eto, daj onoga koji je još na zemlji opjevao tvoje nebesko carstvo.
- BOG: Dantea...? E, znaš, ipak je malo pretjerao. A i o tebi se mnogo raspričao.

DAVO (vidi trojicu nebeskih stanovnika u šetnji): A tko su ti ova trojica? Neznane ih primam!

2.

BOG (obraća im se): A je li, dobri ljudi, što vi ona i biste dok se u raju ne obreste...?

PJESNIK 1: Pjesnik sam bio.

PJESNIK 2: Srećom i ja.

PJESNIK 3: I ja isto.

DAVO: A što ste bogu skrivili da ste postali nebeski uznici?

BOG: Jest, jest, zato vas i primih u nebo. O kome ste ono i pjevali?

PJESNIK 3: O ljudima.

PJESNIK 2: Đavlima.

PJESNIK 3: I bogovima u njima.

BOG: Ček' da ja to provjerim...! Pa dobro, što i čega nadoste više u čovjeku, božanske niti il' đavolske biti...?

PJESNIK 1: Krasan je čovjek ako i griješi.

PJESNIK 2: Ako pitaš za ženu, volio sam tu božanski nevjernu.

PJESNIK 3: Veličanstveni ste u svojoj moći, ali se u stvaranju dobra ni zla čovjek dostići ne može. Jest, đavle, jest, bože...!

BOG: Eto ti sad, trojica, tri su i mišljenja!

DAVO: Takva ti je već čovječja sudbina!

BOG: A zapravo, zašto ste se toliko interesirali za čovjeka?

PJESNIK 1: Što nitko kao on ne osjeća...

PJESNIK 2: Što se i sam sebi podsmjeva...

PJESNIK 3: ...a zavidite mu još i na mislima...!

BOG: Ono ispada: više negoli bog, a i od đavla gori...!

PJESNIK 1: O čovjeku se samo kao čovjeku govori...!

BOG: Moglo bi biti — ali znaš, nemam sad ja tu svoje ideologe, ni apologete, ni filozofe svete da bismo debatirali...! Već, eto, hoćete li se vas trojica primiti za arbitre...? Sporimo se ja i smutipuk, a vi biste onda onako po božanskoj istini presudili.

DAVO: Po ljudskom razumu samo...!

BOG: Naravno, naravno...!

PJESNIK 1: A o čemu se sporite?

BOG: Baš o čovjeku.

DAVO: O dobru i zlu u njemu.

SVI: To nas zbilja interesira.

BOG: Dakle onda, prvo se poklonite, kleknite, prisegnite...

PJESNIK 1: Klečeći čovjek ne misli već povlađuje, a prisegom se nepošten od laži ne ograđuje...!

DAVO: Bog bogova, čovječe...! Anđeli, kavu i njima...!
Požurite, sto vam bogova...!

PJESNIK 3: Nepristojno je kleti...!

DAVO: Oprosti, tome je kriv moj odgoj prokleti... (Pokaže mu na boga.) On mi je bio učitelj i stvoritelj, a sada je i vaš i moj mučitelj...!

BOG: Nepristojnog sam ga izagnao iz raja...!

DAVO: Je li nepristojno što sam čovjeku skrenuo pažnju, da je ženu ljepše gledati nagu...?

BOG: Molim, neugodne ne evocirajmo uspomene...!

PJESNIK 1: Oprostite, poznati su nam vaši sukobi mnogi, postoputa su već opjevani. To nam bolje recite, oko čega se sada sporite?

DAVO: Ponudio sam mu koegzistenciju raja i pakla...

BOG: Preciznije: dobra i zla!

DAVO: ... jer zašto da sav moj trud još uvijek biva izopćen, proklet, a božji malte ne blagoslovljen i svet...?
A i moji se gojenci najnovije tuže da im na zemlji ne cvjetaju baš ruže. Pa je li to pravo kad na život svatko ima pravo?

PJESNIK 1: Stojte...! Kad se već sporite, bit nespozaruma bismo željeli čuti.

BOG: Dakle...

DAVO: Ti sada šuti... Eto, još poodavno to, stvori bog čovjeka; bio mu slika i prilika...

BOG: Sa isključivim božanskim osobinama...!

DAVO: To ne poričem, čak ističem...! E, i onda ti se ti, božanski stvorovi, meni kao božjem doglavniku potužiše, da je prilično dosadno sličan biti bogu...

BOG: Ne izopačuj činjenicu povjesnu...! Naveo ih na grijeh, buntovni duh podsticao...

DAVO: I, kako već rekoh, ljepotu žene isticao...!

BOG: Molim, ostanimo kod konkretnih činjenica, ne sjećam se već svih sitnica...! Dakle, kad sam vidio ovo rovarenje, izagnao sam, prvo, đavla iz raja...

DAVO: Bez otkaza...!

- BOG: ... a ljude pak privremeno odstranih. Zemlju im podarih. Dodah božanskom mjeru zala, obdarih ga da znatiželjan stvara. A ako ne podlegne kušnji: da se u hlad povali, bulji u ženu, drugu mir pokvari... slobodan mu povratak u nebo...! U protivnom, eno mu pakao i pobro...!
- DAVO: Podario ga željom stvaranja, a koliko li to staje muka, znoja, izgaranja...! A za sebe je gospodin zadržao sve lijepo i dobro, a zlom i zlim neka se zakiti jadni pobro...! Pa kako da se takav čovjeku približim, kako da zadatke izvršim...? On prebacuje normu, a jadan ja...!
- BOG: Pa zar čovjeku ne prilazimo istim šansama...? I dobro i zlo je u njemu, sličan je i meni i tebi u svemu...!
- DAVO: Jest, ako ne bi htio...! Kad poodraste i šaka mi dopadne, i kad ga mijesim da čovjekom postane...!
- BOG: Vidi, boga ti, da bog ni prstom ne makne...? On ruši, smućuje, moje djelo nagrđuje. A kad zlo uzviri, uskripte neljudske želje, zar da ne podsjetim umudrene da im brat pod đavolom stenje...? A kako i neću kad mi očinsko srce puca i strada od ovoga đavla...!
- DAVO: Prava melodrama...! Sentimentalan si, stari, tako ne govore više ni malograđani...! Pa zar ne trčiš svaki čas za mnom? Ja šijem, on para, moj uspjeh razara...! Recite, ljudi, vidjeste li igdje moj propagandni centar...? A on preplavi svijet — treba li tome komentar...? I tako vam moje zlo kukavno ostade bez zaklona, sve ih uroti protiv mene jadnoga...! A saveznika u mene već ni jednoga...!
- PJESNIK 1: Našao si kome priče da pričaš...! Zar mržnja, sebičnost, zavist nije tvoje gore list...? Pa sila, nasilje i srebroljublje koga ne obljubljuje...?
- PJESNIK 2: I zar saveznike ne nalaziš u gospodi razvratnoj, naduvenoj njuški, ljenosti odvratnoj...? A čiji su rod nakindureni glupoci, lažni znalci, nasmiđani prevejanji...?
- PJESNIK 3: A tko to vrijeđa, tko se dodvorava, tko se suzi ruga, jad ismijava...?!
- DAVO (*to je već bilo prilično temperamentno po planu*): Dosta inventarisanja...!
- BOG: Vidi sad đavla...!

- PJESNIK 1: Neka zna bog što čovjeka još uvijek bolno ranjava...! Nego, što bi s onom koegzistencijom...?
- BOG: To ti je opet neki ljudski izum. Sva sporna pitanja, vele, treba da riješi razum.
- PJESNIK 3: Divota! Božanska misao u čovjeka!
- DAVO: Vidite, on je bog, a opet se libi božanskog. Zar to nije već prosto neinteligentno...?
- BOG: A jesu li ljudi voljni da prihvate zlo kao nužno...?
- PJESNIK 1: Ako i jeste zlo nužno u čovjeku, ljudski je svesti je na najmanju mjeru.
- PJESNIK 3: Da čovjek čovjeka što manje unesrećuje, da se usavršuje...
- PJESNIK 2: Ali žena kakva već jeste, takva neka i ostane...!
- DAVO: A što će vam to zlo...?
- PJESNIK 2: Bez nje je gore...!
- DAVO: Ali nam se onda ne tužite da je nevjerna...!
- PJESNIK 2: Željna, znatiželjna, božanski nevjerna...!
- DAVO: Čuješ, bože, svoje stvaralačke omaške...? Uostalom, što biste vi ljudi bez zala...? Umorila bi vas sada. Zar ne živite zbog želje i znatiželje...?
- PJESNIK 1: Znatiželja jeste čovjek, borba, trud; želja je razorna skoro svakiput.
- PJESNIK 3: Da li je zlu dati maha misao razborna...?
- DAVO: Ali je neophodna...! Hej, stari, pa ovo su fantastični, neozbiljni ljudi! Oh, bože, odrodili ti se ljudi...! Ničim više nisu zadovoljni...! Ti im cvijeće stvori, boje, zvuke svu silu, a već i prirodni prkose: slikaju, pjevaju...! U kosmos ste se vinuli, tajne stvaranja dokučili, pa što biste još htjeli...?
- PJESNIK 1: Rekao si... ljepotu riječi, zvuka, misli...
- PJESNIK 2: Značaj ljudski da se već osmisli...
- PJESNIK 3: I blage oči, meke noći iznad svega...!
- DAVO: Bože, zaboga... ne uništi čovjeka...! Zlo je pokretač dobra, ženu nazivate krunom sreće...
- PJESNIK 2: U časovima sreće...!
- DAVO: Ne volite je jer su meni privržene. Osvojio sam ih...!
- PJESNIK 2: Pih...! Žena se duhom osvaja, još nismo dokučili čime se sve zadržava...!
- BOG: Hahahaha...!

- DAVO:** Molim bez amijeha! Ovo je konferencija na najvišem nivou, molim više poštovanja za soboru...! A hoće li ovi mudraci poreći da su suzu suzom lili, u jecaju je ronili što im se rod ljudski krvi; što je čovjek čovjeku vuk bio, okove mu, kazamate, smrt izmislio...?
- PJESNIK 1:** A koji to kome? Najgori za najbolje! Uostalom, ostavite vi čovjeka na miru, naći će i sam putove svoje u miru.
- DAVO:** Čuješ ti, bože, ove riječi nadmene? Ne okomijuju se samo na mene, već i na tebe! A dok su se glupost i sila u zlu udružili, proklinjali ste neljudske odnose. Pa s kojim biste sada pravom istom se mjerom prema zlu odnosili, gluposti sudili, silom silu osudili...? Odgovorite...!
- PJESNIK 1:** Istina, riječi nam znaju biti mudre i lude, ljupke i hude...
- PJESNIK 2:** Ali da dobru koegzistira pokraj zla, ljepotu da kuži nakaza, učtivost da je što i ulagivanje, pristojnost dodvoravanja...? Znanje nije povlađivanje, lupetanje rezoniranje, niti se batinom uvjerava niti...
- PJESNIK 3:** Stani i ti...! Ne, nisam za istrebljenje...! I najboljega zasjene zle sjene, i najgori ima božanske momente. Uoči poročne, ako treba izluči, ali mu i utjehu pruži! Ako ga koristi, ne sramoti, ne ponizi...
- DAVO:** Tako, tako, bato...!
- PJESNIK 3:** Ali...! Ali ga obuzdaj, uzde mu u ruke ne daј... jer zajahit će te i goniti, beskrajne tuge izroditi...!
- DAVO:** E, zabrijao si! Lijepo počeo, a sad budi bog a nama...!
- PJESNIK 3:** Ni na rad mu pravo ne ospori...
- DAVO:** Zar je rad pravo, budalo...?
- PJESNIK 1:** Samo đavo ovako nakaradno govori...! Urazumljen čovjek svladao je sile, ratove, sve beskrajne nevolje, a čuj, vraže, čovjek se radu raduje...! A znaš li ti, bože, što čovjek najteže podnosi od sveg jada? Znaš li što mu još i od rata više uznemiruje snove? Sumnje i podvale...! Tome podložne, te izlučite...!
- DAVO:** Zar da njih ne grije božje okrilje...? Zbogom, bože, ne daј da čovjek živi u toliku miru, pa to bi bio kraj svemiru! Mašat će se ljudi sile i prijestolja, ako se naruši ravnomjernost dobra i zla...!

BOG: Ovaj... ovaj... ovaj, pa veliš, mogli bi se mašati prijestolja... tvoga i moga...?

DAVO: Oh, da...! Sjeti se samo pobune moje, zar da vlast dijelimo sad već natroje...?

BOG: A ti bi samo minimalne ustupke?

DAVO: Skromne su mi želje.

PJESNIK 1: Možda samo umanjene.

DAVO: Ne buni boga, ne navodi na grijeh...! Eto, bože, časno ću da priznam svoj poraz: s čela države je nitko-vima uglavnom odsviran razlaz. Kad ih već i po selima jedva ima, zašto ih ganjati i po uredima...?

PJESNIK 1: U birokratskim forumima ih je sva sila...!

DAVO: Ali ne u foteljama...!

BOG: Oprez, oprez, imaju ljudi pravo...! Davle, ne da ti mira đavo...! Ne bi li možda htio da za mjesta u foteljama postoji neka srazmjera...? Broj prema broju, soj prema soju...?

DAVO: Ali se bar ne isprepriječi njihovu prodoru...! Čim se moji siromasi pojave, a vi: gonite tu raju dalje...! Poslušaj, ako se koji moj i probije i zasjedne u fotelju, zar neće baš svojom nakaradnošću biti opomena boljemu...? To koristi i tebi, ne samo meni...! Uostalom, ako bar toliko ne usvojiš, molim te da moju ostavku usvojiš...! Zar da od sramote podlegnem goremu, čovjeku tvojemu...?

BOG: No no no...? Što mislite, ljudi, je li zlo ako mu popustimo bar malo...? Svaki zna i voli biti đavo ali samo kad se ne bi tako i nazvao...!

PJESNIK 1: Kompromis je kapitulacija bezmalo...!

DAVO: Pa zar ćeš dozvoliti da ljudi od tebe bolje umiju suditi...? Stidio bih se umjesto tebe koji si sve za mene...!

BOG: Ovaj, ovaj... znate, ljudi, malo ste isključivi.

DAVO: Dogmatičari...!

BOG: Dakle, takav minimalan sporazum smo zaključili. Ali ni makac dalje, davle...!

DAVO: Pouzdao sam se u tvoje snage...! Oh, divim ti se, bože...! A, kao uzgred, ovaj se sporazum i napismeno utanačiti može...! Bože začuvaj da ja sumnjam u tebe, ali znam da ti napismeno objaviš sve svoje zakone...!
(Pruća mu pregamenat na potpis.)

BOG: Pa jest, radi znanja i ravnanja... (Potpisuje. Ljudi preneraženi odlaze. Poviče za njima.) Hej, hej, ne brinite brigu...

PJESNIK 1: Usporavaš našu pobjedu...! (Odlaze.)

DAVO (kad vidi da se bog zamislio i da još ne pušta iz ruke pergament, a trza da uzme): Pusti k đavlu te čistunce! Neka se ljudi do raja namuču! (Trgao je i poleti.) A ja ću im već ogorčati život...!

3.

BOG: Da ipak nisam pogriješio...? Uh, jest, zaboravio sam na one dželate-fašistima ili kojega već đavla nazvate...! Oh, a i lijeve bube ostadoše među onima koji se trude... pa i srebraljupci i novčari... no ti su bez ovaca ovčari... (Uzima telefon i zove:) Halo-halo-halo...! Je li zemlja tamo...? Budite oprezni, pametni i trijezni, đavo polazi u agitaciju, kadrovo vrbuje za svoju naciju...! Eh, opomenuh ljude da ne bude nevolje...! (Proteže se, prilazi svom krevetu.) Aaaa...! Ih... da samo malo prilegnem... Čut ću ja ako ljude zadesi nevolja i pomoć zazovu...! (Anđelu koji se pojavljuje) Ded ti onima da mnogo ne galame... prileći ću malo... pa i jeste pravo da se odmorim koliko radim...! Aaaa...!

Z a v j e s a

II čin

Do na strana je ured bilo koje institucije ili tvornice, jer čno što želimo ilustrirati svugdje se moglo zbiti. Ova strana ima dvoja vrata, s desna i u pozadini. Dva su plaća stola; da se za jednim ozbiljno radi a za drugim dušom trguje, to mora biti uočljivo. Na lijevoj strani je »škola života»; ne škola za znanje i stručnost, već položaje i umješnost. A ipak, da se nitko ne bi doajetio, kao da smo u pučkoj školi: klupe, tabla, krede, underi, katedra; a umjesto slika životinja i biljaka u boji, tu su portreti »šefa«, »pošefa«, »došefa«, »nadšefa«, »načelnika«, »donačelnika« i drugih birokratskih velikana.

I.

DAVO (*on je jedini nastavnik ove škole; veoma je iskusan i stručan taj gospodin s rošćićima*): Molim zvono...!

Tako. A sada mir...! Tako. I pomolimo se...!

UČENIK 1: Obećavamo da za savjest nećemo da znamo; svojim ćemo se interesima povoditi, zlo će gore izroditi da bi se dragi đavo ponositi mogao...!

SVI: Amen...!

DAVO: Jer lako je umnima, razumnima, strpljivima, radinima — njih svugdje uvažuju...! A vi, jedna moja rajo, niti raditi volite niti umijete, a čovjek to lako uočava pa vas goni, ponižava...! Pa gdje da vas đavo skloni da vas jad ne mori...?

SVI: Pametno zbori...!

DAVO: Morao sam za vas izboriti i viša zvanja: gdje rad ne zamara, a veća plata privid stvara da se prekidate od rada...!

SVI: Živio, živio, živio...!

DAVO: A da biste i do meke fotelje dospjeli, morate se podvrci predspremi. Ustrojio sam životni kurs za položaje i zvanja, da biste nadornjestili razna svoja nezna-



nja...! A školarina...? Poklonit ćete mi ono što većina od vas ni tako nema: savjest ili dušu, tko već kako zove...! Uplatite i evo perspektive nove: možda ćete među najbolje sinove...!

SVI: Hura, hura, hura — pobjeda...!

DAVO: Ali kad uspijete, uspjeha se domognete, ... pa ožalite žrtve, neću vas požaliti ni mrtve...! Neka vas tuđi znoj ni suza ne goni na kakanje već u daljnje napredovanje...! Jer u protivnom, vratit će vas đavo na posao...!

SVI: A do rada nam zbilja nije stalo...!

DAVO (tek sada primijeti dvojicu na ovom tečaju koji zapravo ne pripadaju među ove izabranike. Upači prst, prvo, u jednoga pa u drugoga): Hej, hej... a što ćeš ti tu...? Pa i ti tamo...?

PRVI: Ako vas smijem zamoliti...

DAVO: Ne ne, obične kriminalce na tečaj neću primiti...! Dosta si sebi već pripremio za jedan lagodan život. Koliko? Dvije pronevjere, jedna obična krađa...

PRVI: ...i prijevara omanja...! I znate, ne mogu se ja potužiti na svoj životni standard, ali...!

DAVO: Ali...?

PRVI: Unaprijedili me za blagajnika... i tu su stali...!

DAVO: Vidi, molim te, potkožio si se pa, eto, odmah i ambicije...! Da se ne bi možda prekvalificirao — pošten, ugledan čovjek postao...?

PRVI: Kad bih postao, dovjek bih ostao...!

DAVO: To sam i mislio, bijedniče...! Gubi se... a i ti s njime...!

DRUGI: Ali molim, ja sam opet mimoiđen...!

DAVO: Niti je lijen, a i raditi znade...

DRUGI: Ali poteškoće...!

DAVO: Bedastoće...! Gubi se, goni van...! (Dok odlaze:) Njihov soj dobro poznam...! Prvi krađe pa i drugom daje... Drugi se za položaj bori da i drugima prava izbori...! Ne ne, to nisu moje duše...! Meni je do ovakvoga smeća. Velika vas djela očekuju, vi ste moja sreća...!

SVI: Može i manja djela, neka je plaća veća...!

DAVO: Đavo će vas odnijeti ako postanete skromni...!

SVI: Oprosti, zaraditi smo što više voljni...!

DAVO: Vriskat će oni čije plodove berete, stenjat će leđa po kojima se verete, ali siši mu krv dok ne klone, dok te ne prizna, dok ti se ne poklone...! I da niste nasjeli suzama ni samilosti, jer od vaše bezdušnosti i umješnosti će zavisiti kako ćete prikriti svoje mane i do poštovanja izdići svoje neznanje...! Upamtite zatim, ljudi su još, srećom, i pod mojim naukom: ne priznaju drugog do sebe za boga; da bi bogom bio — ima boga svoga...! Pa otud im i gazda još nečiji sluga, a i slugin sluga tlači svoga druga...! Jednome služi, što moćnijem bogu, a sa svojih slugu ne diži nogu...! Gazdu, gospodara ne biraj sebi slične, već pametne, umne, poštene, dične...!

SVI: Ali taj će odmah uočiti naše kvalitete...!

DAVO: Zašto se odmah zabrinete...? Tu sam da vas znanjem naoružam, bijednicima utječište pružam...! Dakle, to znate valjda, obično se zbog nemilih mjesta vajka...! To su, primjera radi, tur, nemile sklonosti i što ti ja znam još šta...

SVI: Ostanimo kod tura...!

DAVO: E, i taj pametan za ta ružna mjesta znađe, pa ako ga baš tu miluju, maze, pravdaju, hvale...

SVI: On će nas jadnike zaštititi iz zahvale...!

DAVO: Pa ako još preplavite hvalom sve što jeste hvalevrijedno, uzvratit će zahvalom vaše laskanje bijedno...!

SVI: Jer laskanju ne odolijeva ni mudra niti glava luda...!

DAVO: A ako te, ipak, budala tebi sličan uzme za slugana, u oči ga hvali, a još i svoje gluposti na njega svali...! Jasno?

SVI: Prekrasno...!

DAVO: A onima pod sobom šibu daj, mršti se, mrgudaj! Ali gazdi svome smiješi se, cvrkutaj! Dalnje ću poduke davati tokom praktična rada. A sada...? Prionimo poslu...! Ne zaboravite, jedan od drugoga se učite, a potporu samo sebi sličnima pružite. Dakle, da sad vidimo... Naprimjer, ti tamo! Tko si, što si; što znaš, što umiješ...?

2.

UČENIK 1: Žalosno je, ali nisam kompromitiran.

DAVO: Ako još nisi, biš ćeš. Budi spokojan. Da čujem dalje?

- UČENIK 1: I u ratu sam čak bio.
- DAVO: Hrabro se ponio? *(Sve mu poturđuje.)* Moje sinove gonio? No, dalje, bolan ne bio!
- UČENIK 1: I bili smo dva druga.
- DAVO: Ni drug ti kompromitiran nije? *(Opet sve poturđuje.)* Ni s fronte izostao nije? A još mu i učenje ide...?
- UČENIK 1: Ide... ode...! A da ne vide da od mene nema baš ništa, pronalazio sam stotine isprika: te skroman sam, bolest i brige, pa želja za radom i da volim ljude...! Pa me kao neophodnog vratili, u foteljicu zasadili...!
- DAVO: E, ovaj je u pokvarenosti već uhodan...! Na ovakav kadar sam ponosan...! Ama, jest, sad baš reče, i sada si na pristojnu položaju...!
- UČENIK 1: Jesam, časti mi, ali želim i ostati...!
- DAVO: A s konkurencijom se sve teže boriti...!
- UČENIK 1: Pa još ako i umije, a ni glavu s posla ne diže...!
- DAVO: A sad iskreno. Nisi uspijevao jer si i guckao...?
- UČENIK 1: I gonio žene; zapravo, tražio kadrove... Ali sad on da baš ima sve, a ništa za mene...?
- DAVO: Pretežak slučaj, ali me zanima...! Dakle, upamti, u prvom redu oprez...!!! *(Dozove ga, a u uši mu šapuće upute. Ovaj pođe u ured.)* A sada izvoli... Mir i pažnja...! Zapamtite, praksa je vrlo važna...!

3.

UČENIK 1. *(sjeda za rukovodeći stol. Olovke, penkale, peponica i bilježnica. I ništa više. Namiče naočare i zavrtoni. Vrata se otvaraju i zatvore odmah):* Druže tajniče, automobil neka je za svaki slučaj spreman. A ni novaca nemam. Hitan poziv na savjetovanje čekam. *(Opet će zazvoniti, ali najprije zagladi kosu, namjesti kravatu. Ulazi daktilografkinja. Pravi jugoslavenski standard: lijepa, sva obla, a odjevena za sve, ali za rad najmanje.)* Drugarice, želim da diktiram.

DAKTILOGRAFKINJA: Spremna sam.

UČENIK 1: Na što?

DAKTILOGRAFKINJA: Dakle, na sve...!

UČENIK 1: Oh, ne ne, sada ne...! I molim te, to malo opreznije...! *(U to zakucaju. Ulazi čovjek.)* Molim ne smetajte, prezauzet sam! *(Prepoznaje ga. Skoči, grli ga,*

(ljubi.) Oh, izvini... † Ulazi, ulazi, dragi moj... † Zdravo, zdravo, dobro nam došao... †

COVJEK: Zdravo... † Kako si mi, momče...? Čuj, pa divno izgledaš... †

UCENIK 1: A i ti da znaš... † Ali, pazi molim te, već si prosjed... † (Daktilografkinji:) Drugarice, zvat ću vas. (Ona odlazi.)

COVJEK (gledajući za njom): Čuj, lijepo parče... †

UCENIK 1: I kako zna... † Oh, da znaš samo kako zna... † No, jest, i lijepa je neosporno. Možda bi tko baš zato pomislio da ne zna raditi. Ali bi se prevario! Oh, kako zna, oh, što sve zna... †

COVJEK (pretura po fiyokama): Tako o njoj pričaš da ću je i ja morati zamoliti za suradnju. A kad je pogledaš, očito je da zna.

UCENIK 1: Hej, što ti to radiš?

COVJEK: Nekoć si imao lijep običaj da po fiyokama skriješ po koju bocu.

UCENIK 1: Oh, druga su sad vremena! Sada raditi treba. Dok prioneš poslu i zavoliš rad, postat će ti prava strast.

COVJEK: Ih, da se laže... † More, radit ću svim silama ako treba, ali ću pogledati ono što se gleda... †

UCENIK 1: Pa ćeš čuti što će ti upravnik reći... † (Baš ulazi.) Da sam ga prije spomenuo...

UPRAVNIK: Vidi, vidi, balavca, vidi ga, molim te... † (Zagrli ga.) Ono mu još ni tjeme nije zaraslo, a on već neki inženjer. Hahaha! Dobro došao, dijete moje.

UCENIK 1: Do sada je plandovao, a sada na posao... †

UPRAVNIK: A da znaš, posla je do guše, a i brige nas guše... †

UCENIK 1: Jedva smo iščekali da završiš, da dođemo do stručnjaka.

UPRAVNIK: Preraslo nas vrijeme, konkurencija opaka!

UCENIK 1: Pa će da nam stručnjak umanji brige. Evo nas, evo i posla, a položaja na izbore, zadosta!

COVJEK: Kud ste navalili! A sad ozbiljno, stari, kako poslovi?

UPRAVNIK: Zlo, batali... † U blagsjmi da bog sačuva, a u proizvodnji nešto zapinje...

UCENIK 1: To zadesi sve nestručne... †

- UPRAVNIK: Ama jeste, brate, da smo nestručni, jedan ne bio, ali posao ne bi ovako stajati smio...!
- UČENIK 1: Nemaž brige, sad će mlijeko da poteče...! Kolike sreće... što smo konačno došli do njega stručnjaka...!
- UPRAVNIK: Stručni-nestručni, radnici nam prestručni, pa opet zapinje...! Zapinje, inženjeru moj! Jest da smo nestručni, ali nismo glupi...!
- UČENIK 1: A ipak će prigovoriti struči...!
- UPRAVNIK: Ama, dosta s tim tvojim: stručni pa nestručni...! Ponavljam, drugo tu škripí...! Još malo pa će ključeve zatražiti na svu sramotu, pa onda živi...!
- UČENIK 1: Ali kad sada njemu prepustimo upravu...!
- UPRAVNIK: ... Kako, kako...? A zašto...?
- DAVO: Tako nastavi, tako...!
- UČENIK 1: Znaš, bio bi on koristan i kao tehnički direktor...!
- UPRAVNIK: ... pa tako smo i mislili...! Jer taj sektor...!
- UČENIK 1: Ali ako mu ne prepustimo upravu, reći će da je nama do položaja stalo, makar poduzeće propalo.
- UPRAVNIK: Ama, što te to spopalo...!
- UČENIK 1: Ako pođe nabolje, njegove su zasluge; zapneli i nadalje, na nas će krivicu da svalje...!
- UPRAVNIK: Gluposti...! Najprije neka vidi što je i kako je. Nisam u pitanju ni ja, ni ti, ni on, već kako ćemo s tvornicom! Pa ako baš kaže: šječite, braćo, smetate mi...!
- UČENIK 1: Odošmo mi...!
- UPRAVNIK: Naravno da smo i na to spremni...!
- UČENIK 1: Pa ako treba za portira, za portira...!
- UPRAVNIK: Za portira...!
- UČENIK 1: Plaća manja? Manja...!
- UPRAVNIK: Manja...!
- UČENIK 1: Nestručni? Nestručni...!
- UPRAVNIK: Došao je stručniji...!
- UČENIK 1: Kad i jesmo nesposobniji... Jer da ista znamo, ne bismo se povukli ovako sramna.
- UPRAVNIK: Kako to, ništa ne znamo...?
- UČENIK 1: Čuješ valjda što veli: on je stručnjak, on je spremniji!
- COVJEK: Čuj, kakve su to gluposti...!

UCENIK 1: Ama, shvati, htjeli mi ili ne, smijerit ćeš i njega i mene, jer netko uvijek mora biti kriv zbog nedaće...!

UPRAVNIK: I što je dobro bilo, ni to nam se ne piše u dobro...?

UCENIK 1: Hoće da se piše, ali zlo i dobro briše...!

UPRAVNIK: I baš sav grijeh na naše glave...?

UCENIK 1: Tako ti to dođe kad se obračuni prave...!

UPRAVNIK: I što je dobro bilo nismo mi učinili već on, a još nije makao ni prstom...?

UCENIK 1: On, on, jašta on...!

ČOVJEK: Vi baš gluposti govorite s punim ponosom...!

UPRAVNIK (tjera svoje): Pa on pametan, a mi glupi...?

UCENIK 1: I sam sudi...!

ČOVJEK: Oh, ljudi, vi ste zbilja ludi...!

UCENIK 1: Oh, ne ne, ne poznaješ ti ljude...! Ti si nosom po knjigama, a mi smo se borili s brigama...! Kladam se, eto, da će upravnik ispasti glup i neznalica, a ja nespretan, pokvarenjak, izjelica...! A ti; spasilac, Isus, malte ne bog...! Takav je ljudski rod...!

UPRAVNIK: Ja noći tu prebдио, suzu znojio, ženu, djecu prebolio, a umjesto hvala, goni ga do đavla...? I još će me proglasiti za glupaka...?

ČOVJEK: Čuj, stari...!

UPRAVNIK (ne možete njega više uzrazumiti): Ama, o mogu glavu će da se svali...! I neću, brate, maní...! I mi smo brinuli brige, ostadosmo kod kuće da posao ne stane; odrekli se škole, zvanja, i bogtepita kakvih je još bilo odricanja — da iz ove čatrlje tvornica izraste. A sada krivi...? Mi sve stvorili, a za sve baš nedaće nas nevolja da snađe...? Ne može po bog...! Mi mu gospod bog bili, jer mi smo ga stvorili, a on da sjedne u gotova i još da podvikne; gonite, gotovo...?

ČOVJEK: Ako imaš uši, čuj i shvati... ja želim samo raditi...!

UPRAVNIK: Pričaš mi priče, čovče...! Mi smo bili odani, mi; mi smo radu bili predani, mi; stvarali ko bog baš iz ništa, tebi omogućili učilišta; priznanje i znanje ti dali — a sad ćeš još ti nas nogom pa zbogom...? E, nećeš, majčin sine, nećeš nogom!

ČOVJEK: Stari, ti si zbilja poludio...!

UCENIK 1: S upravnikom ovako nikada nisam govorio...!

- UPRAVNIK: Tačno...! A on već sa mnom nečasno...!
- ČOVJEK: Komunista ovako ne govori...!
- UPRAVNIK: Čuješ li ga što to zbori...? A koji sam davo ja...? Zar je to hvala...? Pet si godina živio iz moje pare, pet ti je godina ovaj plaćao zabave...! I zar tebi sada sve, a ovome baš ništa ne...?
- ČOVJEK: Po nosu bih te da ti ne poštujem te lude godine! Prdonja, gori nego babonja...! (Okrene se i izleti.)
- UPRAVNIK (leti za njim i viče): Laktaš, kritizer, intelektualni reakcioner...!
- DAVO: Čuj, momče, zastidio si me...! Primi moje iskrene čestitke!
- UČENIK 1: Znaš, kolebao sam se... bojao sam se da mi možda ne bude stid. Ali da me baš u svačemu pretekne...?
- DAVO: U zlu te nikada neće...! (Čovjek je ušao i sjeo za radni stol. Pokazujući na njega:) A sada da vidimo kako život dalje kreće...!
- UČENIK 1: Neće li bez tvoje intervencije počti sve naopako?
- DAVO: Hja, što ćemo, život teče čas ovako čas onako!

4.

- ČOVJEK (ulazi stari): Zdravo, stari.
- STARI: Vidi, magarca...! Jedva dvadesetak godina mlađi od mene, a on meni »stari«...! Hahaha...! Zdravo, sinko...! A što ti, nesrećo, ne dođe do mene?
- ČOVJEK: Rekoše da se poslu odmah prione. A od razgovora i dogovaranja...
- STARI: Ne dospijeva se do rada i stvaranja! Znam. I čini mi se, sve je više piskarala. Još malo pa će svaki u proizvodnji imati svoga sekretara... zapravo, gazdu psa čuvara...! I, znaš, upravnik je dobar, pošten, ispravan. Tvoj me drug zabrinjuje — nije kao prije. Priča i priča, sve ljepše priča...
- DAVO (Učeniku 1.): Leti po upravniku da se o tebi ne razvije priča, jer odnijet će te davo!
- UČENIK 1. (poletio je i već vuče za ruku upravnika u ured): Brže, brže, gazda, stari je došao...! Oh, zdravo, stari, dobro nas našao...!

UPRAVNIK: Vrijeme je bilo da i do nas dođeš! Gušimo se u brigama, a nitko da pomogne nevoljama. (Rukuju se kao dva iskrena druga.) Hoću li odmah da sazovem konferenciju?

STARI: Ja bih htio da vidim kako radite, a ne kako prićate... Čuj, matori, da li ti je ovaj mladić već što koristan?

UPRAVNIK: Ako ću pošteno, tek je koji dan a već mu trag osjećam.

UČENIK 1. (prsto diže čovjeka i goni ga van): A što si se tu okamenio. Poleti po kave.

ČOVJEK (pođe.)

STARI: Nije meni do kave, već do njega.

UČENIK 1: Bit će tu i drugočega.

UPRAVNIK: Da je što već i radosno.

STARI: Što mi nisi javio da je već stupio na posao?

UČENIK 1: Pa jedva što je stigao... nema još ni mjesec-dva...! I čudan je to delija: hoće prvo da se upozna s brigama...! A nevolje sve zaziva da se s njima obrva...! Hahaha...! Valjan je, nema šta, pitaj upravnika...! I znaš, stari, mnogo smo ti zahvalni što si nas nagovorio da ga na studije pošaljemo. Ovako, nema šta, bar je nešto... onako, tko zna šta, možda ništa...!

UPRAVNIK: Voli da radi.

STARI: Ima što da se uradi!

UPRAVNIK: Ima.

UČENIK 1: Ima. Bogami, ima.

STARI: I da se poradi!

UPRAVNIK: Ima.

UČENIK 1: Ima. Bogami ima.

STARI: I da se pomete, počisti!

UPRAVNIK: Pomete...

UČENIK 1: Počisti...!

UPRAVNIK: Ima...!

UČENIK 1: Ima. Bogami ima...!

STARI: Znači, slažete se s našom odlukom da on preuzme upravu nad tvornicom.

UPRAVNIK: Slažemo se.

UČENIK 1: Što postotno...!

UPRAVNIK: I dvjesto hoću ja... ali...!

UČENIK 1: Ali...!

STARI: Ali...?

- UČENIK 1: Hajde, hajde, ti to reci, upravniče...!
- UPRAVNIK: Brige...!
- UČENIK 1: Brige...!
- STARI: Brige...? Zar je njegov dolazak stvorio neke brige...?
- UČENIK 1: Kako ti to vidiš, prozreš, znaš... kako ti problemima vladaš...!
- UPRAVNIK: A on: ljude ni ne poznaje, a isprevrćao bi nam kadrove...!
- UČENIK 1: I ne pita tko je tko, već što ima tko...!
- STARI: Od spremne...?
- UČENIK 1: A ne haje na znanje...! Na stotine ih poznajem bez spremne na sve spremne...!
- UPRAVNIK: I čuj nove parole... »Tko umije da radi, taj će i da zapovijeda...!«
- UČENIK 1: Da se pojedeh od jeda...! Jer ako je tko raditi kadar, još je uvijek pitanje da li jeste naš kadar! I da li jeste odan, političan, razlozan, prodoran...! Ima da je možda i slabiji na radu, ali kad preuzme komandu... ima glave da padnu...!
- UPRAVNIK (*starome:*) Je li da dobro zbori? Svjestan je, svjesno i govori! A prizna, onoga godinama nije bilo, od ljudi se među knjigama skrivo...!
- STARI (*uhvati upravnika za ramena i prekida ga:*) Čini mi se, nešto te je splelo. (*Pogleda učenika I.*) Čuvaj se da te ne bi još u gore odvelo.
- UPRAVNIK: Stari, moraš mi vjerovati!
- STARI: Tebi ja i hoću kad nisi ovako smušen. A, eto, da ti i to kažem, ovoga smo mladića i u komitet htjeli kooptirati.
- UČENIK 1: Onda biste tek pogriješili...! Naime, tako upravnik veli...!
- UPRAVNIK (*kad ga stari pogleda i očekuje potvrdu:*) Znaš; ne znam na čemu bih mu prigovorio, a na djelu ne bih ni mogao... ali on uvijek kao da bolje zna! Zna zaista... često i od mene bolje, ali kad kaže, ostaneš bez volje...! I ujeda, zadirkuje. I čemu baš svaki dan te čiste košulje? Pa namrgođen, ne govori s ljudima, već bulji, čačka po strojevima...! Te piše, briše, riše, a kad progovori kidiše: »Toliko je odan koliko se zalže...!« Ispade, bolan, onaj je odaniji koji više para zaradi...!

(Pokazuje na učenika I.) A kako se ne sjetiste da ovoga kooptirate?

UCENIK 1: Stari, ne zamjeri, smatraš me poluinteligen-
tom zato što nisam završio fakultet? I zato zar nisam
za komitet?

STARI: Jesam li nešto slično rekao? *(Upravniku:)* Sve i
dobro još jednom razmisli, pa mi se javi.

UPRAVNIK: Jest, bogati, reci što ono i reče? Poluinteli-
genat, što ta i bješe...?

STARI: Pa, eto... pisarska duša. Zbog nesposobnosti ili
nevoljne volje na sredini se vrpolje. Ali samo spremom,
ne i željom. Leti im se i tamo gdje im krila ne dostižu,
a opet ih mnogi izdižu: jer se dive, osmjehuju, ližu...
a ušama kao psi strižu, strižu...!

UPRAVNIK: Pa je li to zlo kad sluša i ne zamjera...?

STARI: Sluša tebe, sluša još više mene, a gazi sve ispod
sebe...! *(Odu. Uč. I. se vraća u učionicu zbunjen i
uznemiren.)*

DAVO: Što si se pokunjuo?

UCENIK 1: Kao da je o meni govorio.

DAVO: Pa zar misliš da te nije prozrio? Jedino je bitno:
na položaju sjediti mirno.

UCENIK 1: Zaželjet će se majčina mlijeka ako mi i na-
dalje smeta!

DAVO: Tako se govori, tako...! A sada slijedeći, braćo...!

5.

UCENIK 2: Pa evu me, Ja sam.

DAVO: Znam da si ti ti, u to sam uvjeren; ali tko si bio,
što jesi što nisi učinio...?

UCENIK 2: Pa, eto, pomalo sam u fašizam zaglibio.

DAVO: Kad i kako...?

UCENIK 2: Naopako...!

DAVO: Kome ste bili vjerni?

UCENIK 2: Nikome do kraja...! Na koncu sam se zaželio
ustaškoga raja. Ali tu sam i završio!

DAVO: Ali samo zato što se rat svršio...! I kakve su
posljedice bile?

UCENIK 2: Nemile...! I još uvijek vele da šutim, a moji
sumisljenici: da ne progovorim. Zar ne, gospodo, nije
pravo da nam sudba nije ista kad ni njima svijest nije

čista! I tko sam, što sam, čime se zanimam...? Pišem, pišem, pišem, od posla jedva dišem, zajam za zajmom dišem, a po cijeli dan uzdišem... za jednim boljim položajem...!

DAVO: Zapravo, željeli biste i ovima biti odan.

UČENIK 2: A pogotovo nešto bolje plaćan...! Zapravo, da ne budem baš zadnji na rang-listi i da avanziram na platnoj listi...!

DAVO: Da vidimo što bismo mogli. *(Pozove ga, šapuće mu upute u uši i uputi ga za radni stol.)*

UČENIK 2. *(sjedi, glavu ne diže, piše i piše.)*

ČOVJEK *(uđe i vraća spis učniku 2.):* Ovu molbu odbijte.

UČENIK 2: Da obrazložim da mu se molba odbija jer je bio fašista?

ČOVJEK: Ne zato što je bio fašista, već što zakon to tako predviđa.

UČENIK 2: Neka zna da mora da ispašta!

ČOVJEK: Ama, čovječe, u ovom se postupku nas ne tiče da li je bio fašista ili nije. Ako jeste bio, dobio je svoje!

UČENIK 2: Preblagi smo prema njima. Vi bar treba da znate: propatili ste, a opet praštate...?

ČOVJEK: A zašto im se onda vi svetite kad nemate razloge?

UČENIK 2: Vas ja žalim, suosjećam sa žrtvama.

ČOVJEK: Ne zaboravite da nas dvojica ne sudimo ljudima, već njihovim zakonitim i nezakonitim željama. *(Pođe van.)*

UČENIK 2. *(kad je na druga vrata ušao šef):* Oprostite, nisam vas odmah vidio. Radim pa me posao zanio. Ja volim da radim, ja mora da uradim, od drugih više da poradim, da grijehe i omaške ispaštam...!

ŠEF: To vam kajanje uvaštavam...! Mi borci izgradnje, a sad već općeg mira nismo zlopamtila...!

DAVO: Pokaži mu već koliko si mu lično odan, vidiš da je budalasto ponosan...!

UČENIK 2: O, da znate, šefe, koliko sam na vas ponosan...!

ŠEF: Ako vi jeste, i ja sam...!

UČENIK 2: Kad imate i zašto...! Dok se boriste boriste, a kad već praštate, punom šakom dajete...! Vas još i moja jedna sudbina interesira, a nisam zavrijedio ni komadićsk krušca ni časku mira...!

SEF: Velike vrline nisu svakome pristupačne...! Spadam među te malobrojne izabranike...! Mi ne zaboravljamo ali praštamo, pokajnike prigrlimo, povjerenjem nagradimo!

UCENIK 2: Vama lično i osobno moja malenkost ima sve da zahvali, još i to što s dana na dan postajem sve odaniji...! Često sanjarim da se uz vaše rame borim, za slobodu ginem; a kad već umirem, još se i onda brinem... jeste li vi preživjeli...!

SEF: Na takvim vam mislima čestitam! Živjeli!

DAVO: Umoči druga, kolegu svoga!

UCENIK 2: Vas koji ste i u izgradnji u prvim redovima, zašto ne zapaze među prvima...?

SEF: Za odanost nagrađen ne želim biti.

UCENIK 2: A zašto vas poneki zlim perfjima kiti?

SEF: Šta šta, zar i takvih da ima...?

UCENIK 2: Zapamtite, najviše zavide ponosnima!

SEF: I na ponos sam ponosan, a svom sam položaju predan...!

UCENIK 2: Takav stav je opravdan...! A ipak... pomislite, kad ja pogriješim, meni se prašta; meni da, a vama se prigovara.

SEF: Šta šta, prigovara...?

UCENIK: Nečasno vas ogovara...!

SEF: Ogovara...? Spletke stvara...?

UCENIK 2: I zašto su poneki zajedljivi kad se o vašem znanju govori...?

SEF: Pa to je infamno, nesramno...!

UCENIK 2: Primjere radi, evo mog kolege. Znam da vam je odan, znam da je i radu predan, ali kad se u nijasama ne složite s njime, zašto se podsmijava...?

SEF: Ogovara, prigovara, ismijava, podsmijava, spletke stvara...?

UCENIK 2: Nipodaštava vaše prijedloge, ali vas lično, čini mi se, ipak poštuje...! On...!

SEF: Zar baš on kojemu sam bio toliko sklon...?

UCENIK 2: Oč...! I što mu to znači, sad već dnevno sriče: na izvoru je voda čista, tu se zamuti, zato nema bistre...?

SEF: To znači da sam u pravu kad tvrdo tvrdim: da više volim fašistu pokajnika negoli uvrijeđenog komunistu; više vas negoli vašeg kolegu...!

- UCENIK 2: Zbog te vaše mudrosti sam vam neizmjereno odan, a kajem se još uvijek, s dana na dan...!
- SEF: Jeste, bio je od mene odaniji, jeste bio bi izabraniji... ali što se znanja tiče...
- UCENIK 2: ...tu vam nema premca ni među stotinama, a kamoli među ovakvim uvrijeđenima...!
- SEF: Trebalo bi da mi zamjenikom bude, ali kako da unaprijedim ljude...
- UCENIK 2: ...čiji razum ne može dokučiti, da ste vi taj koji će nas neuke podučiti...!
- SEF: Misli mi čitate...! A pošto i slušati znate... dostojan biste mi zamjenik bili...!
- UCENIK 2: Vjerujte, radeći teško se živi...! Ne ne ne, ne tužim se, ali se istina mora da konstatira...!
- SEF: Tako se govori kako vi zborite, a ne kao i on što se stalno mrgodno mrgode...! Jest, znam, i njemu je teško, na platnom se spisku pri dnu grči... ali kako da mu pomognem kad proklet šuti, nit se vajka niti tuži...? Ponos hudi...! Nema svaki pravo biti ponosan...! A da mu nudim, neću; nosom na vrata nek zakuca po svoju sreću...! Ja, iako jesam ponosan, čim više imam tim više zakukam...!
- UCENIK 2: Smijem li vam predložiti skromni savjet...? Istina da olajava, ogovara, ismijava, spletku stvara, ali da vam ne bi ogromniji prigovorili, ovome ponudite malo prijestolje i pare što bolje...!
- SEF: A što ako pristane...?
- UCENIK 2: Ima i uvredljive ponude...!
- SEF: A kad odbije, nema zašto da mi se popuje...! Zovite ga...! I nadam se, u vama ću imati svjedoka zakletoga...!
- UCENIK 2: Ako je do zakletve, brige nemajte...! *(Rakuju se.)* A sad po kolegu... *(Izleti i više, vraća se sa kolegom.)* Kolega, kolega, brzo dodite, sreći se nasmijete...! *(Uzleći s njime podučava ga.)* Kao boga vas molim, ujudite se, oslovite ga sa »premilni šefe«; zamolite, isprosite, ne tjerajte inat iz inata kad vam se širom otvaraju vrata...!
- ČOVJEK: Zoveš me, šefe?
- SEF: A zašto si natmuren, jadan ojađen...?
- ČOVJEK: Plaću primam za rad, a ne za osmjeh.
- SEF: Pa se i ne čudim što jedva živiš.

- COVJEK: Za osmjeħ biħ primio posebni dodatak?
- SEF: Da ti za rad dam, svi će prigovarati.
- COVJEK: Veliš, rad mi baš nije na cijeni?
- SEF: Pa sam ocijeni, ...! Ali kada već nisi za ništa ...
- COVJEK: Neka svaki mete ispred svog kućišta ...!
- UCENIK 2: Joj, ne vrijeđajte predragoga šefa, želi vas unaprijediti za svoga podšefa ...!
- COVJEK: Ni šef nam ne zna baš bog zna šta, pa da još dobije budalu za podšefa ...?
- SEF: Srami se ...! Kao otac se o tebi brinem da ti breme jada s ramena skinem, govorim kao čovjek s čovjekom, a ti uzvraćaš uvredom ...!
- COVJEK: Rekao si, ne znam.
- SEF: Ne znaš!
- COVJEK: Pa zašto mi podšefstvo hoćeš da utruša ...?
- SEF: Jer zasluga imaš, da ne kukaš, ne brundaš ...!
- COVJEK: Kuka tvoj posao, a svaki ti rad zaplaće, uobrazeni magarče! *(Izleti.)*
- SEF: Čujte, je li on samo mene vrijeđao ili je i svoga šefa oklevetao ...? Sudu ću da tužim, najvišem sudu ...!
- UCENIK 2: Ponizno vas molim, ne tužite ovu ludu ...!
- SEF: Ali ...!
- UCENIK 2: Taj «ali» bi mogao nevolju na vas da svali ...! Već ako biħ predložiti smlo, ja biħ ovako ponizno smislio ... Ako se on bude potužio bogovima, vi ćete reći nadležnima: ne samo da ste mu kolače nudili, potporu pružali i pružili ... već ste kao pravi komunisti prešli preko uvreda i kleveta ...! To će uveličati vaš lik i značaj, pa vam neće prigovoriti što ste mene imenovali na ovaj položaj ...!
- SEF: Pa vi ste me zadivili ...!
- UCENIK 2: A oprostite, jesam li podšef konačno ...? Znaite, to pitam samo zato što biħ vas na večeru pozvao rado ...!
- SEF: Pošto bi mi prigovorili što na večere podređenom odlazim, to neće biti slučaj ako vas za podšefa proglašim ...! *(Pruži mu ruku, a učenik 1. mu poljubi. Ispod ruke izlaze.)*

6.

- DAVO: I ovaj me je slagao da nije imao predspremu ...!
Dalje! Sljedeći!

UČENIK 3: Ja sam... da pošteno priznam... odlikaš bio po školama, a vele da sam oskudan po sposobnostima. I, zatim, kažu sa sam i marljiv, i htio bih i hoću, ali mi rad ne nalazi baš na najbolju prođu. Naime, što i uradim, sigurno pokvarim. Pa dokle da se sramotim...?

DAVO: Visokoškolač si...?

UČENIK 3: Pravnik... vele važni...!

DAVO: Jest, jest, kad se što napiše, neznanje među slovima uzdiše...! Dakle, za tebe takvo mjesto treba gdje se ne piše već brblja. Pa ako se gluposti govori lako se ospori, jer samo kažeš: nisam to i tako rekao, možda sam se zblijla malo spetljao...!

UČENIK 3: Oprostite, nema li takvo koje mjesto gdje se čak ni brbljati ne mora prečesto...?

DAVO: Ima, ima, ima... ali takvih mjesta ipak sve manje ima. Ali recimo...

UČENIK 3: ... recimo...?

DAVO (prstom ga domami, tiho mu šapće, pa ga uputi u uređ.): Slušaj...! A sada, gospodo i prijatelji, rjeđavarno prsto nerješiv slučaj...!

UČENIK 3. (sjeda, čita, radi, ali svaki čas briše maramicom čelo. Vidi se koliko se muči. Čas se jednog čas drugog zakonika laća. Ispiše papir, gužva ga, baca. Opet je sve pokvario.): ... Znam i znam, a ne ide...! Naizust poznajem zakone... ali koja je noga u koje cipele, to ne znam ni kraj sve spremne...!

DJEVOJKA: Dobar dan, gospodine, A moj brat...?

UČENIK 3: Oprostite što vaš nisam primijetio... Znate, očajan sam, Tako kompliciran slučaj, a ne znam ga riješiti. Zapravo, nije ni kompliciran dok ga ja ne kompliciram.

DJEVOJKA: Hahaha...! Zar ne, da ste glupi, nije istina?

UČENIK 3: Istina, istina, još kako žalosna...! Zar vam brat nije pričao o meni...?

DJEVOJKA: Da ste pošten i iskreni.

UČENIK 3: Ali niste znali što narod veli: samo su glupi pošten.

DJEVOJKA: Hahaha...!

ČOVJEK (uđe): Što je, sejo...?

DJEVOJKA: Znaš li ti što tvoj kolega o sebi tvrdi? Da je priglup!

UČENIK 3: Zašto uljepšavati? Glup sam, glup.

- ČOVJEK: Pa nije da ste glupi... niste ni nerazumni...
 Eto, nemate povjerenja u sebe. Kolega bi trebao da
 priđe poslu hrabrije. Dobar pravnik ne komplicira, se-
 ljački misli; što je pravo pravo je, pa onda tek za to
 traži pravne podloge.
- UCENIK 3: Shvatam ja kako vi to mislite, ali ne razu-
 mijem.
- DJEVOJKA: Hahaha, zar nije sjajan...? Znae što, oženite
 se vi kakvom promućurnijom, pa je pitajte je li pravo
 ili nije. Ako se smiješi ili smije, pravo nije... ako se
 pak zamisli, onda ste kod pravilne misli...!
- ČOVJEK: Ostavi čovjeka.
- UCENIK 3: Često već i na to mislim da sam krivo odabrao
 svoj poziv.
- ČOVJEK: To neka vas ne brine, mnogo je pravnika koji
 ne luče pravo od istine.
- UCENIK 3: Jeste li ga vi razumjeli...?
- DJEVOJKA: Zar nije simpatičan? Dobro građen, a veliš
 da je dobar i pošten! Zar nije za valjana muža već i
 predodređen?
- ČOVJEK: To je, sejo, neozbiljno...! (Pođe van.)
- UCENIK 3: Vidite, ako do sada i nije otvoreno govorio o
 mojim kvalitetama...
- DJEVOJKA: Ne brinite, baš ću zato, iz inata...! Jeste li
 razumjeli, nas dvoje smo se sporazumjeli...! (Poljubi
 mu obraz i ode.) Dakle, od sada smo vjereni...!
- UCENIK 3 (čovjek se vratio i stao u vratima jer čuje kako
 ovaj sam sebi govori, a i šmrče.): ... Zar nisam još i
 nesretan? Da sam bar malo pametniji, imao bih malo
 i pameti... pa još i ovu divnu devojkicu... Bože, što
 bih bio sretan! Onome kome se nešto uskraćuje, nešto
 se samo uskraćuje... a zašto, bože, meni baš sve...?
 (Izlazi i ne primijeti čovjeka.)
- ČOVJEK: Zbilja je siromašak...! (U to ulazi gazda.) Zdra-
 vo, gazda... Znaš, već mi bolje izgledaš. Bolje ti je,
 je li...?
- GAZDA: Nešto zbilja... A ipak ću morati poslušati liječ-
 nika. Dat ću se umiroviniti. Bolje mirovina i živjeti,
 nego li odapeti.
- ČOVJEK: Neće biti... ali jako žalim.
- GAZDA: I ja tebe.
- ČOVJEK: Mene...? Zašto, zaboga...?

- GAZDA: Izbjegavao si mjesto šefa i podšefa... a sada će te zapasti još veća nevolja. Ti ćeš zauzeti moje mjesto.
- ČOVJEK: Da li te spopadaju bolesne ideje prečesto...?
- GAZDA: Hahaha...! (Zagrli ga.) Čuj... otimao si se od tih đavolija. A ako ću iskreno, i radovao sam se. Da si zašefovao, tko bi za me radio? Ali je sada đavo po svoje došao!
- ČOVJEK: Neću da gazdujem jer ni ne umijem... Pravnik sam a ne administrator, a ni zapovijedati ne znam što mora svaki direktor. Uostalom, znaš i sâm da sam i pregav, s pola grada već ne govorim.
- GAZDA: A opet ću bogove lako da privolim. Neću valjda tvog nesretnog kolegu...!
- ČOVJEK: Čuj, imam ideju...!
- GAZDA: Ako na njega misliš, zlo mi misliš.
- ČOVJEK: Stani...! Čuj, u radu mi baš mnogo ne koristi. Posao mogu i sâm obaviti. A ako se ja ustoličim, hoće li on moći bez mene sve poraditi? Neće...! A vidiš i sâm da je duža od čovjeka, čovječan, uljudan...!
- GAZDA: Pa nećeš valjda reći da direktor nema baš nikakvih briga i da mu je rad stota briga...?
- ČOVJEK: Reci, da li bih ja bio kadar da sve to rješavam?
- GAZDA: Tome se i nadam.
- ČOVJEK: A ako je tako, onda ću svoj posao raditi a njega u poslu ispomagati. To obećavam! Nema j brige, ako trebalo bude, uz posao ću noćiti, neću se osramotiti...!
- GAZDA: Pa...!
- ČOVJEK: Razmisli, razmisli... Ja se ni tako neću primiti, a ako on zasjedne, njegove će brige postati moje nevolje...!
- GAZDA: Dobro, razmislić ću... ali, to ću mu i reći, ni prstom da ne makne dok tebe ne pita. Ne samo pita već i poslušaj!
- ČOVJEK: Ne brini da neće... A onima, sve reci iskreno.
- GAZDA: Reći ću im da se zapravo ti primaš rada, i da forma nije važna. (Rukuju se, sporazumjeli su se. Ode. Kojim akordom i promijenjenim svjetlom se naglašava protek vremena.)
- UČENIK 3 (čovjek na svom radnom mjestu, a on uđe i sjedne na pisani stol. Sada mu se već i po izgledu vidi da je netko i nešto u ovoj ustanovi)... Znaš, nikada ti se neću moći dovoljno zahvaljivati.

- COVJEK: A bojao si se direktorstva. Vidiš i sam da ide.
- UČENIK 3: Pored tvoje pomoći i dobre volje.
- COVJEK: Čitaj, radi, razmišljaj, snači ćeš se već i sâm.
- UČENIK 3: Znam, znam... ali da nije tvoje nesebičnosti, nikada i nigdje me ne bi bilo. Reci iskreno... sažaljevaš li me ili me zbilja voliš?
- COVJEK: Želim da mi sestru usrećiš.
- UČENIK 3: Uh, da ti znaš moju nevolju...! Ne usudujem se da je uzmem za ženu...!
- COVJEK: Malo je žena kao ona, a važno je da je pristala.
- UČENIK 3: Možda misli da sam pametniji negoli što izgledam, pa što ako je razočaran...? Zavarao ju je moj položaj. Kad me jednoga dana smijene, izmijenit će se njeno uvjerenje...!
- COVJEK: Slušaj, zadovoljni su s tobom.
- UČENIK 3: Čak se ni ti nisi kadar posvađati sa mnom...!
- COVJEK: A baš se već jesam sa svom ovom bagrom...!
- UČENIK 3: Pa zbilja... sa šefom se svađaš, podšefa ne pozdravljaš, načelnika mrziš, bogove ne trpiš, a pola svijeta ne govoriš...
- COVJEK: A vidiš, ja to ni ne primjećujem.
- UČENIK 3: Pa radu ti ne zamjeraju.
- COVJEK: Možda poštenju...?
- UČENIK 3: Svakome kažeš sve u lice...
- COVJEK: A to ne vole samo ulizice...! A što to tebi smeta...?
- UČENIK 3: Sada još ne, ali ali...!
- COVJEK: Hajde, kaži...!
- UČENIK 3: Da ti sestru oženim, mene bi smijenili da bi tebe najedili...!
- COVJEK: Čuj, glupo je to...!
- UČENIK 3: Ali je razumno...! Poznajem ja ljude. Mislili bi da sam pod tvojim utjecajem kad bih im se slučajno zamjerio.
- COVJEK: Toga se ja ne bojim da ćeš se ti ikome zamjeriti, bar ne onima s kojima se ne možeš mjeriti.
- UČENIK 3: Ja se gore klanjam, a nadolje udvaram, ja prijatelja imam, a novije stvaram. Ali ćeš se ti zamjerati, a tko će se usuditi tebe udariti...?
- COVJEK: Pa će, misliš, po tebi...?
- UČENIK 3: A ja se ne umijem bratiti. A kad me izbace, tko će ti sestru hraniti...?

ČOVJEK: Ah, tako...! Sada već govoriš jasno...!

UČENIK 3: Jasno, jasno...!

ČOVJEK: Znači, tebi nije stalo do moje sestre. Čak ni do žene.

UČENIK 3: Tvoja jeste vrlo zgodna, poštena i pametna... ali da i nju upropastim ako se s vama srodim...?

ČOVJEK: Još da nije mene, možda bi i ostao kod odluke.

UČENIK 3: Zašto da ne...? Ona nije samo ona, ona je i sestra tvoja! A priznaj, iako je divna, njoj su mnoga slična...! A moja je karijera do sada imala bezbroj barijera...

ČOVJEK: ... a sestri ravnu je ipak lakše naći negoli se u ovako divan položaj spotaći...!

UČENIK 3: No vidiš...! Uviđaš...? Ne vrebaju na mene ovome slične stolice...!

ČOVJEK: Bože, mizerije...!

UČENIK 3: Molim, molim...?

ČOVJEK: O tebi govorim...! Smučio si mi se, gade...! Pfu...!

UČENIK 3: Pfu...? Čuješ, čuješ, kako se samo usuđuješ...! Sa mnom još i smiješ — a vidim da se i usuđuješ... ali se usudi sa šefom...! Sa mnom, sa mnom, sa foteljom...!

ČOVJEK: Bježi, budalo...!

UČENIK 3: Ovog momenta primi na znanje da mi više nije stalo do tvoje suradnje...! Ne-samo da mi sposobnosti nipodaštava, već, ako se na varam, još me i vrijeđa...!

ČOVJEK: Brže da si mi okrenuo leđa...! Izlet...!

UČENIK 3 (*kad je vidio da je ovaj ustao da poleti na njega, ustrašen poleti*): Pa ovaj se već i šefu prijeti...! (*Čovjek napušta ured, a učenik 3 naokolo ulazi u učionicu, te davlu:*) Jeste li čuli kako me vrijeđa...?

7.

DAVO: A šta ti to smeta...? Sami ste bili, nitko nije čuo. Pa zar nije poznat po tome da ubrk kaže istinu svakome...?

UČENIK 3: Zar ste vi baš zbilja povjerovali da sam ja priglup? Da jesam, kako bih bio za direktora izdignut?

DAVO (iznenađen i zbunjen se počese po glavi): E, budi bog s nama, što ću ja jedan pored ovakova kadra...? No nije vrijeme vajkanju, treba raditi dok se kolega bog ne dosjeti svome jađu...? Gospodo, vrijeme je podmaklo. Bog bi se iz svoje ošamućenosti mogao probuditi, a dotle i vas druge moram podučiti. Prestat ćemo sa individualnim radom, kolektivno ćemo sada prošetati životnom-stradom. Upozoravat ću vas kakve bi se još situacije mogle zbiti da biste se u nevolji i sami mogli snalaziti. Ad jedan, situacija prva... (Pokaže na ured gdje čovjek sjedi sam). Jeste li već čuli što je to rotacija...?

7.

SVI: To je nešto kao ringlišpil...!

DAVO: S tom razlikom da u ringlišpilu još nekome i pozlije...! (Udari dlanom o dlan i): Započinje...!

PODSEF (ulazi s šefom zajedno): Mladiću, vi ste baš imali sreću...! Rotirani ste iz čate u čatu...!

SEF: A mene jadnog šefa rotacija obori u podšefa...!

PODSEF: Dok sam ja mišušu rotacije izdignut povoljnije: podšef sam dosada bio, šefa sam od danas zamijenio...!

SEF: Istina da sam ostao pri staroj plati...!

PODSEF: ...istina da se šefovstvo isplati...!

SES: ...ali neka se zna: da se plata čati ne mijenja...!
(Odu. Čata je sve ovo stojeći primio k znanju, sada sjeda).

8.

DAVO: Ad dva, situacija druga... Zna li vi što je to podmlađivanje kadrova...?

SVI: Kad se starija žena otjera i dovede mlada prinova...!

DAVO: To je tek porodična obnova...! A mi govorimo o podmlađivanju kadrova...! Dakle, promatrajte...!
(Dlan o dlan, pa čovjeku ulazi kolega u ured.)

DOKTOR: Dakle, dragi kolega doktore, uvaženi šefe, primite k znanju da se kadrovi podmlađuju. Dosada ste radili i šefovali: za rad niste ostarjeli, za šefa ste morali. Pa u buduće radite što više, ali šef vi niste više...!
Za šefa su mene odabrali jer sam od vas znatno mla-

ti...! Vama je već pedeseta, a meni je tek četrdeset i deveta...! To da znate nije moja volja, već preporuka od vaše bolja...! (Čovjek ustane sa šefovskog mjesta i sjeda za radni stol. Šef zasjedne.)

DAVO: Dakle, što je pouka iz svega...?

SVI: Da je bolje imati četrdeset i devet negoli pedeset ljeta...!

DAVO: Poduka je ta, volovi nijedni, da je od svega najvažnija preporuka što značajnija...!

SVI: Znači, po toj bi se preporuci i mi...

DAVO: ... volovi u budiboksnama čega pretvorili...! Idem dalje. Ad tri, situacija treća...! (Lupi dlanom o dlan. Ulazi komisija od tri člana i dvije kandidatkinje. Jedna je starija i manje lijepa, druga prelijepa.) Kako vidite, evo konkursne komisije. Ove dvije su ozbiljne kandidatkinje. Sto mislite koja će od njih dviju biti izabrana?

SVI: Ona ljepša, ona mlada...!

9.

KOMISIJA: (prvo prilaze mladoj, ljepšoj, sve je obigravaju, merkaju, važu; jedva se mukom od ljepše odvoje, pa drugu tek za trenutak osmotre. Stanu u jedan red i saopćuju odluku.) Komisija je odlučila da vas za sekretaricu bira...! (Naklone se i pođu. Izabrana je starija.)

SVI (uzbuđeno): Pa ovdje se radi o očitoj zabuni...!

DAVO: Varate se, već o šefovoj ženi...! Pouka...?

SVI: Od lijepe žene je jača žena šefova...!

DAVO: Odlično! Dalje! Ad četiri, situacija četvrta...! (Opet dlan o dlan. Za stolom je kolega i čovjek.) U ovom slučaju nije u pitanju ni znanje ni inteligencija, a i sprema im je podjednaka. Dvojica su svega u uredu, pa treba da padne odluka koji će kojemu postati gazda...! Šef će to da bira...!

10.

ČOVJEK (radi, ne diže glavu. Kad pogleda baš šef ulazi. Pozdravi i nastavi da radi): Dobro jutro šefe.

UČENIK 4: Oh, izvinite, dragi šefe...! Zaradio sam se i na radu prosto obnebidim...! Izvinite, izvinite...!

I baš dobro što ste došli, savjetovati b' ste me mogli...!
Mislim da znam kako ću, ali ću uz vas donijeti lakše
odluku. Ipak, zar ne, vaše je znanje i mišljenje...!
(Naravno da je skočio i podmetnio stolcu pod šefa.)

DAVO: Dakle... što mislite na kojega će pasti izbor...?

SVI: Uh, ovaj drugi je ljigavi stvor...!

DAVO: Ovaj što tu igra, polgrava, dodvorava, obigrava...?

SVI: Ne ne, već onaj što ukočeno sjedi! Ljigavac se vlasti
ne veseli!

DAVO: Bravo, bravo, đavolska braćo...! S vama ću, apo-
stoli moji, ljude ošamutiti...! Imadete pravo, uobra-
ženi su ti koji znaju, koji se na poštenje pozivaju...!
Idemo dalje...! Ad pet, slučaj peti...! (*Dlanom o dlan,*
pa su opet ove dvojica.)... Ovim slučajem ću ne sa-
mo čovjeku već i ljudima zlo nanijeti...! Opet ista ško-
la, iste sposobnosti, obojica su pravnici, čuvari zako-
nitosti...! Da vidimo tko je od njih sposobniji...?
Evo i gazde...!

ČOVJEK: Niste u pravu, direktore...! Zakon je jasan i
zabranjuje ovakve transakcije...!

DIREKTOR: A što ti veli kolega...?

KOLEGA: Na vidiku je rupica... golema...!

DIREKTOR: A da li se kroz nju možemo provući...?

ČOVJEK: Zakon se uvijek dađe za nos povući...!

DIREKTOR: Pa to i hoću da učinite...!

ČOVJEK: Zar se na nezakornitosti odlučujete...?

DIREKTOR: Pa zato ste pravnici da mi nezakornitosti oza-
konite...! Kad pare dobiješ, onda se raduješ. A dobra
para je uvijek neka prijevara...!

KOLEGA: Ništa ne brinite, dragi direktore, rupa se već
širi...!

DIREKTOR (*čovjeku*): Ključeve mu predaj, šefa u kole-
gi svome vidi! (*Izlazi.*)

DAVO: Vidjeli kako se odabiru suradnici, toga se sjetite
kad šefovi budete bili...!

SVI: I, zapravo, sad tek vidimo da je nepošten često biti
teže...

DAVO: ... jer pošten svoju pamet ne mora da nateže...!
Dakle, vidjeli ste mnoge situacije, neka vas ne zbunu
slične kombinacije. Ali, pazite, mnoga su oružja sada
već zastarijela, mnoga su novija bolja, ali nikako ne
letiti u nedostižna polja...!

SVI: Kao naprimjer koja...?

DAVO: Vaše je lovište novci i nerad, teklo onom koji i slave bude rad! I što vam jeste prijaviji put, neka je zakonima što više zasut, da vas ne zakači kazneni zakon, koji nama, nažalost, nije mnogo sklon...!

11.

SVI: Druga nam opasnost nikakva ne prijeli...?

DAVO: A što biste vi, da bez ikakve opasnosti lijepe plodove berete...? Posranci jedni, nemoćnici, kukavičice...! (Lupi se po čelu.) Ama što vičem, što sam se okomio na ovu gamad, kad sam sam za ovu priliku odabrao ovu jadnu jad...! Oh, u ona lijepa vremena tko me sve služio nije...! Junaštine, koljači, ljudi s vrha vlasti; kruna, žezla, tijare, najumnije glave...! Pa bilo je i ludaka, razmoraznih glupaka, ali sada imam sam šljama, kadar ogavan...! S onima sam ratove sijač, glad, nevolje, užas uživao...! A s ovima što ću, zbilja što ću jadan...? Pomalo ljude ojaditi, sne mutiti, suzice pustiti...? Pa izopačiti rad i red, radost pomutiti, rad s nevoljom staviti u isti red...? I još takve kojekakve zabavice...! I zbog toga se već, eto, neki bune...? Bune se, jer u životni i duhovni standard žude. Hej, stanite, ljudi, uz mene su još svi stari, zlim oprobani, nečistaću okrpani; i vrijedni na riječima, sila aminiša, bezbroj poslušnih, te laktša, kopitaša...! A nestručno stručni, kulturno primitivni, nesposobnih za sve osim za rukovođenje...? Pa rezervne kočnice: armija glupaka, ulizica, naduvenjaka...! Stojte, ljudi, gdje ste tamo ste, da znate na čemu ste...!

SVI: Gazda, vidite... ovaj čovjek tugom tuguje...!

DAVO (pogleda prema čovjeku koji se tužan i zamišljen šeće po uredu): Ih...! Tužan je, nepravda ga muči...! U ono vrijeme bi tek bio na muči...!

SVI: Gazda... već i plače...!

DAVO (samo pogleda čovjeka): Hahahaha...! Zbog uvrede mu suze navrle...! Nekoć ni pod batinama suze ne bi prodrle...!

SVI: Gazda... čovjek se razmahao, kao da se pravda...!

DAVO: (gleda čovjeka koji se u bijesu razmahao i protestuje: »Lopovi viču držite lopova«... »Čovjek ne bi

smio ostati bez obraza...)... Pustite jadnoga. Po sobi se junati, poštenjem ači...! S tim misli mene da uplaši? A u ono vrijeme zbog protesta ne bi mu ostalo ni sje-mena...!

SVI: Gazda... čovjek se s nekima svada...!

UCENIK 1: (na jedna vrata ulazi, na druga izlazi dok u međuvremenu vodi dijalog s čovjekom. Tako će i ostati...)... Smiješan si, budala. Ako olajavao, stat će te zatvora...!

ČOVJEK: Bolje u zatvor zbog gole istine negoli zbog tvo-je prljavštine...!

UCENIK 2: Ti vrijeđaš, nije to istina! Uvijek sam pripa-dao najboljima...!

ČOVJEK: Najboljim koljačima...! Zivi, nitkove, imaš pra-va na kruh, ali ne da druge zakužuje tvoj duh...!

UCENIK 3: Ja da sam nesretnik, obična budala, zbog me-ne da pred uredom plače jedna raja...! Dolaze mi da ih češće vidim, prijatelje prijateljski da utješim...!

ČOVJEK: Vrijeme je da se narod tješi batinom, ali na tvoja leđa položenom...!

UCENIK 4: Jesam ulizica. To se dobro plaća. Ali i poradim, time i koristim...!

ČOVJEK: Zlu, dragi moj, zlu...! Prodaješ znanje nepo-štenju...!

DOKTOR: Veliš zapitat će netko kako sam postao šef...? Zar će oni da pitaju koji to znaju...? Hahaha...!

ČOVJEK: I te koji znaju mogu drugi da zapitaju...!

DIREKTOR: Nezakonito, veliš, štetim općem interesu...? Koristim se ja, koristiš se ti, koristimo se svi. Pa zar to nisu interesi opći, sveopći...?

ČOVJEK: Zar su već ljudi i na gluposti ponosni...?!

12.

SVI: Gazda... ovi se krve, mnogo se priča, a kad se pri-ča da se ne prepriča...!

DAVO: Budite spokojni dok god su ljudi pričati voljni...!

SVI: Ali se ovaj pričajući prijeti...!

DAVO: Što mu vrijedi kad ljudi poslušati nisu vrijedni...?

SVI: Nas je ipak strah...!

DAVO: Zar ne rekoah da sporazumi s bogom izravno imam...? Dok se bog ne buni što da se nerviram...?
GRMI, SIJEVA, MUZIKA BIJESA I OPOMENA PARA USI.

SVI: A tko to, učitelju, trese nebom...?!

DAVO: Bog se razmahao ugovorom...! Ali sporazum napismeno stoji, to da se, bože, ne zaboravi...! (Zamaše i on ugovorom prema nebu, pa grmljavina, sijevanje prestaje. Vraća se svjetlo.) Hej, hej, bože popišmaniti se ne može...! No...? Što vam rekoah...?

SVI (prkose, sada se već i oni prijete nebu kad vide da je davo u pravu): Što ti, bože, vrijedi...! Pismeni je sporazum po srijedi...! Hahaha! Mi se držimo, bože, pismena...! Živjelo neznanje i nevolja...!

OPET ZAGRMI, SIJEVA, ZAMRAČUJE. MUZIKA I IGRA SVJETLA.

GLASOVI: POLITIKA, BORBA, VJESNIK...! NAJNOVLJE VIJESTI...! VJESNIK...! NA GLUPOSTI I ZLOČU NEMOJTE SE KLETI...! POLITIKA, BORBA, VJESNIK...! NOVO ZASJEDANJE, NOVE ODLUKE... VIŠE RAZUMIJEVANJA ZA LJUDE...!

SVI (u strahu lete u krugu. Iako ih davo pokušava umiriti i zadržati, oni, kao jato, u nekom simetričkom redu, izlete uz jaukanje.) Jao-jao-jao...!

DAVO: Hej, hej, bože, tako se postupati ipak ne može...! Pismeni se sporazum poreći ne može...!

BOG (spusti se kao na nekoj ljuđjaški u sred bine, ali ne do zemlje, već do sredine, te će davatu): Ama, bolan ne bio, nisam se ja popišmanio...! Već se iz ponosa ne bih odrekao ugovora...! Ali zar ne vidiš, ne slušaju ljudi...! Opet se ljudski rod buni...! Prijete se ne samo tebi i tvome djelu, već i mene kapitulantom nazivaju...! Pomisliti, hoće još i sa mnom da se obračunavaju...! (Vraća se u nebo.)

MUZIKA, IGRA SVJETLA, MARSEVI, PUCNJAVA.

GLASOVI: POLITIKA, BORBA, VJESNIK... ČOVJEK U BORBI PROTIV ZALA MORA OSTATI POBJEDNIK...!

DAVO (bijesno se razmahao i suludo skače): PROTESTIRAM...! JA UGOVOR S BOGOM IMAM...!

GLASOVI: ZLO I NAOPAKO NEMA NA PROTESTE
PRAVO...! GONITE, GAZITE, ČISTITE PREPRE-
KE...! ĐAVOLA IZ ČOVJEKA ISTJERAJTE...!
ĐAVO: (odlučuje se na koju bi stranu jer ga svjetlo goni
po bini, pa izbezumljen izleti.)

z a v j e s a

III čin

Sudnica, ali neka čudna. Svega dvije parole: »MIR, RAD I RED« i »DIŽITE ŽIVOTNI STANDARD, KULTUROM GA ULJEPSAJTE«. Imeđu parola je obješena gorostaana lutka na karakterističnom vješalu s natpisom: »SMRT NEČASNOM — ZUDIMO ČOVJEČNOM«. Sudski stol, a u vijeću petorice su i dvije žene. Za tužiočevim stolom je tužilac, a iza njega, na uzvišenju, sjedi naš ČOVJEK u krilu s ogromnom knjigom »ODLUKE«, kao simbolom u kome čega se sudi i sudiše. Za stolom branioca je đavo, a na optuženičkoj klupi su: učenik 1, učenik 2, učenik 3, učenik 4, upravnik, šef, kolega, direktor, žena direktorova.

1.

PREDSJEDNIK (*bog u punom ornatu, dok je i sudski kolegijum u stiliziranom odijelu*): Konstatiram da je sud u punom sastavu.

TUŽILAC: Konstatiram da okrivljeni nisu.

PREDSEDNIK: Kako da nisu kad svi su...?

TUŽILAC: Ja u ime **SEDMOG ZASJEDANJA** tužim sve one, koji se ne trude da životni standard oživotvore... a posebno pak, koji se s ljudima dostojno ne odnose...!

PREDSEDNIK: Ali, zaboga, sudnica bi nam bila uboga...! Već znate li šta, evo kompromisa...!

TUŽILAC: Zbog kompromisa vaših sud ovaj i zasijeda...!

DAVO: Zar koegzistencija i kompromis za vas nije isto...?

TUŽILAC: Zar je dobro i zlo za vas isto...?!

DAVO: Slušaj, slavni sude, vas je sva sila za stolom, kao apostoli s bogom, a on sam...! Zar se vas toliko jednoga boji, zar vas nije sram...? Sud nije više boga dostojan...!

PREDSJEDNIK (*prepoznaje đavola pa upači prst u njega negodujući*): Hej, hej, odnekud mi poznat ovakav nastup i ton! Čuvaj se, sad ne govoriš s bogom već čovjekom...!

DAVO: Vidjet ćemo da li su ljudi mudriji negoli što su bogovima bili...! (*Pride mu te svadalački, isto negođujući.*) Stidi se...! A ugovor, još pismen...? Zar je već i bogu drago da postane čovjekom? Dode mi da vrisnem...!

PREDSEDNIK: Ludo...! Zar ne vidiš da nad njima knjižurina bdije...? Vele da su u njoj odluke cijele nacije...! A ja sam ostao sam, kukavan...! (*Glasno sudnici, teatralno.*) U ime sviju nas ova knjiga zbori, kroz odluke njene tu narod govori...!

DAVO: U moje ime ne...! Izuzimam i optužene...!

PREDSEDNIK: Ne bi ni u moje... da nije suditi drugome bolje...!

DAVO: Zar to nije žalosno...? Zlo i naopako...!

PREDSEDNIK: Jošte kako, ali to je već tako...! Da čujemo optužbu protiv prvorednoga. (*Tužitelju.*) Ljudski se odnosite prema ljudima, tako vam boga... (*Sležući ramenima đavolu.*)... nemoćnoga...!

TUŽITELJ: Optužujem prvoredno optuženoga kao od sviju najgorega... i želim da on sam zamoli da se s položaja skloni...!

2.

DAVO (*predsjedniku*): Čuvaj se, stari, tu se ne šale...!

TUŽITELJ: Ako je kriv, stat će ga i glave...!

DAVO: Oh, riječi nehumane...! (*Skoči i uzrujano.*) Ali, slavni sude, zar čovječanstvo ne pretjeruje kad se već i na to tuži što ga lahor zapuhuje...? Pa čudna mi čuda: oklevetan, rasplakan, na radu ili snu uznemiravan...! Sjetite se krvavih ratova, bogodanih nevođa...! (*Predsjedniku.*) Lijepa su to vremena bila, zar ne, stari...?

PREDSJEDNIK: Ne nazlabaj boga, ti đavole pravi...!

DAVO (*nastavlja*): Zar se ne sjećate da je čovjek već gubio pravo da se čovjekom zove, da i živi ako nema plave brkove...? Zar da se i nakon tih nedjela čovjek krvi, zar ste još uvijek željni krvi...?

TUŽITELJ (*skoči te uoči đavolu*): Nećete obraniti đavolski porod...!

DAVO (*pokunjeno za sebe*): Otkud samo zna da sam njima prvi rod...?

TUŽITELJ: Zar u začetku sve ljudske stvarе zar ne poništavaju zavisti, silе, podvale...? Kad čovjeka ometaju, čovječanstvu smetaju...! Kad već umijemo spriječiti ratove, i silom ćemo uljuditi sve gadove...!

DAVO: Idealista je fantasta...!

TUŽITELJ: Ali i najveći realista: bori se za sve da bar nešto postigne...!

DAVO: Zar ćete vi sve ljude koji slučajno lažu, omaškom slažu, ili se ogledaju, grimizom zaodijevaju, manje urade da više zarade jednostavno istrijebiti...?

TUŽITELJ: Primjera im svakako nećemo slijediti...!

DAVO: Vidi đavla, a kako, a zašto...? Kažite već nešto i pametno!

TUŽITELJ: Dok ovakvi kao ovi u foteljama preživavaju i predu, s drugim rukovode, pravednom sude, a svoje neznanje sujetom dube... dotle je zlo po ljude...!

DAVO: Molim sud da odluči po ovom pitanju prethodnom...!

PREDSJEDNIK: Šta šta, o kojem to...?

DAVO: Molim da sud ne spava već da budno prati kako se tužilac bezrazložno sa mnom i istinom inati...!

PREDSJEDNIK: Dakle, u čemu je bit vaše pritužbe...?

DAVO: Pitam vas, a vi odlučite... tko je taj koji se usuđuje da kategorizira sudbe i ljude, da ih sudi na umne i lude, pa vine i nevine, i tome slične...? Izvinite ćete mi, ali to već prirodnom redu prkosi...! Tvrdo tvrdim da je fotelja stvorena za sve ljude.

PREDSJEDNIK: Dakle, što misli moje vijeće, na što se odlučuje...?

ČLAN 1: Ja, predsjedniče, isto mislim kao što i ti.

ČLAN 2: Ja ću prethodnikovo mišljenje potvrditi.

ČLAN 3: A ja se s njima dvojicom u potpunosti slažem...!

ČLAN 4: Pas neka sam ako nisam baš to htio da kažem...!

PREDSJEDNIK: Jasno, odluka se donosi jednoglasno...!

Dakle, sud tako misli kao i ODLUKE ove, bez obzira o čemu se stranke spore.

TUŽITELJ (*upači prstom u prvoorednoga, koji, kao što će tokom saslušanja i ostali, ustaje*): Nastavljam... Prvooredni je napredak tvornice omeo, prema općem se interesu mačehinski ponio. Zatim, druga je izdao, boljem se ispriječio, klevetao, nečasno zaklinjao...!

UČENIK 1: S izjavom započinjem... Još razumijem da ste me pozvali da se samokritički osvrnem... ali zar da se već i komunisti sudi, oh, ljudi...! I to zbog čega, zbog koga...? Zbog ovoga izroda...? Jeste, radnik je bio, ali se u intelektualca izrodio! Tko vam kao oni umiju slagati...? Veli, primjera radi, srećan je kad može da radi. I da mu mrska fotelja, suh kruh jesti nije najveća nesreća...!

PREDSJEDNIK: Baš da je takav čovjek...?

UČENIK 1: Ima i od zla goreg...! Poslušajte, što mene ne pozdravlja, još hajde — de, ali ni glavaše neće — glavu okreće...!

PREDSJEDNIK: A zašto, bolan, ne bi...?

UČENIK 1: Navodno ga jedi... što mu ne odzdravljam...!

PREDSJEDNIK: Taj jed i ja poznam.

UČENIK 1: I zar da zato ja nisam perspektivan što stanje u tvornici pred drugovima skrivam...? A recite samo, zar ne bi bilo nesramno na balkon vješati prijavu rublje dok dan u suton ne potone, kad već i bijelo u tamu utone...?

PREDSJEDNIK: Vašoj svađi drugog osnova nema...?

UČENIK 1: Sitnicama se zanima...! Veli da ga netko stalno denuncira. Pa ako je prav, što da ga to iritira...?

PREDSJEDNIK: Dakle, to bi bilo sve.

UČENIK 1: Jest, još i to tvrdi da sam mu ženi stavljao nečasne ponude. I zalud mu trubim da u tuđoj ženi ne nalazim naslade. Bar ne poduže i zar se takve sitnice komunisti smiju da zamjere...?

TUŽITELJ: Kako nečovječna djela unakaze čovjeka...?

UČENIK 1 (shvaća kao da se to ne odnosi na njega već na čovjeka): Po takvim sitnicama bih se mogao pravdati čovjeka...! Ali što ćete, pokraj sve spremne je nazadan zapravo. Recimo, ne može da shvati da se bez dobrih para ne može kultivirati. I da, zasada, zbog oskudne proizvodnje lijepe njuške žene, ta roba treba da je dostupna samo za povlaštene. I kakav mi je to marksista koji ne shvaća da revolucionarnost pothranjuje borba klasa i da ne bi odumrla još se dijeli masa: na raju rajetinu i raju otmjeniju. U ove zadnje računam i sebe. A i vas bez zamjerke.

TUŽITELJ: A da li je istina da od svih svojih briga već godinama niste poslušali tugu bar kojega radnika?

- UČENIK 1: Hoćete da se samokritički osvrnem? S vremenom nisam znao da ekonomisem.
- TUŽITELJ: Dosta, previše...!
- PREDSJEDNIK: Molim drugoredno optuženoga da govori dostojnije čovjeka.
- TUŽITELJ: Ovdje ćemo kratko i jasno. Ovaj je već svačiju zastavu nosio.
- UČENIK 2: I ponosio...! I ni jednu nisam pogazio sve dok je drugi nije pregazio...!
- TUŽITELJ: Zna da je bio kompromitiran...!
- UČENIK 2: Pa i za vas sam bio spreman...!
- TUŽITELJ: Zna da je mnogima nanosio zlo, zna da se podsmijavao pakosno...!
- UČENIK 2: Osmjeha još, bilo koje vrste, nikad nije suđeno...!
- TUŽITELJ: Rekli smo ti: imaš prava na kruh, imaš prava i na rad, ali si ti postao i položaja rad...!
- UČENIK 2: I onda i sad...!
- TUŽITELJ: Ojadiš, ogorčiš ljude, i umjesto da ti sude... o njima sudiš, s nama se družiš, dodvoravaš, uglednog izigravaš... pa kažu: kakav si ti, ni mi nismo bolji...!
- UČENIK 2: Nemojte biti tako skromni...! Znam što sam žalostan, pa zato se nisam ni nametao ni nudio, a i šef me po konkursu i položenom ispitu primio...!
- PREDSJEDNIK: A što te je pitao?
- UČENIK 2: Sto bi pitao kad je o meni sve znao...?
- PREDSJEDNIK: Kako je mogao napredovati čovjek ovako oprobani...!
- UČENIK 2: Pitao me da li sam odan. Oh, na to mogu biti ponosan...!
- PREDSJEDNIK: I to je bilo dosta?
- UČENIK 2: Pitao je i to da li sam poslušan. Neka ne brine, zbog njega ću sve tumbati da postavljam...!
- PREDSJEDNIK: Tako se dakle prave karijere...?
- UČENIK 2: Ne ne...! Pitao je čovjek i to da li znam raditi. A ja mu velim... znam ako moram, ali drugima zapovijedati baš iz arca želim...!
- PREDSJEDNIK: I postavi te za malog gazdu.
- UČENIK 2: Na riječ časnu... u meni je našao vjerna suradnika: kad veli da nešto nije, nitko kao ja to potvrditi ne umije...! A kad veli da nešto jeste, tu sam da položim sve zakletve...! Uvjeravam vas, ja znam za

vjernost prema gore. A dok gledam gore, kako da vidim koga će moja stopala da obore...?

PREDSJEDNIK: A zašto se ČOVJEKU zamjerio? Kažu da si protiv njega lažno svjedočio.

UČENIK 2: Ja lažno, ja...? Što je gazda tvrdio jednom, ja sam dva puta...! A gazda treba da zna što je laž što istina.

PREDSJEDNIK: I to si tvrdio o njemu da zato šuti...

UČENIK 2: Tko šuti, taj nešto muti...! Nešto krije, savjest mu čista nije...!

PREDSJEDNIK: I da prima mito.

UČENIK 2: Slušajte, prigovara svima koji primaju; prigovara što će manje ostati njemu...!

PREDSJEDNIK: Ne poričeš ni sam da umije raditi...

UČENIK 2: Zar je to razlogom da se mora i nagraditi...?

Uostalom, uvijek je ažuran. Nagrada je za one kojima je rad oduran. Da im to podstrek bude... Još da i to kažem: stalno prigovara. Osobina malograđana. I podmukao je, vjerujte...

PREDSJEDNIK: Zbogom...! Dalje...? Hajde ti, glupabe...!

UČENIK 3: Zar to mene mislite...? Na dva križa me razapnite samo me glupim ne proglasite...!

TUŽILAC: Navedite onda bar jedno razumno djelo koje bi tu tvrdnju opovrglo...!

UČENIK 3: Bio sam umniji od bogova, tako mi trudbeničkih bogova...!

TUŽILAC: Zar možda zato što ste bezbroj šefovskih mjesta otkrojili...?

UČENIK 3: Pa zar se nisu sa mnom ponosili...? Kad su se bogovi našli u neprilici, doskočio sam njihovoj neodoljivosti...!

TUŽILAC: A tko su vam, zaboga, ti vaši bogovi...?

UČENIK 3: Zar se vi još niste nikome klanjali...? Dakle, poslušajte! Oni su nama desetak njih uputili koji su se u rotaciji zagubili... ispadoše iz ringlišpila, ostadoše bez kormila! E, velim, prvo da razmislim. Mislim i mislim pa smislim: preporučeni od silnika, evo meni prilika da svoju idejnost na djelu pokažem, svoje sposobnosti u svoj širini dokažem...!

TUŽILAC: Oni su vama upućeni da se uposle i rade.

UCENIK 3: Manite se vi gurave parade...! Znam ja što je to ideja...! Kad ti kažu, uposlji ga, neka radi... znači, na komandno ga mjesto posadi, neka pare mlati...!

TUŽILAC: Pa ste za njih ustrojili komandna mjesta.

UCENIK 3: Velim sebi... penzije raščeriti, pa neka svaki od njih kao podšef sjedi. Jer tko ne radi ne kviri. I tako vam stvorih komandire penzija: starosne, starije, najstarosnije; djece, dječice, dječje; udove, udovice i obudovljene. Pa za borce s obje strane barikada, penzije laža i paralaža, te invalida umnika i bezumnika, odagnanih silnika i nemoćnika...!

TUŽILAC: Stamite, dosta...!

UCENIK 3: Zar nemam ideja podosta...? Jest, a za one koji su raditi voljni, raspisani su konkursni uslovi...! Evo uvjeta ako vas rad interesira: treba da ste odan i poslušni, da ste voljni raditi noć i dan; gazda ima da se mazi i poštuje jer on je taj koji zna i umije...!

TUŽILAC: A što je sa spremom?

UCENIK 3: I spremne smo voljni primiti, čak ako su i pismeni — ako slušaju, mnogo ne mudruju...!

TUŽILAC: Dosta...!

PREDSJEDNIK: Optuženi četvrtog reda.

TUŽILAC: Mora da priznam, stari je odan i valjan, ali ga mudriji zaludi... Reci, stari, kad si vidio da su te poslovi prerasli, zašto si ostao, zašto se nisi povukao...?

UPRAVNIK: Pa kako da vjerujem da jedno štene, koje se tek otreslo lupinje, od mene bolje zna koji sam na radu bezbrojne godine...? A vi, kao i svi: škole, škole...!

TUŽILAC: Pa i ti si predlagao, stipendije dijelio.

UPRAVNIK: U modi je bilo. I dobro mi je onaj moj govorio: otkud da znamo što je čitao, čime se po školama zarazio...? Što ja znam kakva mu sad vjera i znanje kad ne shvaćam njegovu izlaganje...?

PREDSJEDNIK: Sjedi, tugo...! Ne ostaje nam drugo do ove žene.

DIREKTOR: Pa zar ste zaboravili na mene...? Direktor sam pa zar da toliko čekam...?

PREDSJEDNIK: Jest, jest, ustaj, direktore! Kako li se ono tvoje djelo i zove...?

TUŽILAC: Mahinacija. Rekao bih čak, zakonita krađa.

DIREKTOR: Pa jeste, i jedno je i drugo, ali da se ne zaboravi ono »zakonito« ...! Kažete, krali smo? Krali, ali se zakonom pokrivali ...!

PREDSJEDNIK: Pa jeste li krali ili se zakonom pokrivali ...?

DIREKTOR: Hodi, šefe, pravni referente, ti poznaješ sve podvodne stijene. Ipak ne umijem ja kao ti zakonom izvrdati. (Dovuče kolegu k sebi na optuženičku klupu.) ... Neće ti biti besplatno, ne brini, i ovo je rad honorarni ...! A ni nagradica ne gine kad se otresemo nevolje ...!

TUZILAC: Dakle, kako je bilo, kako ste se para domogli, kako ste svom direktoru pomogli ...?

DIREKTOR: Ja njemu ko čovjek čovjeku: pare nam trebaju — a zakoni smetaju ...!

KOLEGA: Zar običan zakon, mrtva slova, da ograniče vlast direktora ...? Rekoh: pare diži, direktore, jer štetočinstvo nije krađa već računska omaška ...!

DIREKTOR: Ha ...? Ako vama treba da zamuti, neka usluge svoje ponudi ...!

TUZILAC: Zasada je naša ponuda, da stane pored vas. Jer zašto da baš njega mimoide optužba ...?

PREDSJEDNIK: Na redu je žena. Šteta.

TUZILAC: Kad su čuli da je direktorova žena, ~~novu~~ su joj mjesto otkrojili, postavili i platili, pa je na odmor upratih. A konkurs, a zakoni ...?

DAVO: Uvjeti su formalni — jer neka se bar netko javi koga su konkursom izabrali! I da znate, prvi put se zbio da je starije željade mlađu pobijedilo! Zar nije konkursna komisija bila pravična kad je pobijedila ružnija i nemila ...?

TUZILAC: Ali je žena direktora ...?

DAVO: Pa zar žena direktora ne smije biti već ni ružna ...?

Pitaj narod, sude, da li su žene direktora ružne ...?

Prve su im možda i bile, možda i jesu, ali ih se direktori kad-tad otresu ...! I, eto, naiđosmo na izuzetak, čak umnu i sposobnu, a vama je već i ona trn u oku ...! Pa znate li vi, ljudi, što konačno želite ...?

TUZILAC: To, da nam okrivljena odgovori da li osim nje i direktora muža, tvornica još kojem članu porodice zaklon pruža ...?

DAVO: Svoga je sina direktor mogao smjestiti bilo gdje ...!

- TUZILAC: Mogao je, ali nije ...! Smjestio je i njega pod svoje okrilje. A vele, da bi se tamo našla još koja rodica.
- ZENA: Svega mi tri člana ima porodica.
- TUZILAC: A vjerenica sina ...?
- ZENA: Vjerenica još nije rođbina ...!
- TUZILAC: Slavni sude, smatram da za osudu imate dovoljnu podlogu, pa odustajem od saslušanja ostalih, prisutnih i optuženih svih drugih ...!
- DAVO: Zar su za vas i ove nevine omaške kažnjiva djela ...? Kazneni zakon bi se postidio kad bi ovima sudio ...! Vas optužene želim da uvjerim da od presude ne zazirem, ne strijepim ...!

3.

- TUZILAC: Prije negoli što ću dati svoj optužni govor, hoće li tko staviti prigovor što i jednog svjedoka želim da predložim?
- PREDSJEDNIK: Kome riječ da pružim?
- TUZILAC: Bilo kome iz redova prisutnih.
- DAVO: Može li onaj seljak tamo? Da probamo. Hahaha ...!
- TUZILAC: Može. Čak molim. (Seljak pride sudu.) Svega na jedno pitanje odgovorite. Jeste li vozili četveropregom?
- SELJAK: Konje dekao, volove gonio.
- TUZILAC: A koje ste pregli u prednji jaram?
- SELJAK: A koje bih, potogu, već koji hoće i mogu da povuku ...!
- DAVO: Protestiram, sve je ovo nejasno ...!
- SELJAK: Neću valjda obijesne naprijed da počme ruđu, a lijeni i noge jedva vuku.
- DAVO: Molim slikovitije, jasnije ...!
- SELJAK: Mogu i glasnije ... Uhardajte, jer možda ćete još u životu i konje da gonite ... ako ćete lijene, pregojene za prvi par, ulijenit će se za njima i dobar ...! Jasno? Ili obratno ...! Ako su žilavi i dobri kola povukli, i lijen pojuriti mora da ga ne pregaze kola ...!
- TUZILAC: To sam htio čuti.
- DAVO: Pa nećete valjda ljude s konjima izravnati?
- TUZILAC: Ali i oni vam mogu primjer dati ...! Dakle, tko na čelo bira nezudre i obijesne, kola će mu da se izlome ...! A koji će utovljene, lijene, u kasu će da zaostane ...!

DAVO: Dakle... dakle... dakle, slavni sude, moji gojenci i sami priznaju da nisu baš najbolje udovoljili svome pozivu. I, eto, pristaju da se bojima s puta sklone... ali onda, ništa nikome...!

PREDSJEDNIK: Dobra ideja! Sto je bilo bilo je, više biti neće, praštati ljudima je najveće umijeće...!

TUŽILAC: A kad nagrne i druga slična nevolja...?

PREDSJEDNIK: Neka je zdravlja i dobra volja... pa ćemo i te sklanjati s puta...!

TUŽILAC: Pa jednom, pa uvijek, pa po sto puta...? Pa odluke nove, sve novije, pa uvijek se isto te isto proklinje...? I zar nitko nije pretrpio štetu, zar nitko što nam se točkovi u mjestu okreću...?

DAVO: Stidite se, za ljude se borimo i njihovu sreću, a vaše se misli oko novca kreću...!

TUŽILAC: Sude, a što ćeš ti na to reći...?

PREDSJEDNIK (vijećnicima): Pa što da mu kažem, što da odgovorimo...?

CLANOVI: Razmisli što mislimo pa mu kaži kako mislimo...!

PREDSJEDNIK (tužitelju): Ti si razlozan, u pravu si u svemu... (Davo:) Shvati, mi smo dužni vjerovati njemu...!

DAVO: A kako bi bilo da do nagodbe dođe...?

PREDSJEDNIK (tužitelju): Može li neki kompromis da prođe...?

TUŽILAC: Pa sve dosada si se i sâm zgražao...!

PREDSJEDNIK: Hoću ja i dalje...!

TUŽILAC: Ali...? Ali...?!

PREDSJEDNIK: Do sada su nas blagima poznavali...! Znaš, žao mi i štete, ali se ona blagom mjeri...!

DAVO: ... a zlato pred ljudima ne smije biti na cijeni...!

PREDSJEDNIK: Ta ti se riječ cijeni...! (Pokazujući na okrivljene:) A ovi, jest da nikakvi jesu, ali zar i ljudi nisu...?

DAVO: Zar ljudima da opet ljudi sude...? Oh, ljudi, budite ponosni i pomalo bar milosni...!

PREDSJEDNIK: I samo bar malo kompromisni...!

TUŽILAC: USTANE I SVOM STROGOŠĆU I OZBILJNOŠĆU PRUŽA RUKU PREMA »ODLUKAMA«. ZAGRMI, ZAMRAČUJE SE, SLIJEVA. BUBNJEVI GRME, I SAMO JE KNJIGA OSVIJETLJENA. ZADNJI, PRE-

BRZI ODJECI MALOGA BUBNJA I SNOP SVJETLA
OSVIJETLI SAMO SUD. SUDSKI KOLEGIJUM SE
USTRAŠEN DIŽE, A RUKE U STRAHU NEBU PO-
DIZE.

PREDSJEDNIK: Stoj...! Stani...! Krivo smo shva-
ćeni...! (*Puno svjetlo.*)

TUŽILAC: Dakle...? Imate li sada nešto reći...?

PREDSJEDNIK: Imam, imam, ali teško nalazim riječi...!
Sada smo tek potpuno postali svjesni: koliko smo na
zločine ove ogorčeni...

ČLANOVI: I bijesni...!

PREDSJEDNIK: Sude... da nam ne sude... kako će
glasiti glas naše presude...?

ČLAN 1: Smrt...!

ČLAN 2: Smrt...!

ČLAN 3: Smrt...!

ČLAN 4: Smrt...!

ODLOMCI POSMRтна MARŠA SVJETLO DOBLJE
TAMNU, CRVENU OSNOVU.

PREDSJEDNIK: Smrt zazivam, presudu ne opozivam...!

TUŽILAC: Pravda je udovoljeno... Osuđeni, na koljeno...!
Protiv presude ne ulažem žalbu, a vi se ne nadajte po-
pomilovanju...! (*On i ČOVJEK s KNJIGOM svedčano
se dižu.*) Presuda ova neka je svima opomena...!

PREDSJEDNIK: A mi pak molimo da naše pozdrave ispo-
ručite i u našu vjernost sve ODLUKE uvjerite...!

TUŽILAC (*kreće s čovjekom. To su svedčani koraci, lagani,
a na svaki njihov korak sudsko vijeće trza glavom. Odu.*)

4.

PREDSJEDNIK (*mučno odahne cijelim tijelom, a sa njim
ostali članovi. Briše znoj, pa će i vijeće. Sjedne, sjednu.*):
Uh...! Uh...! Uh...!

ČLANOVI: Uhuh...!

PREDSJEDNIK: Zlo i naopako...!

DAVO (*predsjedniku*): Zar ti tako...?

PREDSJEDNIK: Čudne sam stvarove stvorio...! Jesi li
vidio, skoro se na stvaraoca okomio...!

DAVO: Oteli ti se ljudi...!

PREDSJEDNIK: Ni bog da im sudi...! Sad, što je istina
istina, presuda jeste opomena...

DAVO: ... ali...! Ali što ako kroz nove odluke budu pitali...

PREDSJEDNIK: ... jesmo li ljudi bili, jesmo li ljudske slabosti čovječno sudili...?

DAVO: I, konačno, nisu ljudi bogovi, griješe još i najbolji...! I zar ćete vi ljudi novi, humanisti i što ti ja znam još kakovi, priznati da ste skloni podvali, pohlepi, zavisti...? Plaća se svako učenje, umijeće, ne treba odmah da se glava siječe...! No, što veli vijeće...?

PREDSJEDNIK: Ne ne ne i ne, tako se ne obrazlaže...! Presuda jeste umjesna, preveliko je bilo već zlo — primjerno je i kažnjeno. Ali opet, ipak, ali...! Kako bismo to i kazali...?

DAVO: Jeste, baš taj «ali», svu nevolju na nas svali!

PREDSJEDNIK: Jer što ako budu doznali...

DAVO: Da ste pomalo i vi krivi što ste zlo trpjeli i krili...!

PREDSJEDNIK: I što ako narod presudu s odobravanjem ne primi...?

DAVO: Te ako vam u brk budu rekli, da ste prije sudili ne biste ih na smrt osudili...?

PREDSJEDNIK: Joj, kako je ono narod i irveo, da mu kupus čitav ostade a koze ipak site...!

DAVO: Smijem li nešto slično predložiti...?

ČLANOVI: Čak ćemo vas umoliti...!

DAVO: Eto, presuda pa presuda; preteška al' umjesna.

PREDSJEDNIK: Umjesna...!

ČLANOVI: I pravedna...! To nek svatko zna...!

DAVO: Smrt...? Opaka kazna, strašna...

PREDSJEDNIK: Neizbježna, važna...!

DAVO: Konstatacija tačna...! Presuda vam dična, vrijedna postovanja, pa ni kazna nije mogla biti manja! Ali...!

PREDSJEDNIK: Ali...?

ČLANOVI: Ali...?

OKRIVLJENI: Ali...?

DAVO: Ali... jeste li moje gojence upitali... kako ih smrt dojmila...! Zar mislite da strah od smrti nije gori i od same smrti...? Jer smrt je gora...

PREDSJEDNIK: Gora...!

ČLANOVI: Gora...!

OKRIVLJENI: Prava pokora...! Vjerujte, već od straha od smrti jedva smo se oteli smrti...!

PREDSJEDNIK: Stoj, stani...! Izlaz smo našli...! Pošto su osuđeni zbog presude obamrli, onda smo već i kaznu izvršili...! Prema tome smo svojoj dužnosti udovoljili.

ČLANOVI: Glave su popadale, od straha stradale...!

PREDSJEDNIK: A što je još živo ostalo, tame jeste prošteno...!

ČLANOVI: Suđeno, osuđeno, izvršeno, oprošteno...!

PREDSJEDNIK (*razmaše se i razviče na optužene, koji kleknu, najponiznije opuste glave, sklope ruke na molitvu.*)... Ali ali, da ste upamtili... ako se još jednom budemo sreli...

ČLANOVI: Teško vama...!

PREDSJEDNIK: A nemanje meni...! (*Prstom na svakog člana vijeća.*) I tebi, i tebi, i tebi i tebi...! A sada — da vas đavo nosi svojim kućama...! Ispred oćiju ljudi da ste se sklonili, da vas ne vide ni mi ni oni...!

OPTUŽENI (*krenu, ali na riječi đavla stanu.*)

5.

ĐAVO: Stani...! Slavni sud još o nečemu treba da razmisli...!

PREDSJEDNIK: Što još da se smisli...?

ĐAVO: Što će svijet reći, što će o vama misliti kad budete šul da ste svoje najuglednije izagnanstvom ponizili...?

PREDSJEDNIK: A kojeg bi još đavla...? Svakom će u šake korica kruha, ali prema radu i kakva mu zasluga...!

ČLANOVI: Svi ima da rade...!

ĐAVO: Oh, preteške kazne...! Bolje da se smrću kazne...!

PREDSJEDNIK: Dosta đavolje rabote...!

ĐAVO: Ali ako se na radu osramote, jer raditi ne umiju, narod će reći: zar se ovakvima bolja mjesta povjeravaju...?

PREDSJEDNIK: Uh, uh, uh, u pravu je, u pravu...!

ČLANOVI: Ali što ćemo jadni...?

ĐAVO: Da razmislimo, da smislimo... eto... neka parnog smijeni neparni...!

ČLANOVI: Kako kako...?

PREDSJEDNIK: Odlična ideja, ko da je stvarao đavo...! Načelnik za pročelnika, direktor za upravnika, šefa ćemo u nadšefa, svaki neka u tuđu fotelju sjeda...!

Ali nitkovi jedni, bando nesmiljena, ovo vam je zadnja opomena...!

ČLANOVI: Konac djelo krasi...!

PREDSJEDNIK: Tako nam odluka glasi...!

DAVO (uhvatio se za glavu i sav nesretan): Uh, uh, uh...!
Vidi jada...!

PREDSJEDNIK: Što opet, davle jedan, ne valja...?

DAVO: Ako ih porazmještaš, dosjetit će se narod naše nesreće huđe, jer nesposobni samo, i onaj po kazni, ovako ispremještan bude...! Pa da se narod raspriča, ogovara...? I nesrećnicima neprilike stvara...? I poniženu su, uvrijeđeni, osuđeni, izmučeni — pa da još bijesu mase budu izručeni...?! Oh, ljudi, boljima vas znam! Ne dajte da još i ja zaridam...! Udijelite im bar malo nagrade za pretrpljeni strah i poniženja mnoga, da ne plaču, tugu da ne tuguju, da se ne srame, da im se ne narugaju...!

PREDSJEDNIK: Plaču...?

ČLANOVI: Tuguju.

DAVO: Vidi jad taj, milosti imaj...!

PREDSJEDNIK: Dobro, dobro...

ČLANOVI: Ali kako...?

DAVO: Na svoje staro mjesto neka sjedne svatko...!

PREDSJEDNIK: Dakle, smjesta na stara mjesta...! Ali da znate, zavrijedili niste i da me više sramotili niste...!
(Vijeću:) Jesam li ih dobro izgrdio...?

ČLANOVI: Odlično...! Nisi nas osramotio...!

PREDSJEDNIK: Upamtite, ako se ponovo pred sudom nađete... šibom ću da šibam...! Jer ja i to znam...!

DAVO: Čestitam sudu postupak human...! I ako dozvolite, samo forme radi, da bismo se držali slova zakona... upitajte osuđene da se možda protiv presude ne žale.

PREDSJEDNIK: Tačno, tačno... jer zakon poštovati je vrlo važno...! Dakle, osuđenici svi redom, da li ste zadovoljni presudom ili se možda tko od vas i žali što presudu pravilnom ne nalazi...?

UČENIK 1: Ja se žalim.

PREDSJEDNIK: A zašto, sine?

UČENIK 3: Jer nas unaprijedili ni odlikovali niste...!

K r a j

1987.

Zatucani

komedija u tri čina

LICA

ANTE BRČIĆ-KOŠTIĆ, javni tužilac

TOMO PUŽIĆ, predsjednik suda

STIPO KROLO, tajnik komiteta

MARKO, član komiteta

MARA, član komiteta

MARTA KUNTIĆ rođena Popić

JOSIP KUNTIĆ, njen sin, optuženi

EVA PAVLUKOVIĆ, djevojka

MARA

daktilografkinja

sudski stražar

Moglo se dogoditi i naših dana; ovako
ili sličnim varijacijama.

I čin

Soba Antuna Brčić-Kostića, javnog tužitelja; pisani stol i stoman, koja fotelja i običan stol, ormar za knjige i po koja slika po zidovima. Tu se stanuje i živi; čisto, uredno i prijatno. I skromno.

1.

ANTO (*kad je Tomo ulao grijajući ruku o ruku, on bez pozdrava pođe vratima u pozadini*): ... Mama, budi dobra i pošalji nam dvije kave... On... Hoću... (*Tomi*): Mama te pozdravlja... I pita, »A šta taj balavac? A koliko ti je godina? Šezdeset?

TOMO: Osamdeseti tri... Dobro joj je? ... Ipak da je pozdravim.

ANTO: Ostavi za poslije. Ima gošću... No, stari, jesi li se smrzao?

TOMO: Pa čuj, mladiću, priteglo je, baš priteglo.

ANTO: Hoćeš i rakiju?

TOMO: Baš moram?

ANTO: Ne moraš, ali znam da ćeš popiti.

TOMO: Pa kad si me već raskrinkao, daj onda.

ANTO: Auh... (*Nešto je izlio.*) ... sto mu...! (*Sad već iz njegove čašice curi.*) Baš nisam nizašta.

TOMO: Nisi.

ANTO: Nismo.

TOMO: Nismo.

ANTO: ... Dakle?

TOMO (*raskomotio se i sjeda*): Čujem da budališ.

ANTO: Možda.

TOMO: A čemu to? Dosada nisi imao dosta uzbuđenja?

ANTO: Izgleda.

TOMO: Izgleda. U našim godinama uzbuđenja samo još neprijatnosti stvaraju.

ANTO: Uzbuđenje nemilo, ali ipak uzbuđenje.

TOMO: Izgleda mi da uživao u miru koji slijedi nemir.

- ANTO: Čuj, ded ti sjedni na moje mjesto.
- TOMO: Pa bi onda ti mene pitao, a zašto sad pak ja budalim...!
- ANTO: Tako.
- TOMO: Zapravo, dobro je to kad čovjek luduje. Pospješuje mu krvotok. I zamišlja da je još potreban ovome svijetu.
- ANTO: Svatko u nešto vjeruje. Ti u svoj mir i kruh svagdašnji, ja u dosljednost.
- TOMO: Ja sam već dosljedno umoran... Misliš da ti neće napakostiti?
- ANTO: Hoće. Ali i ja to činim... Zar ne govore da je moja dosljednost zapravo staračka pakost?
- TOMO: Neelastičnost. Zaboravljaš, jači su.
- ANTO: Ti bi odustao od gonjenja?
- TOMO: Da si predmet ostavio svom pomoćniku, nikom ništa... Zbilja, zašto si uzeo predmet od svog pomoćnika?
- ANTE: Utjecali su na njega.
- TOMO: Odnosno, vršili pritisak.
- ANTO: Zvali su ga na razgovor.
- TOMO: Da li ti je rekao zašto su ga zvali?
- ANTO: Kad mi je rekao da ga zovu u Komitet, već sam znao.
- TOMO: I?
- ANTO: I? Rekao sam mu da pozdravi drugove i u moje ime.
- TOMO: Lud si. I?
- ANTO: Oduzeo sam mu predmet protiv Kuntića i drugova zbog pronevjere i drugih prijavština.
- TOMO: I rekao si mu da im saopći, da ćeš taj predmet ti lično voditi.
- ANTO: Tačno.
- TOMO: A što ti tvoj pomoćnik?
- ANTO: Snuđilo se siromašak. Mislio je, prvo, da mu oduzimam jer da nemam povjerenja u njega... poslije, pak, da nemam povjerenja u njegovo znanje.
- TOMO: Pa si ga utješio da zato uzimaš predmet, da ne bi on imao neprilika, već ti. Jer tvoja su leđa šira, lakše ćeš izdržati pritisak.
- ANTO: A šta pišaš kad znaš.
- TOMO: Provjeravam samo koliko te poznajem... No, i što su mladiću rekli?

ANTO: Rekao sam mu da im ne kaže odmah da sam predmet uzeo od njega, već da najprije poslušaj što žele.

TOMO: Tko, tko...?

ANTO: Sportaši.

TOMO: Hm...! Znači, htjeli su vas savjetovati da okončate postupak. Radite što vas volja, ali o parama koje su otišle u klupsku kasu, bolje da ne govorite.

ANTO: Zbilja si vidovit.

TOMO: A što oni kad su čuli da ti vodiš taj predmet?

ANTO: Nije im baš drago.

TOMO: Pretpostavljam. Pa jesu li i tebe zvali na ispovijed?

ANTO: Nisu. Posjetili su me.

TOMO: Ali su od tebe otišli prilično nezadovoljni i narogušeni.

ANTO: Uglavnom narogušeni.

TOMO: Jer si im rekao da ćeš podići optužbu protiv svih i po svim tačkama.

ANTO: Protiv svih i po svim tačkama.

TOMO: Priča se da su i neki tepisi po budiboksnama cijena prodavani nekim uglednicima.

ANTO: Slušaš splete.

TOMO: Što je spletko, uglednici ili budiboksnama cijene?

ANTO: Sve dotle je sve to samo spletko dok to ne iznesem u optužnici.

TOMO: E, ovo ti je već ludo!

ANTO: Pružio sam im izlaza. Tražio sam da uplate razliku u cijenama.

TOMO: Niti će oni tu razliku uplatiti niti ćeš ti podići optužnicu.

ANTO: Možda neće uplatiti razliku u cijenama, ali će ja podići optužnicu.

TOMO: Možda i hoćeš podići optužnicu, ali ćeš ti dobiti otpusnicu.

ANTO: Može biti i taj đavo.

TOMO: Ali ćeš ti ipak ostati dosljedan. Misliš da svatko ima prava da bude dosljedan?

ANTO: Ja imam prava. A ti?

TOMO: Do izvjesne granice; do granice svoga mira.

ANTO: I lične bezbjednosti... No, i sada? Zašto si došao? Jer danas si s nekim određenim ciljem došao.

TOMO: Osjeća se to po meni?

ANTO: Smrdiš na kompromis.

- TOMO: Oh, već oдавно...! Volim da još ovu koju godinu ostanem predsjednik suda.
- ANTO: Dakle...?
- TOMO: Nisam ja došao, već su me uputili k tebi.
- ANTO: Da utječeš na mene. Jer tko će, ako me već ni ti ne bi uspio urazumiti...!
- TOMO: Ova moja vidovitost je izgleda zarazna! Tačno je što veliš. A ja ću im morati saopćiti da sam pokušao svim silama da te urazumim, ali nisam uspio. Tačno?
- ANTO: Jasno.
- TOMO: ... Čuj... onako samo meni... zar ti je zbilja potrebno ovo uzbuđenje?
- ANTO: Dok su ključevi tužilaštva u mojim rukama, dotle ću ja voditi tužilaštvo.
- TOMO: Nećemo izmijeniti lice ovoga svijeta.
- ANTO: Nećemo.
- TOMO: Pa onda?
- ANTO: Oni koji bi trebali da ga mijenjaju...
- TOMO: ... ti u mnogočemu koče.
- ANTO: Pravosuđe nije ping-pong loptica.
- TOMO: Ali ti jesi.
- ANTO: Nisam.
- TOMO: Zar još ne vidiš da tebe, zapravo, ne žele izmijeniti...
- ANTO: ... već skloniti s puta?
- TOMO: Pa onda, sklanjaj im se da te ne sklone! Vjeruj, sve ovo nema smisla.
- ANTO: Ja još uvijek vjerujem u svoj put.
- TOMO: U svoj neprolazni put. Zar ne bi bilo pametnije da živimo svoj život?
- ANTO: Moj život su zakoni i zakonitost. Ja nemam ni kućeta ni paćeta.
- TOMO: Sjeti se naše zadnje igre.
- ANTO: Od toga vremena su očvrstali korjени zakona. A čak nas ni u ona vremena nisu slomili.
- TOMO: Predlagali su nam da podnesemo ostavke.
- ANTO: A mi smo im predložili da nas smijene.
- TOMO: Ali je previše bilo uzbuđenja. Previše, stari moj.
- ANTO: Znači... došao si da mi saopćiš... ako budu podnijeli prigovor protiv optužnice...
- TOMO: Ne brini, ni ja neću biti uskrtnje jaganje!

ANTO: Dakle, drugu predsjedniku suda smetaju uzbuđenja, ali ih neće izbjegavati.

TOMO: Neće... Ali ali, zbilja, razmišljam, ima li sve to smisla... Čuj, razmisli... pa neka sve ide k đavlu...!

ANTO: Kažem ti, obustavi postupak kad podnesu prigovor protiv optužnice.

TOMO: Pa da svi kažu, ti si imao petlje, a ja nisam.

ANTO: A da ja odustanem od gonjenja? Zar mi neće reći da nisam imao petlje?

TOMO: Zapravo, nije za naše godine da izigravamo heroja.

ANTO: Prdoonje a ne heroji. Jednostavno, ja vjerujem da su zakoni zato da bi se poštovali. Zar ti ne misliš tako?

TOMO: Ama ne budali, tako i ja mislim! Ali moram misliti i na neugodnosti. A na njih nerado mislim. Krado se, krade se...

ANTO: Kažnjavalo se, kažnjavat će se. Ili bi možda već i ti krao da imaš prilike?

TOMO: Možda. No, svakako, ne malo.

ANTO: Gluposti.

TOMO: Shvati, umoran sam. A i porodica. Da sam sâm, dočuvano bih se kleo na zakonitost i principijelnost...

Da li ti je baš ugodno kad se sjetiš onih neugodnosti?

ANTO: Zapravo, jeste. A pogotovo kad znam da nekima nije.

TOMO: Varaš se ako misliš da itko misli na minule dane... Zvone... Očekuješ nekoga?

ANTO: Baš nikoga. Možda jedna od mnogih ljubavnica.

TOMO: Ih...!

2.

MARA (maločas je unijela prosto neprimjetno kavu. Sada opet uđe): Irvinite... jedan gospodin, a ne poznajem ga.

ANTO (dođe do vrata i propušta Stipu): Hajde, hajde, gospodine... (Daje znak Mari pa se udaljš, a sada Tomi:) Drug Stipo.

STIPO: Pozdravljam ova dva časna starca.

TOMO: Kad se bogovi pojavljuju, grmit će, sijevat će. Idem. Da bar ja spasem živu glavu.

STIPO: Ne ne, sjedi samo, čika Tomo. Niti sam bog niti sam došao da zagrmim.

- ANTO (*opet na vratima u pozadini*): Teta Maro, donesite opet tri kave. Molim vas... Što misliš, Tomo, zašto nam je Stipo banuo ovako iznenadno?
- STIPO: Zar u ovoj kući gosti nisu rado viđeni?
- ANTO: Ti si radoviđen gost s nemilom misijom.
- STIPO: Ali baš kako veliš! Dozlaboga nemilom!
- ANTO: Pa onda hajdemo da se prvo izmrcvarimo, a poslije černo kao prijatelji.
- STIPO: Hahaha... znači, pogadaš!
- TOMO: Baš sam mu maločas rekao da samo vo ima prava da bude dosljedan.
- ANTO: Da, baš je skoro tako rekao. Ali je i to rekao, da bi i on tako postupio kao što ću ja.
- STIPO: A kako ćeš ti?
- ANTO: Podići ću optužnicu protiv sviju i po svim djelima.
- TOMO: No no, nisam rekao da bih u cijelosti poput tebe... ali, eto, ne znam što jeste pametno što nije. Ne znam i bog! Možda bih zbilja kao što on namjerava, ali ima li sve to smisla, druže Stipo? Istina da bog silu ne voli — kako ono i kažu...
- STIPO: Čekaj, čekaj, rekao sam, niti sam bog niti sila. I nisam zato došao da interveniram. To prvo. I zatim... znam, kao što i vi znate, ne bi se više smjelo za prijavce intervenirati.
- ANTO: Ali...?
- TOMO: Jest, Stipo, ali...?
- STIPO: Ali...? Znate kako je. I zlo nađe svoje argumente. I neuvjerljivo uvjerava...
- ANTO: A hoće li te i uvjeriti?
- STIPO: Uzgred da znaš... onog tvog pomoćnika nisam ja pozvao na »savjetovanje« u Komitet po toj prijavštini.
- ANTO: Vjerujem. Ali znaš ti, da je vrlo nezgodno što u vaši telefoni ne služe baš uvijek u poštene svrhe?
- STIPO: Ne shvaćam te.
- ANTO: Često čuješ: »Ovdje Komitet...!« A ono budiboksnama zbog čega se, i tko se sve, ne služi tom čarobnom riječju.
- STIPO: Znam, znam! Pa još i krompir postane jeftiniji i bolji, a i do tepiha se lakše dolazi.
- ANTO: Dakle, o tepisima hoćeš da razgovaramo?
- STIPO: E, baš o njima. Odnosno, i o njima.

- ANTO: Onda da idemo redom . . . Da li su zloupotrebljavali telefon komiteta ili nisu?
- STIPO: Jesu, bolan, jesu.
- ANTO: Jesu li nabavljali dobrim ispod cijene?
- STIPO: Skoro u besecjenje.
- ANTO: Da li su to bili tepisi bez mane ili s manama?
- STIPO: Kao s manama su ih plaćali, a one bez mane dobijali. Znam.
- TOMO: I šta sad?
- STIPO: Da znam na to odgovoriti, ne bih ni došao. Već, vi mi recite, a šta sad?
- ANTO: Neka uplate bar razliku u cijenama.
- TOMO: Pa onda nek ih voda nosi!
- STIPO: A kad uplate, čut će se po gradu. Sad još ima tko vjeruje da to nije istina, a onda će se znati da jeste.
- ANTO: Ti nisi uzeo za sebe takav tepih bez mana — u besecjenje.
- STIPO: Nisam. I ne želim nikoga štiti. Želim se samo zaštititi od priča i prepričavanja. Prokletnici! A reci, što bih s njima? Da ih smijenim, pobacam kroz prozor, isključim pa da se priča i priča?
- ANTO: Već bolje da im se prosti?
- STIPO: Bolje.
- ANTO: I prostit ćeš im?
- STIPO: Moram.
- TOMO: Kad je tako, reci, mogu li još i ja doći do takvog tepiha? Kad već praštaš, prostio bi i meni. A imao bih divan tepih. A pogotovo jetfin.
- STIPO: Ama, u pravu ste, jeste! Sve je to prijava, ali . . . ? Ali . . . ?
- ANTO: Jesmo li te mi uvalili u tu situaciju?
- STIPO: Ali me vi možete izvući iz te bezizlazne situacije!
- TOMO: Rado, ako smo u mogućnosti. Ali kako?
- ANTO: Nikako! Jer ako ćemo prijeći preko ove zloupotrebe, morat ćemo i preko onih sportaša . . .
- STIPO: Morali bismo
- ANTO: A što ćemo onda s onim nesretnikom? S njim neka bude što bude?
- STIPO: Tako nekako.
- TOMO: Jer jedni su javna sramota . . .
- ANTO: Uglednici, ponos našega grada . . . !

- STIPO: Lopovi kao i onaj nesretnik! Ali svi misle da su netko i nešto! I do neba će se dići prašina, a po mojoj glavi prosuti. Shvaćate? Dosta mi je već skandala.
- ANTO: A misliš li na to koliko ovakovim praštanjima kvaramo ljude? Na koncu će se svaki lopov ponadati da će ga netko viđeniji zaštititi. Čemu onda zakoni, kako ljude učiniti odgovornijima?
- STIPO: Čekaj. Znam da griješim što interveniram da se tve zaboravi, da se prašina slegne... ali...! Ali mi amo dali povjerenje tim ljudima, nama će reći: »Kome ste ga pružili...?«
- ANTO: Pružili ste ih ljudima, a ne lopovima!
- STIPO: Dobro kažeš, ali ali...! A što ti misliš, Tomo?
- TOMO: Da s ovim slučajem presijećemo. U budućće...
- ANTO: Gluposti! Uostalom, Stipo, on se slaže s tobom. Došao je da me nagovori da obustavim postupak.
- STIPO: Znači, i ti si, Tomo, za to da se nađe neka zlatna sredina.
- TOMO: Pa... pa, eto... u osnovi, u principu sam protiv, apsolutno protiv! Da znaš samo, Anto! Ali ako mjesna situacija zahtijeva, ako politička situacija zahtijeva, a pogotovo ako bi to drugu Stipi što štetilo...
- STIPO: Ne ne ne, čekaj...! Da znate, ja bih im prvi povukao uže! Ali da je jedan, da su dvojica, ali...! I sami znate! Mnogo je to, ubio ga bog!
- TOMO: No...? No, šta misliš, Anto? Jest, jest, morali bismo nešto učiniti... Pa govori već!
- STIPO: Zbilja, što misliš, Anto?
- ANTO: Da bi progriješio.
- STIPO: Znam... u pravu si, znam.
- TOMO: Ali već i zbog Stipe moraš!
- ANTO: Zašto ti mudraci ne bi platili tu koju paru, pa neka ih onda đavo nosi?
- TOMO: Eto, vidiš, ni to nije principijelno! Vidiš, i to je kompromis! I zašto sad da zbog pare-dviije stvaráš glavobolju Stipi? Da poziva te nitkove, da se s njima uznervira, da stvara lične neprijatelje...? I to zbog pare-dviije...?!
- STIPO: Ama, Tomo, ne bojim se ja takvih neprijatelja!
- ANTO: Ako pređeš preko ovih omaški, neće se libiti novih. A, zapravo, ne vjerujem da im je ovo prva omaška.
- TOMO: Ama, ne budi toliko tvrdoglav. Briši pa gotovo!

ANTO: Supo... ako ja i budem podnio optužnicu, on kao predsjednik kaznenog vijeća još uvijek može obustaviti postupak ako budu prigovorili optužnici.

TOMO: To je nepošteno, Anto! Izigravaš tu čistuca da bi mene uvalio u nezgodnu situaciju. Ako podigneš optužnicu, i tako će se rasprijeti priča po gradu...

STIPO: Stani, stani! Već se priča. Znam ja da nitko neće povjerovati da nije bilo zloupotrebe — pa obustavio Ante postupak ili podnio optužnicu. Ali će se ipak prije zaboraviti ako ne dođe do suđenja.

TOMO: Obustavi pa gotovo!

ANTO: A zašto sud ne bi obustavio?

TOMO: Zašto upetljati i mene kad možeš sve ti sâm urediti?

ANTO: Vidi, bogati, kako si pun savjeta dok se radi o tuđem obrazu!

STIPO: A velite, može i sud da obustavi postupak?

TOMO: Može, ali...

STIPO: Onda još i bolje! Smatrat će da sud nije našao da su krivi. Kad ćemo se prljati, onda možemo i do lakata!

TOMO: Ali onako je jednostavnije...

STIPO: Ne ne. Tomo! Molim, podignuta je optužnica, ali sud nije našao... zar ne? Jest, jest! Sud će ih tako zapravo osloboditi. Dakle, Tomo, ti udovolji prigovoru. A ti diži optužnicu. Neka im bar malo zadrću te prijave gaće! Tako, tako...! Zdravo, Anto. (*Rukuje se a poslije i s Tomom.*) A ti onda tako, Tomo, Doviđenja.

ANTO: Doviđenja.

STIPO: Jest... Anto, dođi mi ovih dana. Još bih nešto s tobom govorio. Ne boj se, nije nova intervencija. Hahaha...! (*Ode.*)

3.

TOMO: Lijepo si mi namjestio.

ANTO: Lijepo si mi htio namjestiti.

TOMO: Ali ti si uspio, a ja nisam.

ANTO: Tko pod drugim jamu kopa...

TOMO: Varaš se! Hoćeš li iskreno? Ja sam se i tako spremao, da ako budu podnijeli prigovor protiv optužnice obustavim postupak.

ANTO: Znači, ti misliš da nema mjesta optužbi?

- TOMO: Molim te, obuzdavaј se. Nisam valјda neznalica ih kriminalac! Već . . . eto, molili su me. Čak i Stipo, ako baš hoćeš da znaš.
- ANTO: Je li . . . ? Pa ako te je onda molio . . .
- TOMO: Nije htio bez tvoga znanja. On je predložio da i tebi dodemo.
- ANTO: I da me urazumite?
- TOMO: I da te urazumimo. Vidio si . . . kad je vidio da ne ide, prihvatio je moj prijedlog . . .
- ANTO: . . . koji sam mu ja iznio . . . ?!
- TOMO (*kad je uhvaćen u laži*): Uostalom, đavo neka nosi sve . . . ! Eto, ako ću iskreno . . . i sada se još nešto buni u meni, još se uvijek slažem s tobom. Ali, već sam ti rekao, meni je dosta neprilika.
- ANTO: Nemanje meni.
- TOMO (*ustane da bi pošao*): Umoram sam. I ne interesira me . . . Znaš, ne uzbuđuju mene ovakova zbivanja, ali me oneraspolože.
- ANTO: Ipak, zar ne . . . iako nismo više bigote, iako nam je sve manje do života . . . ipak kao da čovjek nešto gubi ovakovim kompromisima.
- TOMO: Baš me briga . . . ! Neka je meni mira i svagdašnjeg kruha! No, ja odoh.
- ANTO: Pozdravi svoje.
- TOMO: I ti marnu . . . A znaš . . . uostalom . . . Doviđenja. (*Odlazi, a Anto ga ispraća.*)

4.

- ANTO (*vrati se. Pridje k prozoru, bulji u jesenji sumrak. Kucaju.*) . . . Da?
- EVA (*ulazi*): Oprostite.
- ANTO: Ništa, ništa. Nego . . . niste li se vi možda zabunili?
- EVA: Ne. Vi ste, zar ne, javni tužitelj.
- ANTO: Jesam, jesam. I?
- EVA: Nećete mi zamjeriti što vam . . .
- ANTO: Neću. Jer ako o službenim stvarima želite govoriti, ja kod kuće o njima nisam voljan raspravljati, a ako . . .
- EVA: A ja sam baš o službenoj stvari . . . zbog . . .
- ANTO: Žalim, drugarice. Izvolite sutra u ured . . . (*Kad je vidi bespomoćnu, spuštene glave, pred suzama:*) Nezgodačno je to, drugarice . . . ne da bi me kompromitiralo.

ali i ja imam svoj radni i svoj privatni dio dana. Uvi-
date?

EVA: Da.

ANTO (*kad se ona ni pored toga ne pokrene*): Mogu li što
drugo za vas?

EVA: Ne... Znete... znate, ja sam neudata... a oče-
kujem dijete. Od njega.

ANTO (*pogleda je i kao da osjeća o kome je riječ. Prođe
sobom, sjedne pa će joj*): Sjednite... Kuntić?

EVA: Da.

ANTO: Dijete... ne znam kako bih vas utješio. A ja vas
samo tješiti mogu, i ništa više. Jeste li svjesni toga?

EVA: Da... Ali sam mislila...

ANTO: A što ste željeli?

EVA: Znete... ne znam... A čovjek se uvijek nada, po-
nada... Je li zbilja sve dokazano?

ANTO: Nažalost, jeste.

EVA: A šta ja mogu, šta...?

ANTO: Ništa, dijete, ništa... Da vam kažem da se nadate
da će kazna biti beznačajna... mala... da li vam je
bar to nešto?

EVA: Malo će dobiti?

ANTO: Nadajmo se. Ali kažnjen mora biti.

EVA: Kažnjen... samo ću ja biti kažnjena, ja i dijete...
Znete, već je peti mjesec. Shvaćate me? Kažu, sad već
moram roditi.

ANTO: Shvaćam, dijete... Nikada ništa niste posumnjali,
ništa niste primjećivali?

EVA: Nikada... Trošili smo i moje i njegovo... A mnogo
je uzeo?

ANTO: I malo kad se uzme, i to je ljaga. Shvaćate li? A
da li mu je trebao novac? Zar ne, nije.

EVA: Nije... Ipak, mnogo je uzeo? Mogu li možda ja?

ANTO: Da vraćate? Iz čega?

EVA: Iz plate.

ANTO: Glupost. S time bi sebe opteretili, a njega to ni
tako ne bi iznijeno.

EVA: ... Možda bi bio bar malo zahvalan.

ANTO: A nije?

EVA: Mislila sam da jeste... u prvo vrijeme... Mnogo
je uzeo?

ANTO: Četiri miliona i nešto.

EVA: Bože...!

ANTO: Ne ne, to je uzeo za sportaše. Za sebe je zadržao ono nešto. Budala.

EVA: To nešto... mnogo?

ANTO: Za vas mnogo.

EVA: Da ipak pokušam...? Dugo, duže... ali bih ipak kad-tad otplatila. Ne?

ANTO: Vi niste sigurni da bi vas oženio?

EVA: Nisam. A bila sam... rekao je.

ANTO: Kao i svi... Kako ste smislili da mi dođete. Tko vas je poslao?... No?

EVA: ... Pisala mi njegova majka.

ANTO: Hm...!

EVA: Kaže da ste je poznavali.

ANTO: Jesam... jesam, ali...! Možda vi, dijete moje, niste svjesni jedne stvari... kazneno djelo je nedjelo. Ono nema prijatelja. Bar ne u meni.

EVA: Ne ljutite se.

ANTO: Ne ljutim se na vas, dijete... Ne znam još zašto, ali vas zbilja žalim... Vjerujem da kazna neće biti ubitačna, možda čak manja negoli što se nadate... ali vi nemate povjerenja u tog mladića.

EVA: A imala sam.

ANTO: Nažalost... Poslušajte me. Budite hrabri. Ne bojte se djeteta. Niti se stidite zbog toga. Ni slučajno! A s njim...? Kakav se bude pokazao! Bolje samo dijete negoli još i nesretan brak... Jeste li možda željeli da ga ja nešto upitam? Možda da li bi vas oženio?

EVA: Da mu kažete da bih rado otplatila te novce.

ANTO: Dobro. Dođite mi za koji dan u ured.

EVA: Ne zamjerite... naime, naime... vjerujte, teško mi je. Dijete, on u zatvoru... i što će moji...? (Polazi, a on je isprati).

5.

ANTO (vraća se s Tomom): Jesi li što zaboravio? Novce ili ponos?

TOMO: A ti glavu!... Tko je bila ova mala?

ANTO: Djevojka onog nesretnika.

TOMO: Kuntića?

ANTO: Sirotića očekuje.

TOMO: Veliku kaznu?

ANTO: Gore. Malo dijete.

TOMO: Oh, prokletnik...! Pa on nije ženjen...!

ANTO: Čudnog li čuda.

TOMO: Vidiš... već i zbog ove male nearetnice...! Zbilja, obustavi postupak!

ANTO: I protiv Kuntića?

TOMO: Naime... protiv ostalih... a ja ću onom što blažu kaznu. Da mu bar ovu spasim kad mu već obraze ne mogu.

ANTO: A ostalima ćeš i obraze čak, ako dobro znam!

TOMO: Čuj ovaj je ipak za sebe, a ne kao oni! Budala, da je bar krao! Petstohiljada... uh...! Samarati bi ga trebalo zbog gluposti, a ne kazniti...!

ANTO: To kaži, zašto si se vratio?

TOMO: Sjetio sam se...

ANTO: ... zašto ja ne bih obustavio postupak, a ne ti?

TOMO: Da.

ANTO: Pa neću se valjda miješati u tvoj dogovor sa drugom Stipom.

TOMO: Davla dogovor! On je rekao, a ja sam pristao.

ANTO: Protivu volje?

TOMO: Pa je li bih inače bjesnio da nije?

ANTO: Zašto onda mene želiš uvaliti u ono što se ni tebi ne sviđa?

TOMO: Dok ti vodiš postupak, ipak je to neka tajna. Ne bi znali što je utjecalo na tvoju odluku da si obustavio postupak. Mogli bi čak pomisliti da nema djela... možda zloupotreba, možda nakaradno knjiženje... eto, nešto što povlači disciplinski a ne kazneni postupak! A kad već spisi dođu do mog vijeća... ipak je sve to već javna tajna! Znat će da sam morao suditi, a nisam...!

ANTO: A ti ćeš kao i drugi, »sve je to u interesu općih stvari«!

TOMO: Naravno da ću i u ovom slučaju tako... ali mi i taj balavac razvezan...! »Znaš, stari, ošini po tim lopovima«...!

ANTO: Koju on sad već godinu studira prava?

TOMO: Treću... Razočarat ću ga kad čuje da sam udovaljio prigovoru.

ANTO: A ti njemu, da pored zakona postoji i nadzakon!

- TOMO: Da mu kažem da sam pristao na prijaviti, ne jer se bojim?
- ANTO: Kako se sjećam, nisi iz straha pristao na Stipin prijedlog.
- TOMO: Nisam đavla...! Neću valjda Stipi: eto, hoću kako ti hoćeš, jer znam da i tako moram kako ti hoćeš...!
- ANTO: Uvjeravam te, da nisi pristao, ne bi te prisiljavao. A i inače, kažeš da si pristao na taj kompromis što su te već manje zvijeri od Stipe uvjerili.
- TOMO: Čuj, ne mudruj! Znao sam ako njih ne poslušam obratit će se Stipi. Stipu ću morati poslušati, a onda ću još i te sitne đavle imate protiv sebe!
- ANTO: Sad pak imaš i Stipu i te sitne đavle uz sebe.
- TOMO: A sina protiv.
- ANTO: Dovoljno si razlozan, povjerovat će ti.
- TOMO: Ne volim sinu lagati; i ne volim da već sada gubi povjerenje u zakonitost; i da već dozna za nadzakone.
- ANTO: A ja ne volim da gubim povjerenje u sebe.
- TOMO: Znači, nećeš mi to učiniti ni zbog sina?
- ANTO: Neću... Ti bi učinio u obrnutom slučaju za mene?
- TOMO: Bih! Sigurno... možda.
- ANTO: Možda i ne bi.
- TOMO (*zgrebi šešir i poleti*): Možeš misliti... tri dana smo pred smrt, a ti mi govoriš o nekoj našoj časti...!

. Zavjesa

II čin

Uredske prostorije okružnog javnog tužitelja. Anto sjedi sam u uredu za pisaćim stolom i čita, prelistava spise. Pisaći stol u produžetku ima stol za pisaću mašinu. U sobi je klupska garnitura i ormar s knjigama. Naravno, tepih i dobro osvetljenje.

1.

TOMO (*ulazi bez kucanja. Anto digne glavu, odloži naočare i čeka da Tomo progovori. Ovaj sjedne.*) ... Čujem, zgotovio si optužnicu.

ANTO: Jesam.

TOMO: Ne bi li pričekao još koji dan?

ANTO: A zašto?

TOMO: Možda bi se tokom ovih dana opametio .

ANTO: Ili bi me opametili. Niti ću se opametiti niti će me opametiti.

TOMO: Zar ne uviđaš da nije vrijeme izigravati časnog i dosljednog pravnika?

ANTO: Da ti kažem da izigravam časnog i dosljednog čovjeka, ti bi mi se smijao.

TOMO: Svi smo robovi ovoga vremena. Ti ne možeš biti izuzetak.

ANTO: Da, ja sam rob ovoga vremena. Ali svojom voljom.

TOMO: Ti hoćeš da ti ovo i povjerujem?

ANTO: Ne moraš. Ali me ne bi morao ni vrijeđati.

TOMO: Vrijeđam . . . ? Pa onda izvini.

ANTO: Molim.

TOMO: . . . Danas-sutra ćemo u mirovinu; već danas jesmo stari ljudi; bar stariji . . . bar ljudi koji nemaju više što očekivati . . . Hoćemo li ponosniji leći u grob ako dosljedno tjeramo našu pjesmu trvdoglavu?

ANTO: I?

- TOMO: Zar nismo fantaste? Uostalom, zar ne bi ostao pošten kad znaš da si nešto uradio pod pritiskom?
- ANTO: Na mene nisu vršili pritisak.
- TOMO: Ako su na mene vršili, vršili su i na tebe; kad su na tebe, onda su i na mene . . . bar dosada! Zar ne?
- ANTO: Pa?
- TOMO: Ja to pitam.
- ANTO: Kad sam se ja odlučio za nešto, to je bilo kao da si se ti odlučio. I obratno. Zar ne?
- TOMO: Rekao sam ti, ja više nemam živaca za ovome slične igre.
- ANTO: Onda si trebao šutjeti kad je Stipo bio kod mene.
- TOMO: Ni ti nisi šutio.
- ANTO: Ali sam ga u svojoj kući odbio.
- TOMO: Osjećaš se ponosnim?
- ANTO: Osjećam da si jednostavno mogao reći: kako on, tako i ja. I zatim, sada se pak osjećam umornim od ovakova razgovora. Umornim i uvrijeđenim.
- TOMO: Nećemo valjda sada već pod starost da . . .! Čuj, a i toj bi djevojci pomogao, a očekuje! Pomisli, ona očekuje, on u zatvoru, a žigosano dijete!
- ANTO: Dijete nije kralo.
- TOMO: Ama, to su glupe parole! Kao da i sam ne znaš da će mu vremenom; da mu je otac krao, da je bio u zatvoru!
- ANTO: Imaš li još nekih argumenata? Ali neke uvjerljivije?
- TOMO: Čuj . . . nećeš valjda pomisliti da sam zainteresiran!
- ANTO: Nisi. Ali čemu ovolike priče?! Na stotine smo ih pozatvarali zbog krađe, a vidi, boga mu njegovog, na jednom je iskrslo neko istočno pitanje!
- TOMO: Da te nisam slučajno baš toga dana posjetio, ne bih morao pristati na ovaj kompromis. I bio bi sam, a sam se ne bi iskobeljao.
- ANTO: Na koncu konaca ispada: jesi pred penzijom, jesi star ili stariji, a ipak ti je do neke malograđanske časti, ugleda ili kojeg li đavla . . .! Meni trabunjaš tu o glupoj tvrdoglavosti, o predsmrtnoj časti i bogana čemu još . . .
- TOMO: Sve zbog mog sina!
- ANTO: Davila! Već što se bojiš da će ti đavli i bogovi, i pored tvoje usluge, o meni steći bolje mišljenje nego li o tebi.

TOMO: To je prilično jednoličan zaključak; jednoličan, jednostran, a možda čak i prepotentan ...

ANTO: Zar zbilja ...? Ti priznaješ da te samo kruh i mir interesira, ili bar tako sve predstavljaš; ti jesi i predsjednik suda ...

TOMO: ... a ti okružni javni tužitelj ...

ANTO: ... tebe su predvideli i u Vrhovni sud ...

TOMO: ... ti si odbio ...

ANTO: ... i dijete imaš, i to vrlo uspješno dijete ...

TOMO: Boga i tom djetetu, i to mi je jedan od razloga!

ANTO: Zar ne uviđaš da i ja još živim, da i ja još za nešto treba da živim, da i mene treba nešto da drži u životu ...? Kad crknem, znam da će me za mjesec-dva zaboraviti ...

TOMO: Pa neka nas zaborave!

ANTO: Ali neću da još ovaj koji dan što živim mijenjam svoja načela. Eto, neka sam i budala, ali u nešto vjerujem ... i neću da znam za kompromise, i gotovo!

TOMO: ... A što ako se bude raspredalo da mu se majci svetiš?

ANTO: Kako ...?

TOMO: Svatko zna da si je htio ženiti.

ANTO: Prije dvadesetak-tridesetak godina ...? I sada joj se djetetu svetim ...? Tko to priča?

TOMO: Moglo bi se pričati.

ANTO: Ako će se pričati, da li bih bio u pravu da posumnjam da si ti lansirao tu besramnu laž ...?

TOMO: Anto ...!

ANTO: Želiš još nešto?

TOMO: Ako znaš, kaži ... što nas je dovelo do sukoba po ovom pitanju?

ANTO: Tvoja taština.

TOMO: Je li, bogati ...?! Da me nisi ti i dosada držao dalje od kompromisa, podstrek mi bio, potpora ...?

ANTO: Vidi ... i tebi i meni je jasno da si, otkad se znamo, smatrao sebe lučonošom ...

TOMO: Dobro, ali kakve sve to veze ima ...

ANTO: Ima! Kako sam se usudio ostati dosljedan kad je tebi to već dojadilo!

TOMO: Aha ...! Znači, ja sam uobražen, željan apostola kao Isus ...

ANTO: A ja sam uvijek, a i sada još, samo prijatelja bio željan; prijatelja koji mi zna odlike i mane, čije znam možda još i bolje... ali prijatelja koji me neće smatrati svojim idolopoklonikom, ali niti duhovnim vođom.

TOMO: Znači, ja sam uobrazio da...

ANTO: Je li to u našim godinama važno?

TOMO: Jesi li se podsmijavao toj i takvoj mojoj osobini?

ANTO: Nisam. Prijatelj si mi bio, primao sam te takvog kakav si. Pa prema tome, i ti se odluči, primaš li me takvog kakav jesam ili ne.

TOMO (uvrijeđen bez riječi izlazi).

2.

ANTO (pozvoni, a kad se daktilografkinja pojavi): Zašto još nisu predveli Kuntića?

DAKTILOGRAFKINJA: Oprostite, tu je. Čekali smo da predsjednik ode.

ANTO: Neka ga uvedu.

STRAŽAR (uđe s Kuntićem): Izvolite, družo tužitelju.

ANTO: Vi sjednite vani, a vi Kuntiću na onu stolicu.

STRAŽAR (izade sa daktilografkinjom).

KUNTIĆ: Da li biste bili dobri... jednu cigaretu.

ANTO (pokaže na cigarete koje su na stolu): ... Zapalite. ... Kuntiću, kažite... da li se vi bar stidite? Kažite mi to kao čovjeku.

KUNTIĆ: Naravno da se stidim.

ANTO: Niste baš jako uvjerljivi.

KUNTIĆ: Jer nisam baš jako ni uvjeren da se samo ja trebam stidjeti.

ANTO: Gle, molim te...!

KUNTIĆ: Zar nisu mudriji od mene naložili da pronađem načina kako ćemo legalno krasti?

ANTO: Za sportiste.

KUNTIĆ: Pa zar to nije krađa?

ANTO: Da ste samo za njih krali, kako vi to kažete, možda ne biste sada morali tu sjediti. Ali, kako znate...

KUNTIĆ: Kad se nešto nepošteno započne... davo bi ga znao što me nanijelo da zadržim i za sebe tu koju šugavu paru.

ANTO: Znaate li vi da vam je djevojka noseća? Već peti mjesec.

- KUNTIĆ: Da... Desi se to i drugom... Cuo sam.
- ANTO: Da li ste je htjeli oženiti?
- KUNTIĆ: Ne znam... Možda... Vjerojatno.
- ANTO: Mora roditi... Pojmite li vi kakva je to briga za to dijete?
- KUNTIĆ: Zar mislite da je meni lako? Sta ja znam koliko ću biti osuđen.
- ANTO: Kad izađete, hoćete li je oženiti?
- KUNTIĆ: ... Vjerujem.
- ANTO: Dakle, vi ne znate, ali vjerujete... a ona, luda glava, hoće da vam pomogne otplaćivati pronevjereni iznos. *(Iznenaden podigne glavu, pa slegne ramenima.)* ... Ne interesira vas?
- KUNTIĆ: Zašto da se zadužuje?
- ANTO: Ne vjerujem da ste pokvareni... lakomisljeni možda... ali da niste baš naročito osjećajni, u to vjerujem.
- KUNTIĆ: Kad čovjeka muče sopstvene brige...
- ANTO: I onda može misliti na dijete, koje je, nažalost, vaše. Hvala. Možete ići.
- KUNTIĆ *(želio je još da se razgovara, ali se mora dići)* ... Ona zbilja hoće da otplaćuje?
- ANTO: Ja ću joj savjetovati da to ne čini.
- KUNTIĆ *(polao je, pa zastane)*: Mislite da nisam zavrijedio?
- ANTO: Znam! A vi dokažite da nisam u pravu što tako mislim. *(Zarooki po stražaru.)* Možete ga odvesti... Inače, Kuntiću, ujutro će vam uručiti optužnicu. Pustit ću vas da se iz slobode branite.
- KUNTIĆ *(zastane i kad je shvatio)*: ... Hvala vam.

3.

- DAKTILOGRAFKINJA *(uđe pošto su Kuntića odveli)*: ... Ona mala je tu.
- ANTO: Srela se s njime? ... Kako je on reagirao?
- DAKTILOGRAFKINJA: Malo kao da je ipak bio šokiran. Izletio je za stražarem.
- ANTO: Ni pozdravio je nije?
- DAKTILOGRAFKINJA *(već polazeći)*: Nešto je promrmrljao.

- ANTO: Pustite je da uđe. (Daktilografkinja izađe pa ulazi Eva.) Sjednite.
- EVA: Dobar dan. Hvala.
- ANTO: Dakle, djevojčice?
- EVA: Rekli ste da dođem... Vidjela sam ga tu u prodavnici. Nije dozvoljeno da se razgovara?
- ANTO: Mogli ste koju riječ.
- EVA: Projurio je.
- ANTO: Govorio sam s njim.
- EVA: Da? ... I?
- ANTO: Ne poznajem dovoljno ovoga mladića. Vi biste trebali znati da li je inteligentan ili nije.
- EVA: Ja, zapravo...
- ANTO: Znači, dotle niste stigli. Voljeli ste ga i sada očekujete dijete. A niste imali prilike da se uvjerite, da li je inteligentan ili nije.
- EVA: Ja sam ga jako voljela.
- ANTO: Nemojte se uvrijediti. Niste ni prva ni zadnja. Svi se zaljubljuju, i vi i muškarci, u kožu i njeno oblikovanje. A još pojma nemaju šta je pod kožom. Sve u svemu, zasada bar, nemojte ni pomišljati na to da biste zajedno s njime otplaćivali pronevjereni iznos.
- EVA: Ali onda...
- ANTO: Ne brinite, ja sam mu rekao da biste vi bili voljni da mu pomognete.
- EVA: Hvala.
- ANTO: Ne vjerujem da bi vam se on zahvalio... iako se iznenadio.
- EVA: I što mislite...
- ANTO: Koliko će biti osuđen?
- EVA: Ne. Hoće li me oženiti.
- ANTO: Vi se nemojte truditi oko toga. Kad odleži svoje, uopće mu ne spominjite vjenčanje.
- EVA: Ali dijete...?
- ANTO: I tako već neće da se rodi kao bračno, pa mu je baš svejedno kada će biti pozakonjeno. Ne? Uostalom, kako ja znam, djetetu će više stati do dosta mlijeka negoli do zakonita oca.
- EVA: Da.
- ANTO: Pustite ga neka leti po svijetu kad izađe. Nažalost, skrećem vam pažnju, ljudi će ga izbjegavati. A to će možda vama pogodovati.

EVA: Da.

TOMO: Dakle, dočekajte da vas moli da se udete za njega.
Jasno?

EVA: Da... Vi ste vrlo dobri.

ANTO: Ne, dijete, ne zato, već što ste vi bili vrlo glupi.
Zato vam želim pomoći.

EVA: Da. Glupa sam.

4.

TOMO (*uđe, kao i obično, bez kucanja. Pogleda Evu, pa sjedne*).

ANTO: Ona je djevojka Kuntića.

TOMO: Da?

ANTO: Da... A ovo je predsjednik suda, djevojko. On će da sudi vašem.

EVA: Da?

ANTO: Da. Zamolite ga da ima obzira prema onom vašem nesretniku. Zbog vas. On može ako hoće.

TOMO: Ali, molim te...

EVA: Molim vas, jako vas molim.

TOMO: Dobro, dobro.

ANTO: Pođite sad, mala.

EVA: Jako vas molim... Doviđenja.

TOMO: Dobro, dobro.

EVA: Doviđenja. (*Ode.*)

TOMO: Ti izgleda voliš cirkuske predstave.

ANTO: Kad ti budeš uvažio prigovor protiv optužnice, i obustaviš postupak protiv ostalih uglednika, zar to neće biti cirkuska predstava?

TOMO: Ja nisam kriv što za njenog nesretnika nitko ne intervenira.

ANTO: Ova nesretnica je intervenirala.

TOMO: Ona je nesretnica, ona nije netko.

ANTO: Jest, jest, nije isto kad društveno uvažena osoba krade ili kad ovako običan nesretnik... Ne znam što će ovaj nesretnik reći kad mu kolege budu oslobođeni.

TOMO: Znači, smatraš da je zloupotreba ako uvažim prigovor. A ti se žali protiv moje odluke, ako imaš dvije čiste.

ANTO: Otkud znaš da se neću žaliti?

TOMO: Jesi li poludio...?!

- ANTO: Zbilja interesantno! Čovjeka proglase ludim ako se drži zakona. Što misliš, zar mi ne bi uvažili žalbu?
- TOMO: Ti bi da se produciraš, da eksperimentiraš, i ukoliko bi ti uvažili žalbu, mirne duše bi mi mogao reći: eto, zar nisi podložan vjetru i vjetriću...? Ili možda čak i to želiš, da to čak i gore uoče...?
- ANTO: Nemam takve nakaradne želje... Jedino što mi ne ide u glavu jeste, da jedni smiju a drugi ne smiju krasti. Jer su lokalne veličine...!
- TOMO: A to ujedno znači, ti imaš svoj izgrađeni moral, a ja nemam.
- ANTO: Ja razmišljam o činjenicama, a ne analiziram tvoj značaj! Uostalom, što želiš?
- TOMO: Ništa. Mira...! I ne sviđa mi se što je među nama došlo do nesporazuma. I kao da te nešto otuđilo.
- ANTO: Mene od tebe ili tebe od mene?
- TOMO: Uzajamno.
- ANTO: Ništa ja tebi ne prigovaram. Ništa! Čak te i shvaćam. Ali shvati i ti mene. Smatram da još nije vrijeme da pokleknem.
- TOMO: Znaš kao i ja, da su i drugi krali... pa čak ni do tebe nisu pustili stvar. U nekom ili nečijem interesu je još u začetku leglo. I više su krali nego li ovaj nesretnik, pa im se ipak nije sudilo. Pa?
- ANTO: Shvati već, dosta mi uvjeravanja. Zamolili su te...
- TOMO: Kad sila moli, to nije molba, to je zapovijest!
- ANTO: Molim, zapovjedili su ti! Zapovjedili, a ti si se povinovao sili! Je li ova formulacija sada bolja?
- TOMO: Stipo jeste divan čovjek, ali je i sila...
- ANTO: Ama, niti sam podičen niti si ponižen...!
- TOMO (u predsoblju se digla prilična galama): Zar te tvoje balavice ne bi mogle tamo malo i tiše...?!
- ANTO (zazvoni, a u to baš ulazi Marta i iza nje daktilografskinja, Marta je ogromna, debela, kruta i ogrubjela): ... Molim vas, kakvo je to...

5.

MARTA (govori daktilografskinji koja ide i ispričava se Antí): Valjda svaki građanin ima prava da uđe kod tužitelja! Ne ulazim bogu da moram moljakati...!

DAKTILOGRAFKINJA: Molila sam je da pričeka dok drug predsjednik ne ode. Uletjela je.

ANTO: A kako vidim, ne biste je ni mogli spriječiti. Dobro je, mala.

DAKTILOGRAFKINJA (*nakloni se i pođe van*): Molim.

MARTA: Ako je slobodno pitati, kakva vam je to aluzija bila?

ANTO: Drugarice, što je to tako neodložno da niste mogli sačekati dok drug predsjednik ne napusti moj ured?

MARTA: Prvo i prvo, nisam znala; zapravo, otkud da onaj vjerujem...

ANTO: Znali ste. Ali sada već svejedno... Dakle, izvolite?

MARTA: Ja sam Marta.

ANTE: Marta? ... Da? I?

MARTA: Molim vas, Anto... pa ovo je ipak...! (*Ante slegne ramenima.*) Ako i jesam majka optuženoga, još ne biste morali biti prema meni neučtivi.

ANTO: Oprostite... u čemu sam neučtiv?

MARTA: Pravite se kao da me ne poznajete, i to samo zato, što mi je taj nesretni sin optužen.

ANTO: Ponavljam, ne poznajem vas.

MARTA: Ako vam budem rekla da sam majka Josipa Kuntića, ni onda me ne poznajete...? Ili da vam kažem da sam Marta Popić, ni onda...?

TOMO: Kako...? (*Prilazi joj bliže.*)

MARTA: Bar ste me vi morali prepoznati.

TOMO: Oprostite... oprostite, Marta... jest, vi ste! Znae, mnogo je godina prošlo kako se nismo vidjeli.

MARTA: Jest, dvadesetak godina već...

TOMO: Dvadeset i nekoliko... i za to vrijeme smo se svi pomalo promijenili. Zar ne?

MARTA: Obojicu sam vas odmah prepoznala. (*Sjeda neponudena.*)

TOMO: Pa oprostite... raspravljali smo, razmišljali... ni pomislili nismo da biste to vi mogli biti.

MARTA: Pa jesam se nešto promijenila...

TOMO (*kao da se reduje što je došla, prilično je pristupačan*): Bezuslovno... konačno, svi smo se promijenili. Ponešto. Ne?

MARTA: Ako me se vi i niste sjetili, Anto bi se morao.

ANTO: Jest, tako je. Pa, eto, izvinjavam se.

MARTA: No, naravno, davno se nismo vidjeli. (Uzela je cigaretu i čeka baš od Ante da joj pripali. Nesvoljno se digne i pripali joj.) Hvala.

ANTO: Dakle, Marta...? Čime bismo vas mogli poslužiti?

MARTA: Hvala, ništa neću... Važnije je... naime, došla sam vam zbog sina... Anto, baš vi da tužite mog sina...?

ANTO: Baš ja. Ja, jer sam, eto, igrom slučaja javni tužitelj; a Tomo predsjednik suda, i, eto, opet igrom slučaja, baš će on suditi vašem sinu.

MARTA: Zbilja...? Pa kazala sam ja, ni po brige...! Pa to je sjajno! Pa to bolje ne može biti...!

ANTO: Kako...?

MARTA: Radujem se još i u ovoj svojoj nesreći! Ni pomisliti nisam mogla da će sudbinom mog djeteta odlučivati moja dva prijatelja!

ANTO: Marta... jeste li vi svjesni da smo nas dvojica, iako prijatelji, samo oruđe u rukama zakona?

MARTA: Znam. Ali znam i to da je zakon takav kako ga vi uzmete u ruke! Pa da i nije moj sin, radi se o mladu čovjeku...! Zar se to drugom nije moglo zbiti?

ANTO: Moglo se.

MARTA: Znajte... ne opravdavam sina. Jako se ljutim na njega. Nije to uopće lijepo što je... Ali, zar ne, i sami znate da su ljudi od dvadesetak godina...

TOMO: Dvadeset i pet mu je, zar ne?

MARTA: Jeste, ali to je još uvijek dijete...!

ANTO: Ali zakon i djecu od dvadeset i pet godina kažnjava... i ta djeca su odgovorna pred zakonom.

MARTA: No da, no da... ali vi ste dovoljno iskusni da znate da će već i ovaj zatvor dosada utjecati na tog mog nesrećnog malog!

ANTO: Sve ćemo preduzeti, kao što to i inače činimo, sve moguće, kao što nam je to i dužnost prema svakom čovjeku.

MARTA: Ali molim vas, Anto, on je dijete vašega prijatelja. Mene! Pa da sam vam samo poznanica, i onda bi morala vaša dobra volja da dođe do izražaja. A dobra volja poznaje sve zakonske zakulisne mogućnosti! Anto, zar ni zbog mene nećete pokazati tu dobru volju?

ANTO: Ama, Marta, kako da nećemo.

MARTA: Znači, mogu se nadati da ćete ga osloboditi...
Ili ako baš morali nešto da se ne priča i da ne kažu
da činite izuzetke, zar ne, mogao bi proći i s omanjom
kaznom.

ANTO: Pa niste se valjda bojali da ćemo ga vješati!

MARTA: Ne, ne, pogotovo kad sam čula za vas... Zar ne
dragi Tomo, dosta bi mu bila jedna, jedna... vrlo
ozbiljna opomena!

ANTO: Dok prođe suđenje, znat ćemo. I ja i vi.

MARTA: Zar sada još ne bi mogli reći kako ćete, Tomo?

TOMO: To zavisi kako će ga Anto tužiti.

MARTA: Za to vi nemajte brige, ali kako ćete vi?

ANTO: Marta, budite razumni.

MARTA: Ne razumijem vas.

ANTO: Pa ne mislite valjda da je suđenje prijateljski
sastanak, razgovor i nagađanje?

MARTA: Kako...? Znači, odustajete od svog obećanja?

ANTO: Ja sam obećao i obećavam da ćemo s najvećom
pažnjom, i sklonošću prema mladom čovjeku, stvar
tretirati. Zar ovoliko vama nije dosta i razumno?

MARTA: Dosta jeste možda... a da li je, dragi Anto, i
razumno? Je li to razumno što nekoj boljoj gospodi
uopće nećete suditi, a da bi pričanju dali i glavu i rep,
eto, suditi ćete mom nesretniku koji ništa drugo nije
kriv, osim što je mlad i neiskusni čovjek? Čovjek koji,
nažalost, nema nikakvih veza?

ANTO: Tko vam je sve to napričao?

MARTA: Zar vi ne prolazite gradom? Prođite pa ćete čuti
— kao što sam ja još na svom prvom koraku po gradu.

ANTO: Vidite, možda je grad bolje upućen od nas... mi
zbilja ne znamo.

MARTA (značajno i važno): Anto, vi znate da sam ja uvijek
imala svoje pameti!

ANTO: Znam, dobro se sjećam... I...?

MARTA: Hoću samo još to da kažem... ako se onim dru-
gima, onima koji su zapravo uvukli ovo moje nesretno
dijete u zlo, ne bude sudilo... bit će priče, bit će
mnoge i neugodne priče!

ANTO: Lijepo je od vas što ste nam sve ovo na vrijeme
saopćili, ali čini mi se, Marta, da se vi ipak malo zabo-
ravljate. I gubite iz vida da nekadašnje prijateljstvo
još ne ovlašćuje na ovakav ton.

TOMO: Kako...?

ANTO: Ti ćeš obustaviti postupak protiv drugih, a ja ću povući optužnicu protiv njena sina.

TOMO: Sta...? Zar si se zbilja uplašio da će rastrubiti da joj se svetiš što se nije htjela udati za tebe?

ANTO: Nemam običaj da se plašim. Hahaha...!

TOMO: Što ti je? Jesi li poludio...?

ANTO: Pa, zapravo, sve to nije ni smiješno! Ha...! Uglavnom, razbudila mi savjest, prodrmalala ju je, dala mi ideju. I otkupila svog sina i moj mir.

TOMO: Čuj, lud si!

ANTO: Hahaha...!

TOMO: Nemoguće da si još uvijek zaljubljen u nju!

ANTO: Hahahaha...! Kako sam u ovu uopće mogao biti zaljubljen... Hahaha...!

TOMO: Već onda...? Od dragosti što je nisi oženio...?

ANTO: Od dragosti što sam se odlučio, od dragosti što ću ostati dosljedan!

Z a v j e s a

III čin

Nepromijenjena slika iz drugog čina. Čekaju Antu i
prilično su nervozni što ga još nema.

1.

STIPO: Dobro, Tomo... ipak ne razumijem. Da li ti je
bar nagovijestio zašto se odlučio za tu varijantu?

MARKO: Za tu nerazumnu varijantu!

TOMO: Rekao sam vam već... smije mi se.

MARKO: Lijepo! Smije se čovjek.

STIPO: Pa dobro... jesi li mu bar ti što rekao?

MARKO: Mogao si, konačno i trebao si...

STIPO: Dozvoli, Marko.

MARKO: Ama, kako da me ne uzrujava kad...

STIPO: Dozvoli, Marko... Dakle?

TOMO: Pitaš, jesam li mu što rekao... Znaš, kad je to
čudovište otišlo, nadao sam se bar... da će bjesniti.

A on se smije!

STIPO: I dok je lupetala, on ništa?

TOMO: Ništa! Još ni glasa da podigne! Jeste, ironizirao
je... čak je to i primijetila... ali gleda i samo gleda.
Jedanput se nasmiješio, jedanput kao da je uzdah-
nuo... i to je sve, sva njegova reakcija na svu tu
njenu bedalaštinu.

STIPO: Čudno.

TOMO: Jest, i opomenuo ju je da će morati odgovarati za
svoje riječi ako se usudi što neistinито ustvrditi...

MARKO: Ama, što je nije glavački bacio van!

STIPO: Marko, Marko, zaboga...!

MARKO: I još ga uvijek nema!

STIPO: Obavijestili ste ga, zar ne?

MARA: Ja sam mu kući javila. Rekli su, reći će mu čim
dode.

MARKO: U ovo vrijeme bi već mogao da je u svom uredu.

STIPO: Mogao, a nije. Pa?

TOMO: Ako je tko tačan, on jeste.

MARKO: Prosto da čovjek pomisli, inati se. Zna da smo tu, pa veli, neka glavonje pričekaju!

STIPO: A zašto ne bi čekali?

MARKO: Pa možemo, ali zar ti ne izgleda da je sve ovo demonstrativno?

STIPO: Dok dođe, a ti ga pitaj jeste li ili nije.

TOMO: Jest... Evo ga.

2.

ANTO (*ulazi, malo zastane, skida kaput, ostavlja akta-tašnu sa prilično spisa i ulazeći progovara*): Dobro jutro... Tko rano rani, taj drugom ne misli dobro.

MARKO: Zar tebe nisu obavijestili da ćemo ti doći?

ANTO: Nisu. Pa?

MARKO: I Mara ti je telefonirala.

ANTO: Je li? Možda već kad sam otišao. Ili možda želiš da ti referiram gdje sam se usudio dosada zadržati?

MARKO: Ne želim. Ali želim da sa mnom ne budeš zajedljiv.

ANTO (*sjedajući među njih*): A ja opet ne želim da me ti puzivaš na odgovornost... (*Uha je daktilografskinja, pa njoj*) Donesite nam pet kava.

MARKO: Ja ne pijem.

ANTO: Ti ćeš je onda ostaviti... Dakle, tu sam... i...?

STIPO: Bogami, imaš živaca.

ANTO: Bogami, i mora da imam... Uostalom, što se živom čovjeku može desiti? Ili da umre ili da ga umirovine.

MARKO: Gle, gle...! Dakle, ti smatraš da smo mi tu kao neka kaznena ekspedicija!

ANTO: Kako oni, to još ne znam. Ali da si ti narogušen i da bi želio zaplašiti čovjeka, koji se inače — ne zaboravi — ne boji, to već vidim.

MARKO: Ja ne želim zaplašiti...

ANTO: Hoćeš iskreno? Ne interesira me.

STIPO: Čekajte, čekajte, ljudi...

MARKO: Čekajte, pa će se još više obezobraziti...!

ANTO: Čuj, Marko... čini mi se, nikakav šegrt nisam, a niti si mi ti poslodavac. Dakle, tog se pridržavaj.

STIPO: Još sam maločas rekao da imaš živaca...

ANTO: Pa zar nemam...? Vidiš, niti sam uzrujan niti uznemiren, ali volim da sa mnom ljudski govori. Ako zna. Ako ne zna, zbilja ga žalim.

MARKO: Molim! Izvinjavam se... Ja sam običan selja, iskren, neizvještaven...

ANTO: Kako ja znam, ti si selja sa osam gimnazija. Uostalom, Stipo, reci mi već, čemu ima da zahvalim ovaj skup, konferenciju, prijateljsku posjetu, izvidaj, istragu ili koji već davo jeste da jeste...?

STIPO: Hahaha...! Zbilja si bezobrazan. Haha...!

MARA: Nema dlake na jeziku... Je li, moja te poruka nije zatekla kod kuće?

ANTE (na prijateljske riječi tako i odgovara): Prokleti zub. Morao sam zubaru.

MARKO: Za vrijeme radnog vremena.

ANTO: Pitao sam svog gazdu, a on mi je dozvolio da odem.

STIPO: Gazdu?

ANTO: Okružnog tužitelja.

MARA: Hahaha...! Znači, dozvolio si samom sebi da liječiš zub koji te boli.

ANTO: Znam da je to protuustavno...

STIPO: Ali ti je i zub postupio prilično nepošteno kad ti za vrijeme radnog vremena zabolio. Reakcionarnan ti je taj zub.

ANTO: Nemaj brige, kažnjen je! Do korjena je izbušen. A ako ovako produži, bit će isključen iz redova zubi... Dakle, da čujem optužbu.

STIPO: Obustavio si postupak.

ANTO: Dijelom ja, dijelom Tomo.

MARKO: Anto, zbilja se ne bih htio inatiti, ali ovo nije odgovor.

ANTO: Tomo je udovoljio prigovoru koji su sportaši podnijeli protiv optužbe. Znači, neće se suditi ljudima koji su nagovorili optuženog Kuntića da im legalno digne koju sitnu paru, četiri-pet milijuna dinara... Zar ne, kad je već udovoljio prigovoru, znači, smatrao je da nema djela...!

TOMO: Anto, možeš to i s manje pakosti.

ANTO: Mogao bih, ali neću... Obustavljen je postupak i protiv tepisara, jer oni nisu krivi što su im umjesto tepiha sa greškama dali one bez greške...! A oni nisu stručnjaci da bi znali jesu li s manom ili nisu.

- MARKO: Ako što jeste, ali ovo je već ipak previše . . .!
- STIPO: Anto, ovo pitanje s tepisima nemojmo potezati. To smo pitanje već mi u kući riješili . . . Ti govoriš u tome zašto si obustavio gonjenje onog nesretnika.
- ANTO: Da bih o tome mogao govoriti, ja moram i o ovom drugom dijelu. Jer samo onda moja odluka ima logike.
- MARKO: Kakva mi je to logika obustaviti postupak protiv bandita?
- ANTO: Taj pojam zakon ne poznaje.
- MARKO: Za mene je svaki bandit tko oštećuje društvenu imovinu! Jasno?
- ANTO: Potpuno se slažem s tobom, potpuno! A kad već sebe izuzimaš, jesi li uplatio razliku za svoj tepih . . . ?!
- MARKO (*skači i izleti*): Ovo je već svinjarija!
- ANTO (*kad su ostali sami, baš unose kavu. Potpuno mirno*): Sad bismo kavu mogli popiti.
- STIPO: I živcima će dobro doći . . . (Tomi:) Reci Marku neka se vrati.
- TOMO: Ni tako ne pije kavu.
- STIPO: Popit ćemo je mi. Ali on neka se vrati.
- TOMO: (*ode*).
- MARA: Kažu da su kave najbolje kod neženja. (*Ispita je.*) Priznajem.
- ANTO: Ako hoćeš piti kavu neženje, onda mi dođi. Ja je sam kuvam.
- MARA: Ako ćeš je ti kuvati, a šta ću ja raditi?
- ANTE: Sjediti i čekati kavu.
- MARA: Samo?
- ANTO: I razmišljati o tome, zašto sam te ja zapravo pozvao na kavu.
- MARA: No, i zašto bi me zapravo zvao na kavu?
- ANTO: No, zašto bih te zapravo zvao na kavu?
- STIPO: Hahaha . . .! Sad bar znaš . . . Anto, s ovom budalom budi malo strpljiviji. Znaš da mi je mrsko.
- TOMO: (*vraća se s Markom i bez riječi sjedaju.*)
- STIPO: Kava je bila odlična . . . A sada dalje.
- ANTO: Ponavljam, moju ćete odluku razumjeti samo u kompleksu cijelog pitanja. Evo . . . dolaze mu . . . njemu i njegovom gazdi . . .
- STIPO: Kakvom to gazdi?
- ANTO: Direktor . . . Zapravo, telefonom su im se najavili gradski uglednici . . .

STIPO (molba je to): Anto...!

ANTO: Dobro. Pa onda ne uglednici već građani...

MARKO: Stipo, ja molim...

STIPO: Ništa nemoj moliti! Došli smo da ga oribamo, okupamo, optužimo... i kod kuće smo se na sve dobro pripremili... i on ima sad pravo da se obrani! Tko tuži, taj neka je spreman i da mu se sudi. Nastavi, Anto.

ANTO: Dakle, dolaze i traže tepihe. Tepisi nisu baš besplatni, prilično staju ako što vrijede... Direktor se savjetuje s tim nesretnikom — koji je zapravo jedan običan kolebljivac, neodgojeno, neodgovorno štene... kako bi nešto jeftinije mogli dati te tepihe. Ipak, neće tepisi makome...! I, naravno, da pokaže svoju analožljivost, predlaže da im dadu po cijeni tepiha s manama one bez mene! I vuk sit i ovce na broju... Zatim, kako su to već i drugi... treba naći mogućnosti da se sitne pare dadu i našim sportašima. Ni direktor ne vjeruje da će kolektiv baš rado dati, a pogotovo u onoj mjeri kako on želi... pa tko će da nađe rupu u zakonu kroz koju će pare procuriti u klubsku kasu negoli on, genijalni mladi finansijer...?

STIPO: Dobro, Anto, sve ovo već znamo...

ANTO: Dobro je zadaću ponoviti da je ne zaboravimo... Pa je li se čudiš što jedan još nezreo mladić dolazi u iskušenje...? Imaju u njega poverenja, ne nadziru ga, zna puta kako se dolazi do para... morao mu poljuljan, ili pak već misli, to što čini jeste moralno i dozvoljeno... i, eto, zašto i za sebe ne bi obezbijedio koju paru!

MARKO: To me nećeš uvjeriti da je krađa za sportski klub i krađa za svoj džep isto djelo!

ANTO: Ali si i sam rekao da je i jedno i drugo krađa. Nisu smjeli pare za klubsku kasu na ovaj način da uzimaju. Mogli su dati i na drugi način, na dozvoljen...

MARKO: Na koji način...?

ANTO: Lijepo to piše u odgovarajućem zakonu. Piše...!

MARKO: Ako i nije zakonitim putem ušlo u klubsku kasu...

ANTO: Jest, u javne svrhe je išlo! Ali on je znao da u javne svrhe krađe! Vara kolektiv, žedne ih prevlači preko vode...!

MARA: On je vršio malverzaciju, knjigovodstvenu egzibiciju . . .

ANTO: To mi kažemo! On i sada kaže: krao sam za klub, pa sam ukrao i za sebe. A kako svijet veli? Ne znaju oni za knjigovodstvenu egzibiciju već za običnu krađu!

STIPO: No, i oda ?

ANTO: Pa, eto, neka vam Tomo kaže da li mu je savjest čista što će da sudi jednom lopovu, a egzibicionistima neće.

TOMO: Anto, to je već . . .!

ANTO: Što je već . . .?

TOMO: Konačno, društvo ima pravo da intervenira i da cijeni što je društveno štetno što pak nije!

ANTO: Društvo je to već reklo u svom kaznenom zakoničku! A kad društvo bude htjelo mijenjati svoje nazore, ono će prvo zakon da mijenja i prilagodi!

STIPO: Znaš, jeste ova tvoja filozofija nekako i umjesna . . . ali, dragi moj, a što onda s onim nevoljnima koji ukradu paru-dvije, koju košulju ili kokošku . . .? Znači li to, bilo pa prošlo . . .?

MARKO: Jest . . .! Njima sudiš, a goremu ne bi . . .!

TOMO (kao bi ideju Anti): Ili možda misliš, ovaj je na pragu života, ovaj se prvi put tek ogriječio, a ipak i radi, trudi se, pošteno zarađuje svoj kruh . . .?

ANTO: Velite, sve je ovo samo drvena filozofija?

STIPO: Pa tako mu nekako ispada.

MARKO: Ako ne još i što gore.

MARA: Da nećeš, da su Antu podmitili?

MARKO: Ama ne pleti se! Ja sam samo, eto, nijansirao . . .

ANTO: Od sumnje do sumnjičenja? No neka . . . Dakle, pitate što će ubuduće biti sa sitnim lopovima?

STIPO: To . . .

MARKO: Njih bismo još morali i nagraditi što su malo krali, i to većinom po privatnom sektoru.

ANTO: Tako je . . .! Te sitne kradljivce treba nagraditi, čestitati im, priznati im svjesnost što se nisu takli opće imovine!

MARKO: Zeliš nam li se baš narugati? -

ANTO: Pomalo . . . a zapravo, ja zbilja tako mislim kako sam rekao.

STIPO: Budi jasniji.

ANTO: Pa ako nećete da sudite zbog izričite malverzacije, nećete svjesnim drugovima, uglednicima zbog, recimo, omaške što su primili tepihe bez greške kao s greškama da su, zašto suditi nekome zbog polamilijunčeta, zašto kokolarima, nezbrinutima?

TOMO: Anto, ti okrećeš cijelo ovo pitanje u krugu. To nije logika, to je sofizam.

ANTO: Pa sofizam pa ne, ali je još uvijek u ovome mom više logike negoli što su se uglednici izmigoljili! Zar ne vidite da smo zapali u čor-sokak?

STIPO: Onda nam pokaži puta iz tog čor-sokaka.

TOMO: Nema ga.

MARKO: Čor-sokak nema izlaza.

ANTO: Ima... treba rasparati pa opet šiti...!

MARA: A kako? Kako šiti...?

ANTO: Prva mogućnost je da svima sudimo...!

STIPO: To više ne možemo. Druga mogućnost?

ANTO: Da podnesem ostavku.

STIPO: Glupost! Zapetljali smo se ko pile u kućine.

TOMO: A zašto ne bismo najjednostavnijim pućom? Sudimo samo tom nesretniku, a ja ću gledati da ga... da ga, eto, voda nosi! Neka kaznica — pa bog!

ANTO: Pravo solomunsko rješenje.

TOMO: Nije vrijeme da se rugamo... I, konačno, ne radi se o meni, već o tebi.

ANTO: Zar nisam rekao da sam voljan iskusiti sve konrekvencije? Evo izbora: ostavka, umirovljenje — pa ako hoćete i sudite!

MARKO: A neupućeni i zlonamjerni će ti aplaudirati kao heroju!

ANTO: Podnesi i ti, pa ćeš tu dragost i sam doživjeti.

STIPO: Stanite, stanite...! Meni je dosta! Nađi neko bolje rješenje.

ANTO: Nažalost, nema.

STIPO: Pa koji ti je đavo onda bio da...?

MARKO: I onda se vrijeđa kad padne sumnja da nije možda...!

ANTO: Marko, u mom se slučaju tek do sumnje može doći, a u tvom slučaju je nesumnjivo, da si došao do tepiha bez mane po cijeni za one sa manama!

MARKO: To izvinjavam sebi! Je li ti je jasno!

- STIPO: Bog i s tim vašim tepisima, pa se još i uvrijedite! Dosta!
- MARKO: Ama, ne vrijeđam se ja... čak tvrdim da sam pogriješio... ali dosta s tim aluzijama. A zar ja ne bih mogao aludirati na nešto ozbiljnije u njegovu slučaju?
- ANTO: Kao na primjer na što?
- MARKO: Da si odustao od gonjenja nakon što te njegova majka posjetila...!
- STIPO: Kako...?!
- MARKO: Posjetila ga majka tog Kuntića!
- STIPO: Kako to, posjetila?
- MARKO: Posjetila!
- TOMO: Marko, to su već zbilja gluposti! Posjetila ga ovdje u uredu.
- MARKO: A to je žena koju je on htio ženiti!
- ANTO: I koja se nije htjela udati za mene.
- MARKO: Jest! I da se ne bi raspricala da joj se svetiš, našao si solomunsko rješenje da obustaviš postupak. Samo, je li to baš solomunsko rješenje?
- ANTO: Ustrašio sam se pričanja i ogovaranja, zar ne?
- MARKO: To ti već bolje znaš od nas. Ja samo pretpostaviti mogu.
- TOMO: Ako tako pretpostavljaš, zbilja gluposti lupetaš, Marko.
- ANTO: Inače, ti si im rekao da sam ja tu ženu htio ženiti?
- TOMO: Pa to i tako svatko zna. Ali, konačno, gdje je to, kad je to bilo... skoro je tome već dvadesetom godinama, ako ne i više!
- MARKO: Sramota iz ovog vremena jeste sramota i sada.
- STIPO: Kako ti nije stid, Marko, ovako govoriti! Pa, bog te tvoj, pa je li tebi jasno da ti svaka riječ mržnja protiv Ante što ti se usudio reći u lice da si bio nepošten...?!
- MARKO: Izvini, Stipe, ali...!
- STIPO: Sta tu ima, ali...! Sjedi tamo pa šuti...!
- MARKO: Pa ako hoćeš, mogu i otići...
- STIPO: Mogao bi, ali sad već sjedi... Što ti je to trebalo, Anto? Što ti tog momenta bilo da si bez predomišljanja presjekao cijelu stvar?
- TOMO: Uvjeren sam da se nije ustrašio jer nije imao zašto; da se čak nije ni uvrijedio da se ne boji otkrivanja jer, eto, spreman je da i ostavku podnese... ali najed-

nom: odustajem od gonjenja! Znam ga već ko sebe, a ubi me, ni dan danas ne mogu odgoneti što mu je bilo.

ANTO: Ako nije trenutno zamračenje uma.

TOMO: Misliš da o tome nisam razmišljao?

STIPO: Ali što je pravi razlog, što, Anto...? A onda ćemo vidjeti što bismo mogli uraditi.

ANTO: Dobro... Ti nisi vidio tu ženu... Nismo je ni ja ni Tomo prepoznali... Znaš li što je to očaj...? Možda tebi ne bi ni izgledala tako očajno jer je se ne sjećaš. To je zbilja bila prekrasna žena... prekrasna i zla... lukava zapravo. Uostalom, istina je da sam je htio oženiti. Muž joj je u to vrijeme više odgovarao. Zašto, to sada više nije važno. To je prvo... A sin...? Recimo otvoreno: krade. Ona je mogla postati moja žena, a on moj sin. Tačno?

STIPO: I zbog toga...?

ANTO: Pored ostalih razloga i zbog toga.

MARKO: I zbog toga sad toliko problema?

MARA: Ama, čekaj, Marko, čekaj...! Hajde, Anto... Da je ovaj čovjek, ovaj ili drugi koji njen, bio tvoj sin...

ANTO: Vjerujem da bih utjecao na njega... Eto, ako baš hoćete, to je prva malverzacija u mom životu.

STIPO: Kakva malverzacija?

ANTO: Nagradio sam sebe... od radosti! Od dragosti što ja s njom nemam nikakve veze... s njom — s tim podnaredničkim glasom, izgledom profesionalnog rvača, adurnom, podmuklom... Vidim, Stipo, pitaš se je li to normalno. Vama nije. Meni jeste... Zadovoljština. Nagrada prije penzije. I zastidio sam se što sam je ismijavao. Izgubila je ženstvenost... pa sad još i sina?

STIPO: A izlaz iz svega ovoga?

ANTO: Rekao sam: penzija!

MARKO: Ja mislim da je on u pravu.

ANTO: Ali prije toga, Marko... moje su ruke čiste — ako i nije isti slučaj s glavom! Jasno? A sad se složite što i kako treba da postupite. *(Izđe brzim koracima.)*

3.

MARKO: Lud.

STIPO: Čudno.

MARA: .. Tomo, je li zbilja bila tako lijepa?

- TOMO: Jeste... Zbog nje se nije ženio. Bar tako mislim.
- STIPO: I dosada je od toga vremena nije vidio?
- TOMO: Nije.
- STIPO: Možda ćete mi se smijati... ali ja ga shvaćam. Čak bih možda i ja tako postupio. Ali... ali...? Ali što sada...?
- TOMO: Jesam li vam rekao da je dobio garanciju da će vratiti pronevjereni iznos?
- STIPO: Je li...?
- MARKO: Ali se šteta s time ne umanjuje!
- STIPO: Marko, o šteti ti nemaš prava govoriti.
- MARKO: Stipo, zar nisam rekao da ću uplatiti?
- STIPO: Reći jesi rekao, ali sada već očekujem i da uplatiš... No, Tomo?
- TOMO: Jesmo li već imali slučaj da iz nekih obzira ne pokrećemo postupak, iako je pronevjereni iznos bio i veći od ovoga?
- STIPO: Nažalost... Misliš da i ovaj slučaj zaboravimo?
- TOMO: A što drugo možemo? Nadam se da ne želiš Antu kompromirati.
- STIPO: Ne želim... iako mi se sve ovo ne sviđa.
- MARKO: Je li on po zakonu postupio kad je...
- TOMO: Dosta mi zakona i zakonitosti!
- STIPO: ... Misliš da je on sve ovo samo zbog nje?
- TOMO: I djevojke.
- MARA: Anto ima...?
- TOMO: Ne on, Kuntić... U petom je mjesecu, a nisu vjenčani.
- STIPO: I to je još uvijek samo jedan od razloga! Ali zašto? On nešto prikriva.
- TOMO: Zatvorio se u sebe i ni riječi!
- STIPO (baš ulazi Anto): Davo da te nosi! Još uvijek tražimo pravi razlog.

4.

- ANTO: Zar već niste konstatairali? Rekli ste, lud sam. I, eto!
- STIPO: I jesi! Ali zašto...?!
- ANTO: Našli ste već nekoliko razloga. Možda već i previše. A i za povod moje odluke znate. Njen dolazak!

STIPO: Ali zašto, zašto...?!

ANTO: Pa i to sam već rekao.

STIPO: Rekao...? Šta si rekao?

ANTO: Da ja još uvijek mogu i želim vjerovati u ljude.

MARKO: Uff...!

STIPO: ... A mi ne...?

ANTO: Ne usuđujete se oduzeti im ugled koji ste sami poklonili; šelče i nezasluzeno.

STIPO: Ne razumijem te.

ANTO: Bojite ih se pustiti niz vjetar — jer tko bi ih zamijenio! Zar su baš ovih desetak njih bili ponajbolji među preostalim tisućima? Dozvoli, ali ne vjerujem.

MARKO: To zvuči kao neki poziv da, među ostalima, i mene puste niz vodu.

ANTO: Il' niz vjetar... svejedno.

STIPO: Dobro. A kakve veze ima sve ovo s tvojom odlukom da...

ANTO: Ne boli kad istom mjerom šibaš svakoga. Ljudi su djeca. Osjete ako jedne više voliš negoli druge.

STIPO: Davo da ih nosi, a ne da ih volim...!

ANTO: Pa zašto si im onda pružio olakšice koje ne zavređaju? Da da, mrgode se djeca, mrgode! A tih je mnogo, bezbroj...!

STIPO: I što onda predlažeš?

ANTO: Reci, da li bih vas mogao prinuditi da svima sudimo? I sportašima, i tepisarima i onom nearetniku?

STIPO: Ne bi jer smo već tako riješili.

ANTO: Kad nećemo svima da sudimo, nećemo nikom!

STIPO: ... I onda, eto... ti nam, zapravo, ispravljaš krivu Drinu?

ANTO: A veliki, na to, eto, bar ja ne bih imao prava! A ja pak velim, kad se može carici, može se i magarici...

Kakav je da je, njoj je on sin. Kao i tvoj tebi, Tomo.

TOMO: Dosta, Anto, dosta tih ličnih primjera!

ANTO: Gle, molim te, uvrijedio si se!

TOMO: Kakve veze može imati moj sin s njenim...?

ANTO: Ni nema! Ali ima tvoja savjest!

TOMO: Gle, sada već i savjest...? Činilo mi se da mi je čista i mirna...

ANTO: Kako ti ne bi bila čista i mirna kad je nisi uprljao...! Ako i jest što uradio protiv savjesti, morao si,

zar ne? Stipo ti je zapovjedio da obustaviš postupak protiv gorih . . .

TOMO: Ne dozvoljavam da me vrijeđaš!

ANTO: A vi mene ne vrijeđate kad već danima analizirate moj slučaj: da nisam možda lud, koruptan, ili se ustrašio ili se stara budala zaljubio . . . ?

MARKO: Ne bismo, da nam već danima ne izigravaš tajanstvenog čikicu od zakona . . .

ANTO: Kojega ti, svakako, nemaš prava pozivati na odgovornost!

MARKO: Već, valjda, ti mene možeš?

ANTO: Mogao sam, i trebao sam . . . !

MARKO: Pa što nisi . . . ?!

ANTO: Jer me zakon nad zakonima spriječio . . . ! (Pokaže prstom na Stipu.)

MARKO: Čini mi se, već i Stipu vrijeđaš.

STIPO: Nastavi samo, Anto. A, zapravo . . . po čemu misliš da sam ispaio zakon nad zakonima? Konačno, zar ne, i ti si ispaio zakon nad zakonima kad obustavljaš postupak protiv kradljivca.

MARKO: Jest!

ANTO: Ne! Već kad vi kršite zakon, kršit ću ga i ja. Pa da vidimo kuda to vodi!

TOMO: Čini mi se, Anto, da društvo i ti niste isto, da ne raspolazete istim pravima.

MARKO: Jest! Jer dok Stipo . . .

ANTO: Vidi, bogati . . . Stipo predstavlja društvo, a ja čak ni član tog društva nisam . . . ?

TOMO: Cjepidlačiš, cjepidlačiš . . .

ANTO: Je li . . . ?! Tebi je strah da ti sin ne dozna da si postupio protiv svoje savjesti — jer izgubit ćeš ugled, poštovanje pred tim djetetom . . . a ja kao član društva nemam prava da se borim za ugled društva . . . ?

MARKO: I ti si taj koji će spasiti ugled našeg društva?

ANTO: Ako i neću spasiti ugled društva, ali ni ne rušim ugled tog društva kao ti!

Marko: To irvinjavam sebi, i ako još . . .

STIPO: Dosta, Marko! Nastavi, Anto . . .

ANTO: Mogu samo završiti. Tomo ima pravo da čuva svoj ugled pred svojim djetetom, a zar društvo ne treba da sačuva svoj ugled pred svojom djecom . . . ?

STIPO: Znači . . .

ANTO: Znači, kad vi ne čuvate ugled društva, neću ga ni
ja . . . pa da vidimo kuda to vodi!

STIPO: . . . Što misliš, Anto, da li bismo mogli popiti još
po jednu kavu?

MARA: Jest! Zbilja im je dobra kava.

TOMO (uslužno skoči pa Anti): Da naručim Anto?

1964.

k r a j

Tata, ti si bez perspektive

komedija u tri čina

Lica:

OTAC

UJKO

SIN

DJEVOJČE

Zbiva se naših dana u jednoj vojvodanskoj varošici.

I čin

Dom Stanka dr. Radnića, liječnika, i njegova brata Tome, zoca. Treći član ove porodice je Ivan, isto pravnik, a sin je Stanka koji je već godinama obodovljen. Prostor oko kamina, uključujući palaču garnituru s foteljama, jeste odio Stanka, a pisani stol s bezbroj knjiga, i neizmjerne neurednosti, jeste obitavalište Tomino. Ivan ne poštuje ovu podjelu interesnih sfera. A i zašto bi? Jedinac je.

1.

STANKO (naočit gospodin, pedantan i tih, vanredno ali neupadljivo se odijeva, I. naravno, skoro produhovljeno robuje formalizmima. Čita novine u fotelji pred kaminom.)

TOMO (je sulta suprotnost. On je kolos koji svoju komociju nipošto ne bi obuzdao. A odjeća skoro visi s njega. Ude s ulice, zapravo namrgoden uleti. A Stanko kao da ništa ne vidi. Zbaci kaput, odbaci šešir bilo gdje, a akta-falna stvara po pisaćem stołu još veći nered, ako je to moguće.)

STANKO (samo pogleda, njemu svojstvenim mirom odloži novine. Digne kaput, uzme šešir, iznese ih. Vjerojatno ih objesio. I pisani stol, kako-tako ali ipak, sredi bez gundanja. Natoči po rakiju. Ispije, doda Tomi. Kad se vratio do svoje fotelje i smjestio:) ... Dakle...?

TOMO: Dakle...? Boga im božjeg...!

STANKO: ... Moga nepotrebno psuješ, a njihovog ćeš uzalud.

TOMO (tek sada iskupi rakiju): Nisu normalni, zbilja nisu normalni.

STANKO: To smo već konstatirali.

TOMO: Isusa mi, nisu.

STANKO (opet poprilična pauza, maša se novina pa će):
Tko to...?

- TOMO: A tko je nenormalan, tko...?!
- STANKO: Ovi... Dobro... A ovom prilikom zašto?
- TOMO: Ovom prilikom?
- STANKO: Dakle, zašto?
- TOMO: ... Čuj... jesam li ja zaista za stare krpe?
- STANKO: Po nečemu jesi, po nečemu nisi.
- TOMO: Nipočemu nisam, nipočemu, makar da ne trčim za svakom ispeglanom suknjom! Jasno?
- STANKO: Dakle, nipočemu nisi... Pa čemu ova egzaltiranost?
- TOMO: Zar tebe ne bi uzbudilo da te hoće u stare krpe?
- STANKO: Kad znam da još nisam u stare krpe, zašto bi?
- TOMO: Eto, i ja znam da nisam...
- STANKO: ... pa onda široko im polje.
- TOMO (*krivo mu što se Stanko opet mašio novinama*): Je li to sve?
- STANKO (*nespoljno spusti novine*): Ne razumijem.
- TOMO: Bog i s tim tvojim živcima! Pa pitaj bar što me je uzrujal!
- STANKO: Pa zar mi već nisi rekao? Kažeš da misle da si za stare krpe. Veliš da nisi. Pa onda je sve u redu.
- TOMO: Znaš, tek onako uzgred... jesi li ti uopće načisto s pojmovima? Znaš li ti uopće što to znači kad ti vele da si za stare krpe?
- STANKO: Misle da si olinjan, pohaban, neupotrebljiv... pomalo već i neugodan. Tako?
- TOMO: Tako! Ali, molim te, napregni već taj jednostrani mozak!
- STANKO: A zašto da je sada već moj mozak jednostran?
- TOMO: Jesi li ti uopće kadar na što i drugo misliti osim na svoju bolnicu, smrad i krv, i to tvoje krparenja koje ti nazivaš operacijom...?!
- STANKO: Pa pokatkad jesam. (*Zapravo, ni ne sluša ga.*)
- TOMO: E... za svaku sigurnost... ja ću svoju nevolju da ti saopćim tvojim jednostranim riječnikom. Čuj, dakle, pacijent je umro.
- STANKO: Umro...? (*Već je i odložio novine, pošao bi do telefona.*) Tko je to umro? Koji pacijent?
- TOMO: Ostavi taj telefon! Ne tvoj, gospodine doktore, ne tvoj! (*Stanko umirena sjeda.*) Moj je pacijent umro.
- STANKO: Jesi li pobenavio? Kako znam, suci svoje stranke nazivaju strankama, a ne pacijentima.

TOMO: Ipak, i suci imaju po jednog pacijenta. Moj sam ja, čuješ, ja! Ja sam to umro! Jesi li čuo, premudri doktore, umro sam!

STANKO: A ne možda već potpuno poludio?

TOMO: Još nisam, još nisam, ali umro već jesam.

STANKO: Umro...? Pa onda si umro. Da ti protivurječim, objednio bi me da sam ja ustvrdio da si umro... Uostalom, pokušaj biti jasniji.

TOMO: Kod mene, vele ti prokletnici... još nije nastupila fizička smrt, već moralna — ako se može tako reći!

STANKO: No? Da te ne sumnjiče da si podmitljiv ili što slično? Budale.

TOMO: Ne, dragi brate. Oni samo to tvrde, da sam već nesposoban za rad. A kad više nisam sposoban za rad, što će sa mnom?

STANKO: Ako smo mi liječnici jednostrani, vi ste pravnici zbilja konfuzni. Molim jasnije, i bez komentara. Dakle, što vele?

TOMO: Da sam za staro gvožđe.

STANKO: Još maločas si tvrdio da si za stare krpe...

TOMO: I stare krpe i staro gvožđe, sve je to za otpad. Za otpad!

STANKO: Znači, žele te penzionirati.

TOMO: Zbilja si bistar. Pogodio si. Nakon sat-dva već si i pogodio.

STANKO: Tako dakle?

TOMO: Tako, brate rođeni.

STANKO: A govorilo se da će te za predsjednika suda.

TOMO: Još su, donedavno, tvrdili da mi je znanje dolično predsjednika suda, a sada su, pak, utvrdili da su moje godine za mirovanje.

STANKO: Ozbiljno to govoriš?

TOMO: Ne! Bijesno...!

STANKO: ... Znači, novi predsjednički kandidat te ne želi čak ni za svoga suca.

TOMO: Zbilja, visperno zaključivanje.

STANKO: A zašto te ne želi čak ni za svoga suca?

TOMO: No, a što misliš?

STANKO: Znajući da mnogo više znaš od njega, mogao bi podleći kojekakvim nepoželjnim kompleksima.

TOMO: Ama, kakvi te kompleksi spopali! Budala je uvijek očitiji pored normalna čovjeka. Zato!

STANKO: A tko je on?

TOMO: Mlad čovjek.

STANKO: Mlađi od tebe?

TOMO: Bar za polovicu.

STANKO: Predsjednik ipak treba da je čovjek s kojim se suci mogu posavjetovati.

TOMO: Posavjetovat će se i s njime.

STANKO: Zar su i suci beskišmenjaci?

TOMO: Pa i oni su ljudi... Bojim se da sam nepravdičan, a opet mi se čini da smo mi u mladosti ambicionirali znanje... a sad mi se često čini da samo ambiciju ambicioniraju.

STANKO: Čuj... da te možda ne smatraju politički nepogodnim?

TOMO: To bar ne mogu... Jest, ali kad je već taj rat prošao, tko da ga se još sjeća! I tko da se sjeli tko je s koje strane barikada pljućkao!

STANKO: Pa kakva je onda ovo kombinacija?

TOMO: Smjena kadrova, podmlađivanje, i što ti ja znam što još.

STANKO: Mogućnost za zvane i nezvane...

TOMO: ...više za nezvane, kopitare i laktare...!

STANKO: Sto mu...! Pa mladošću se iskustvo ne da nadomjestiti! Mene baš ne vole, vele da sam uobražen... i jesam... ali ti garantiram, da se nitko od mojih mladih ne bi usudio sjesti na moje mjesto šefa kirurgije!

TOMO: E, vaši smrtni slučajevi su očitiji negoli kad neznanje pravnika pravdu dotuca!... Vele, umoran sam.

STANKO: A jesi?

TOMO: Vele, manje »proizvodnim« presuda.

STANKO: Zar zbilja?

TOMO: Vele, nepodnošljivo sam uobražen, i već arogantan.

STANKO: A jesi!

TOMO: Jesam! Jer znam! Jer gluposti i neznanju ne znam povladivati!... Znaš... tebi mogu... ipak, teško mi je, stari moj... Već i da ne radim, a ni kućeta ni paćeta?

STANKO: Moj Ivan je možda više tvoj negoli moj... Je li da si se baš onda spremao oženiti kad mu je majka umrla?

TOMO: Ostavi to.

STANKO: ... Vele da mnogo znaš ... Reci, zar si zbilja manje produktivan?

TOMO: Glupost se samo podmetanjem dade pravdati ... Znaš kako je, danas već uživam u radu. A u čemu bih drugom? Volim da lijepo sažmem, da poslužim primjermom, da podučim ... jer, vjeruj, znam ... I sada, u staro gvožđe. (Slomljen polazi, ali u vratima zastane.)

2.

STANKO (priđe telefonu): Odbor ...? Molim predsjednika ... Ovdje doktor Radnić Stanko ... Dobar dan, družo predsjedniče ... Zar ne, za petak smo se dogovorili za operaciju vaše sestre ... Nažalost neću moći da obavim tu intervenciju jer ću uzeti bolovanje ... Pa ne brinite, tamo je doktor Jovičić, a on je sposoban, mlad, ambiciozan ... Pa nema iskustva, ali šta ćemo kad se to tek vremenom stiče. A zašto ne biste imali povjerenja u mlade ljude ...? Čudno vi to govorite. S jedne strane nemate povjerenja u starce od pedeset godina, a kad je vaša koža u pitanju, nemate povjerenja u mlade ... Snizite, snizite taj ton jer ste možda zaboravili da ja nemam ambicija da budem upravnik bolnice, pa čak ni šef kirurgije. Jasno? (Ostavi slušalicu. Pogleda i vidi Tomu.)

TOMO: Znaš, možda sam ja ipak star. (Ole.)

STANKO: Star ...! (Ušao je Ivan, stane i poslušao oca iznenađen tonom koji je za njega neuobičajen.) Star ...! Što je to star?

IVAN: Star, šta je to star? Star, to si ti; star, to je ujko. A mlad, to sam ti ja — ako nemaš ništa protiv.

STANKO: Ujku ti je tek pedeset i pet godina.

IVAN: Zbilja malo. Mojih dvadeset i pet i njegovih još trideset.

STANKO: I meni su pedeset i dvije.

IVAN: Nažalost, stari moj ... Ali, eto, bog i bogme, volio bih da mi živiš najmanje sto godina.

STANKO: A zašto?

IVAN: Da brineš moje brige.

STANKO: Samo zato?

IVAN: Pa je li tebi žao što te muzem?

STANKO: Štene jedno.

- IVAN (*zagri ga, ali ne tako prismo kako to Tomu običava. Drži do svoga oca, a i Stanko je suzdržan, ali ga poštuje*): Ali kad ne budeš više mogao raditi, nemaj brige, osigurao si sebi džeparac. Dakle, daj da dobiješ.
- STANKO: Dakle, ujko je star, tvoj otac je star...
- IVAN: Star mislim onako...! Ali za rad ste još bog bogoval!
- STANKO: A misliš, «onako» sam star?
- IVAN: Pa, eto, dobro se još držiš... Znaš, ove moje veze da si još uvijek feš stariji gospodin.
- STANKO: A ujko?
- IVAN: Medvjed... Taj bi još i sada vola dotukao.
- STANKO: A opet star?
- IVAN: Čuj... da vas dvojicu ne muči kompleks starosti? Zapravo, star ovamo — star onamo, ti si moj stari! I, eto, da ti odam i priznanje, i ponosan sam na tebe... još i na onog izmuštranog ždrijepca.
- STANKO: Na koga?
- IVAN: Pa na ujku Tomu — iako je već otpisan.
- STANKO: Jest...! Ovih dana budi s njim obazriv. I ne spominji mu starost. Naime...
- IVAN: Bolesan...? Oh...!
- STANKO: Eto, ne da je bolesan... ali je uvrijeđen.
- IVAN: Njega da tko smije uvrijediti? Ama, još bi i danas šakom branio svoje obraze.
- STANKO: Hoće da ga umirovine.
- IVAN: Njega u mirovinu? Tko to...?!
- STANKO: Tvoji.
- IVAN: Kako to, moji? A... moja idejna subrača! Hajde, priznaj stari, jes li ti zbilja reakcionar?
- STANKO: A što misliš, ujko ti nije?
- IVAN: Ujko? Goni, bolan!
- STANKO: Znači, računaju s njime kao sa svojim.
- IVAN: Ali tebe ne mirišu. Ti si gospodin.
- STANKO: Drugim riječima, reakcionar.
- IVAN: Pa tako otprilike. Zapravo, čak uobraženi reakcionar. No, s obzirom da nam je kuća fifti-fifti, pola reakcija pola s nama, to je još podnošljivo.
- STANKO: Uobražen? Jesam. Imam na šta. Ali, uzgred, kako to da te otac nikada nije odvrtao od ovih? Zapravo, od ujska?
- IVAN: Jest, bogati! Ti jesi gospodin, ali, ali...! Ne?

STANKO: Da, ja sam uvijek ispeglan, umiven, očešljan... ne bratimim se ni s balavcima, ni s nezalicama... prema tome, gospodin ili reakcionar.

IVAN: Auh, bog te tvoj, a ti nas već godinama vučeš za nos! Jest, jedni puše, ti voliš da si kao iz kutije, pa ti prišli da si reakcionar.

STANKO: Znaš, dosada nisam bio... a odsada...?

IVAN: Čuj, i budi!

STANKO: Kako...?

IVAN: Svaki je već ubi-bože za socijalizam.

STANKO: Jest... a to te ništa ne interesira što ti je ujku umirovljen?

IVAN: Jest, jest, rekao si...! I što kažeš, nezadovoljan je? Gunda?

STANKO: Pomisli, gunda.

IVAN: Rođeni opozicionarac: ili to, ili malogradanski kritizer! Zbilja je nezadovoljan? Pa što bi ljepše, neće trebati raditi!

STANKO: Znaš da on nije normalan.

IVAN: Je li da nije!

STANKO: Pa kako da jeste kad voli raditi.

IVAN: E, ti baš po meni! Pa, zaboga, niti će morati raniti, niti kasniti, niti će slušati glupijega od sebe, niti će tude brige da brine... a još će za svoj nerad biti dobro i plaćen...! Ne radiš, a plaćaju te; bog bogova je ta institucija penzije!

STANKO: Zar ti doista ne voliš raditi?

IVAN: Hoćeš opet? Dok sam bio na studijama, samo radi, samo radi! A sada opet...?

STANKO: Pa izvini, to sam tek onako uzgred.

IVAN: Hej, stari, ti zaboravljaš da sam ja još mlad! I, eto, kao da mi neki motor u turu: uvijek bih zdesna nalijevo, sprijeda natrag, sad gore sad dolje, sad do plave sad do crne... eto, đavo da ga nosi, volim promjene!

STANKO: A promjene radi izbjegavaš rad.

IVAN: Ama, volim ja i to, stari moj, ali umjereno i odmjereno! A od rada volim stotinu drugih stvari više! Dok i ja ostarim, dok me prođu budalaštine, onda ću i ja sjesti i raditi. Čak ću se kandidirati među besmrtnike.

STANKO: Ujku su ti prošle te budalaštine, a kad je sad sjeo i samo radio, otjerali ga u mirovinu.

- IVAN: Odnosno... predajem problem stručnjaku da ga proučava, ako treba i dvojici ču. čak trojci... pa ču onda da odlučim koji je i u čemu je u pravu.
- STANKO: A kako ćeš nesretniče, znati koji je u pravu, kad ne znaš ocijeniti koji je u pravu, jer ne znaš Čuješ, ne znaš!
- IVAN: Čuj, stari, bog i bogme da si ti reakcionaran... Pa kad jest, kako bi i mogao ocijeniti značaj društvenog kretanja? Ponavljam, ovo je smjena kadrova, podmlađivanje rukovodstva, unošenje novog elana, novih pogleda, borba protiv tebi sličnih birokrata i tako dalje i tako bliže...!

3.

- STANKO (Tomi koji se pojavio u vratima): Čuješ li ti to, stari? U ovoj kući nije samo sahranjivanje, već i porođaj...!
- TOMO: Što, što...?
- IVAN: Sahrana, smrt...? Kakva to smrt?
- STANKO: Njegovo umirovljenje. Nekada su ostarjele reditelje ostavljali u pustinji na milost i nemilost vukova, sada na nemilost dosade: penziji!
- TOMO: A porođaj...?
- STANKO: U ovoj kući se porodio novi javni pravobranilac. To je kao neki šef ili koji davo... Još se osjeća na mlijeko — a šef!
- IVAN: Znaš, ovaj, ujko... kad se sahranjuje, nezgodno je govoriti o porođajnoj radosti — kako to tata kaže... ali, ali... zapravo, čestitam ti. (Pruži mu ruku, rukuju se; Tomo je zbunjen, a Ivan nastavlja u svojoj djetinjoj nadmenosti:) Znaš, ujko, teško sam se mogao odlučiti da se primim za javnog pravobranilca. Iskreno da priznam, zbilja sam bio u nedoumici. No, tvoje me penzioniranje umirilo.
- TOMO: Kakve veze ima moje umirovljenje s tvojim ambicijama?
- IVAN: Molim te, strpi se pa...
- TOMO: Dijete, ti nemaš ni suđačkog ni odvjetničkog ispita, a javni pravobranilac...
- IVAN: Doktor Panić ima, a opet ću ja biti pravobranilac a on pomoćnik, jer u njega nemaju povjerenja.

TOMO: Nećeš valjda poreći da on zna?

IVAN: Zna, zna, nesumnjivo da zna, ali neće valjda imati povjerenja u jednog, jednog...!

TOMO: Jednog...?

IVAN: Predonju...!

TOMO: A u kakvu si to kombinaciju uzeo mene, drugog predonju?

IVAN: Znaš, ujko, možeš mi vjerovati da bih se radovao da su se ostvarile verzije da ćeš ti biti predsjednik Okružnog suda... Znaš, među nama rečeno, sve je već bilo u redu... već je dat i blagoslov... ali se Krunić uvrijedio.

STANKO: A kakve to veze ima s ujakom?

IVAN: A što ćeš s mladim čovjekom koga je rotacija izbacila iz sedla? Pa moraju ga negdje strpati! Da se već mlad oneraspoloži, izgubi, dezangajira...?

TOMO: Kako...? Zar neće Mandić za predsjednika? Uostalom, kako ja znam, taj je Krunić dosada bio direktor onog davla, onog poduzeća...

IVAN: Ali, zaboga, on je i pravnik! Zar mu možeš poreći kvalitete kad je pored dužnosti direktora — hej, direktora! — uspio još i da diplomira...!

TOMO: Ti će poduzeće pasti pod stečaj ili njegovo znanje, moj golube.

IVAN: Čuj, stari, o tebi sam dosada imao baš poprilično mišljenje, pa zar i ti plivaš u vodama stirog?

STANKO: Čekaj! Manje-više za Kruniće i Maniće, već ded ti ujku ano o tvojim planovima. Hoće da mu radiš honorarno.

IVAN: Garantiram ti, sutra će potpisati ugovor ako si voljan.

TOMO: Nisam voljan.

IVAN: Nećeš da mi pomogneš?

TOMO: Hoću da ti pomognem, i baš zato neću da radim honorarno.

IVAN: Ali, ali, besplatno te ne bi primili!

TOMO: Neću da radim, jer hoću da ti pomognem. To mjesto nije za tebe.

IVAN: Vidi, molim te. A ako smijem pitati, zašto?

TOMO: Jer ti još pojma nemaš o pravu. Teorija oživi tek u praksi, pa ako ćeš odmah zašefovati, kad ćeš nešto i naučiti?

- STANKO: Ali, molim te, on je diplomirani pravnik!
- IVAN: Oprostite, ali je sve ovo već, unajmanjuruku, pakosno!
- TOMO: Ako tako shvaćaš, izvinjavam se.
- IVAN: Ama, ama... ma, eto, vjerujem ja, vrijeđa te to-penzioniranje... ali da me baš nipodaštavate...!
- TOMO: Dijete...!
- IVAN: Pa, eto, dajem ti zapravo. Nisu pošteno postupili s tobom. Ali, konačno, baš te briga! Zbilja, ujko...! Čuj, ustajat ćeš kad hoćeš, lijekat kad ti se sviđa; prolazit ćeš kroz sve kavane, ispsovati sve i svakoga, voditi spoljnu politiku za stolom penzionera... i sve četiri u zrak! Bog bogova život...! A meni ćeš, tu i tamo, malo pomagati. Ha...?
- STANKO: Mislio sam da mi je sin ipak malo inteligentniji. On ako u nama ne vidi još na smrt osuđene, ali svakako bespomoćne sturce. Lijepo, bogami!
- IVAN: Ali, tata! Pa, eto, ja vjerujem da je ujko već umoran. Pa i treba da se povuče, da se podobro odmori. A kad baš bude htio da nešto čeprka i zaradi, rekao sam ti, tu sam...! Pa zar bi bilo pravo da s radnog mjesta ode ravno u grobnicu?
- STANKO (*sad već pizane, ali izuzetno to*): Pa jesi li ti lud...!
- TOMO: Samo neinteligentan...!
- IVAN: Ali, molim vas, shvatite već, ja sam mlad čovjek! Ja i brbljam, lupetam, volim i radujem se... daleko je od mene svaka namjera da koga, a još ujku, vrijeđam... Još ni to ne znam kako bi ujku trebalo utjeliti, a otkud onda da znam što je to: vrijeđa, boli te...?
- TOMO: Ostavi, Stanko... on je u pravu... I ne treba ga našim brigama trovati... I nisam te ja zato odgovarao od pravobranioštva da ti ubijem ambicije, već da ih usmjerim.
- STANKO: Samo bi se kompromitirao.
- IVAN: Ne bih...! I rekli su mi, svaki ima prava da uči... a tko uči, taj i griješi. I hoću li ja sad da sam lošiji od gorih, da se ne usuđujem...? A i plata je bog bogova. Vi ne shvaćate da nisam ja jedini... cijela jedna garnitura mladih... No i, eto, niste suvremeni... ne shvaćate ovo vrijeme... živite u vašem vremenu.
- STANKO: Starci, fosili već...!
- IVAN: Ne, ali... ali...!

ANA (*Isuca na vratima*).

STANKO: Oprostite . . . dobar dan.

STANKO: Dobar dan. Izvolite?

ANA: Ja . . . ja sam Ana Anišić.

STANKO: Pa? Naime, ne razumijem.

ANA: Naime . . . oprostite . . . otac me je uputio.

STANKO: Otac? . . . I . . . ?

ANA: Naime . . .

STANKO: Pa dobro, vi ili tko od vaših? Bolesni ste?

ANA: Ne ne, oprostite, ne . . . !

IVAN: Ama pitaj, brate, djevojku što želi. Možda ujaka traži, a ne tebe. Oprostite, drugarice, za intervenciju, ali koga tražite, oca liječnika ili ujaka suca?

ANA: Da, druga . . . gospodina suca.

IVAN: Druže suće, traže gospodina suca.

TOMO: Molim . . . ? Ne razumijem.

IVAN: Prvo i prvo, ponudite djevojku da sjedne. Sjednite, drugarice . . . ili gospođice? Svejedno, svejedno . . . ! Dakle, ujko, drugarica tebe traži.

TOMO: Oprostite, kako ono i rekoste?

IVAN: Rekla je da se zove Ana Anišić; zatim, dir ju je otac uputio do tebe, a zatim . . .

STANKO: Ivane!

TOMO: Oprostite, dijete . . .

IVAN: Drugarice. Čuo si . . . ?

TOMO: Dakle, druže, začepi usta! . . . Kako ono i rekoste . . . kako, kako? Anišić? (*Ona zbunjeno klima glavom.*) Ah . . . ! Jest, Pero! Vi ste mu kćerka?

ANA: Da. Naime. Da.

IVAN: Dakle, naime, ona mu je kćerka.

ANA: Da.

STANKO: A on, nažalost, on je moj sin. Molim te, budi pristojan — ako uopće znaš što je to.

IVAN: Pristojnost je vrsta kompleksa manjevrijednosti i . . .

TOMO: Dosta, šarlatane jedan . . . !

IVAN (*Ani*): Naime, po njegovu stanovištu pravnicu su šarlatani. Uostalom, i on je pravnik.

ANA: Naime, i ja . . . zapravo, tek sam diplomirala.

IVAN: Vi pravnik . . . ? Pa oprostite . . . još dijete, a pravnik?

TOMO: A ti još zelen pa misliš da si pravnik.

IVAN: Ne da mislim, već i znam da jesam. Dokaz? Diploma pravnog fakulteta u...

STANKO: Oprosti, sine, drugarica svakako nije došla da sluša tvoje pubertetsko izživljavanje...

TOMO: Pardon! Udvaranje.

IVAN: A vi ste zajedljivi kao svi starci! (Ubrijeden podavan. Na vratima ipak zastane da je još jednom pogleda. Izude.)

TOMO: Dijete, izvinite za ovaj...!

ANA (već ne zna ni to gdje je, toliko su je zbunili): Da.

TOMO: Da... Jest... Jest, jest, otac vam je govorio da biste u sud za sudskog pripravnika.

ANA: Jest, ako biste bili dobri.

TOMO: No da... Pametno je to, pametno... U sudu se uči, u sudu se nauči.

ANA: Da.

TOMO (Ivan je opet ušao, ironično se smiješi, djetinjom nadmenošću se osloni o kamin.): Da.

ANA: A... a da li bih mogla u sud?

TOMO: Ne mogli, već morate.

IVAN: I da tamo radi za paru-dvije? Zašto ne odete negdje u privredu? U tvornicu za pravnog referenta. Bog bogova kako plaćaju!

ANA: Ali... ali ja još pojma nemam...!

TOMO: Čuješ, sinko...?

STANKO: Čuješ, sinko...?

IVAN: Čujem. Ali znam i to da ja, istina, nemam još ni pojma o pravu, ali ni vi o životu. Sto mi vrijedi ako samo znam a nisam umješan, snalažljiv, čak hrabar?

STANKO: Dakle, u pravu sam kad tvrdim da je ovo vrijeme bujice i blagoglagoljivosti, a ne duha...?

IVAN: Pogotovo zajedljiva duha! U tvornicu, u tvornicu, drugarice...! I da ni slučajno niste govorili slične gluposti: »Ja još pojma nemam, ja još ništa ne znam... već: »Znam, sve znam«...!

STANKO: Lijepa deviza, lijepa laž...!

IVAN: Vi ste nekoć svoje neznanje zavijali u lijepo ponašanje i dobro odijevanje, mi u smjelost! Ovo je ipak jeftinije, zar ne?

ANA: Ali ja zbilja ne znam.

IVAN: Ne znam ni ja. Kad vam što zatreba, zato su tu ovi stari pacovi: zapitajte ih, pa ide posao.

TOMO: Šepa, najviše ako šepa, sinko. Ne znaš još ni pristojnu molbu napisati, a sve znaš, sve hoćeš, sve umiješ — jer ti si ne samo pravnik, već i smion!

STANKO: U duhu vremena!

TOMO: U sud, drugarice, u sud za pripravnika! Sve se može naučiti, sve, samo htjeti treba, pa se nećete sramotiti kao ovi što sve znaju — a sudske pisare pitaju kako da tužbu sastave.

IVAN: Zar vi niste znali, drugarice, da su se nekoć sami geniji radali, a sada same budale nazivaju sebe pravicima?

STANKO: Pokatkad, sine, zbilja (maš i lucidnih zaključaka).

IVAN: Ne, moj stari, ne, već vi ste fantaste a ja sam ovozemaljski stvor, koji više ne može da živi od lijepih riječi već samo od dobra kruha.

TOMO: A hoće li se ovozemaljski stvor zauzeti za ovu djevojčicu kod svojih drugova, pošto ja već kao pensioner nemam mogućnosti da joj pomognem?

IVAN: I hoću i mogu. Ali znajte, drugarice, nemojte poslije mene kriviti što ste se zavukli u sud za papiroždera i učenika ovih premudrih — umjesto da pošteno živite i zarađujete!

ANA: Vi... i vi ste sudac?

STANKO: Ne. On je više. On je nadobudni šef.

ANA: I vi ste prvo radili u sudu?

TOMO: Njemu nije trebalo da uči. On zna. On umije.

STANKO: On je učio za šefa. A to su ozbiljne nauke.

IVAN: U svakom slučaju neću doživjeti da me premudrog otjeraju u penziju.

STANKO: Vidiš, i to je logika.

TOMO: Jest, i to je neka logika.

IVAN (Ani): Dakle da čujem, kojem ćete se privoljeti carstvu?

STANKO: Budi uvjeren da će ona...

TOMO: ... i ja vjerujem da će ona...

IVAN: Ama, ja nju pitam...! Uostalom, da ih ne biste uvrijedili, a starci su vrlo osjetljivi, slažite im da ćete ih poslušati... a poslije ćemo se nax dvoje već posavjetovati.

TOMO: Dakle?

STANKO: Dakle, djevojčice?

ANA: Ja... ja svakako prvo želim da naučim. Naime...
naime, ja ni hrabra nisam.
TOMOX (pođe u drugu sobu): Čuješ, Ivane?
STANKO (i on za njim): Čuješ, Ivane?

3.

IVAN (kad su ostali snmi): Eto, kako se starci izživjavaju.
ANA: Ali ja... ja ne bih ni mogla postati šef i da hoću!
IVAN: A zašto ne biste mogli? Zašto?
ANA: Pa ja nemam nikakvih veza. Ja ako hoću da živim,
ja nešto moram i naučiti.
IVAN: Kako...? I vi mislite da ću ja samo zbog veza...?
Da ja nemam ličnih kvaliteta...?
ANA: Ja... ja, oprostite, ja vas nisam htjela uvrijediti.
IVAN: Ili možda mislite da ja zbilja baš ništa ne znam...?
Da neću vremenom još više naučiti...? Pa, kojega bi
se davla odlučili za mene da... da...? Misлите samo
zato što sam mlad, što je trebalo popuniti kolekciju
mladih na vodećim mjestima...? Ili još i što neku
prokletu diplomu imam? Ili što sam, eto, kojim slučajem
još i član?
ANA: Ja vas zbilja nisam htjela vrijeđati.
IVAN: Pa zbog nečega su se morali odlučiti baš za mene...!
Odan jesam, i prilično razlozan, lako sričem riječi u
diskusijama... kažu, i duhovit sam ako baš hoćete
da znate...
ANA: Zbilja vas nisam htjela vrijeđati.
IVAN: Ili mislite da su se zato odlučili za mene što mi je
otac čuven kirurg, ujeko zbilja odličan pravnik? I što
oni već i sami po sebi predstavljaju nešto, što su oni
i sami sa vrhova svoje generacije pa i svoga društva?
(Sve više vjeruje u svoje zaključke, kojima bi on za-
pravo htio da negira. Natoči po rakiju, svoju žustru i
naiskap ispija, a njoj je skoro dobacio čašicu koju ona
ustraseno hvata i neispijenu drži dalje od sebe.) I da
ja, zapravo, bog me ubio, pripadam ovoj truleži? I da
sam ja, zapravo, izabran kao njihov predstavnik, pro-
kleti bili? Jer sviđalo se to vama ili ne, vjerovali vi ili
ne, ja želim da mene uvažuju a ne stolicu u koju ću
zasjesti...! E, da znate, umijem ja, e, da znate, znam

ja, a što ne znam lako černo...! I da znale, prevarit će se i ovi i oni: zasjest ću, hoću, ali ne da carujem već da umujem...! Jeste li upamtili, pokazat ću im ja već, i ovima i onima...! (Izletiti iz sobe.)

ANA: Jest, pokazat ćete im...! (Govorila je kad je već izletio. Sad pak ne zna što bi sa čašicom, pa je pruža kao da će je netko prihvatiti.) Ali ali...?

Zavjesa

II čin

Nepromijenjena slika iz prvog čina. Dosada su fotelje bile oko pušače garniture, osim jedne kod kamina; sada su dvije kod kamina, dvije oko garniture. I kao simbolika novonastalih prilika: Stanko i Tomo sjede pred kaminom, a Ivan se namjestio za pisaćim stolom.

1.

STANKO (*odloži novine, pripali; obraća se Tomi koji je okrenuo leđa Ivanu i zuri u kamin*): ... Jesi li mu ti prepustio svoj pisaći stol?

IVAN (*bilježio je po listovima papira. Na pitanje oca prestane raditi i očekuje Tomin odgovor*): Khm...!

TOMO: Uzurpirao ju je.

STANKO: On ima i svoju sobu.

TOMO: I svoj pisaći stol u njoj.

IVAN: Nije mojom krivicom ova soba proglašena radnom sobom...

TOMO: ... mojom i tvoga oca!

IVAN: Radna soba moga oca i ujke, u kojoj je moj otac sve radio samo radio nije, a ujko mu smetao u tom i takvu poslu.

TOMO: Kaže on što god.

STANKO: I brčka on što god po tvom pisaćem stolu.

TOMO: Šefovi ne brčkaju.

STANKO: Ali ni ne rade.

TOMO: Ne rade ali planiraju, koordiniraju, rukovode, nadziru...

IVAN: I vode beskonačne i nekorisne razgovore, pregovore i dogovore s preživjelom klasom.

TOMO: A s penzionerima su...

IVAN: ... strpljivi kao sa infantilnom dječicom.

TOMO: Još je lijepo što nas trpi.

STANKO: I što nam ne skida krov nad glavom.

IVAN: Jer vjerujem u vašu uvidavnost.

TOMO: Kakvu to uvidavnost?

IVAN: Da ćete i sami izletjeti iz ovoga gnijezda kad meni budu bile potrebne sve ove prostorije.

STANKO: A kad će ti to biti?

TOMO: I zašto?

IVAN: Kad — to još ne znam, a zašto — to biste bar kao inteligentni ljudi morali naslutiti.

TOMO: Čuj.

STANKO: ... ženi se!

TOMO: A ako je slobodno pitati, koga to?

IVAN: Svakako ženu.

STANKO: Dakle, tom fenomenu smo se mogli i ponadati.

TOMO: I, vjeruj, on je vrlo hrabar mladić! Lako je tebi bilo, ti si ženio njegovu majku, a on će potpuno nepoznatu ženu!

IVAN: Otrcana šala, stari gospodine.

STANKO: ... Blago nama.

TOMO: Teško njoj... (Kucaju. Opet onako s puno straha i poštovanja kao i prviput.) Da...? (Opet kuca.) Ama da...! Upada)...! (Kad se Ana bojušljivo pojavi:) Hajdete, hajdete, dijete moje. Samo hrabro naprijed.

2.

ANA: Ja... ja se izvinjavam, ali... Dobar dan.

STANKO: Dobar dan, dijete.

IVAN (jer je zurila u njega): Dakle...?

ANA: Ja, naravno... Izvinite.

TOMO: Dijete, ne dajte se uplašiti od ovoga divljaka. Sjednite.

STANKO: No, a kako je u sudu? Kako se snalazite?

TOMO: Sigurno dobro. Je li tako, djevojčice?

ANA: Zapravo... nije...! Bojim se.

TOMO: A koga to đavlja? Ma, jest da se pokoji sudac pravi važan...

ANA: Ne ne, još ni to... Već... bojim se rasprava.

IVAN: Pa, nećete nas valjda uvjeravati da vi već i raspravljate?

TOMO: Danas sudski pripravnici još ni zapisnike ne vode kako smo mi to svojevremeno.

ANA: Da... ali me poslije rasprave uvijek pitaju, a što ja mislim!

- IVAN: A vi kažete njima da baš ništa ne mislite.
- STANKO: Tu privilegiju da baš ništa ne misli, ima samo moj sin.
- TOMO: Dobro je to, dijete. Malo straha, malo stida i gluposti, pa ćete se naučiti misliti. Uostalom, govorio sam vam... prije rasprave proučite tužbu, a ako je predmet već bio u toku, proučite sve spise, a onda zakon u šake i nagađajte! Tko traži, taj i nađe.
- ANA: Tako i radim, čika... čika... gospodine suče.
- TOMO: Slobodno vi meni, »čika«.
- IVAN: Još bolje, »djedice«. Pojma nemate kako bi se radovao!
- TOMO: Duhovita je ova elita radničke klase. Mi gospoda smo već ođumrli, a ovi se tek porađaju. Bojim se da će se izroditi u...
- IVAN: Ovdje radio »Slobodna Europa«...! Slušate preživjelu reakciju.
- TOMO: Kad budalaštine hoću da poslušam, ne moram odmah »Slobodnu Europu«, dosta si i ti... No, dijete, a kakva je nevolja?
- ANA: Znae... dobila sam prvi predmet.
- TOMO: Bravo! Znači, to će biti prva presuda koju ćete napisati. Dobro je! To je bar lako napisati, zar ne, Ivane?
- IVAN: Otkad ste vi, družo suče, umirovljeni, nitko više presude ne zna pisati. Nitko više!
- TOMO: Izuzevši, vidiš, ove male djevojčice.
- ANA: Ama ne...! Ne znam ni ja... zato sam i došla. Hoćete li mi pomoći? *(Ivan nastavlja da radi, ali je naravno više prisutan ovom razgovoru.)*
- TOMO: Jeste li pročitali pokoju presudu iz starih spisa?
- IVAN: Čak ih naizust naučila!
- TOMO: Ne lupetaj, već radi svoj referat o reorganizaciji dezorganizirane organizacije... Dijete, ne mnogo, već pažljivo. Ponesite koju i kući, i prosto ih proučirajte.
- ANA *(pokazuje na akta-tašna)*: Nosim!
- TOMO: Tako je! Kad napišete presudu, donesite je, pa ćemo je zajedno pregledati. U redu?
- ANA: Ali ali... već sam zapela! Dispozitiv je gotov... kod razloga sam odmah zapela. Bar u dvije-tri riječi. Hoćete li? Da vidim jesam li dobro sve zamislila.

TOMO: No, hajde. Samo ćemo redosljedić... Tko prvi dolazi u dodir sa sudom? Tužitelj. Dakle, obrazloženje započinjete s tim da utvrđujete što je tužitelj sa svojom tužbom htio da ostvari. Poslije tužbe dolazi prvo ročište na kojoj tuženi izlaže zašto ne priznaje tužbene navode. Jasno? Potom je na meritornoj raspravi sproveden dokazni postupak. Izložit ćete rezultat tog postupka, utvrditi činjenično stanje koje vi kao sudac prihvaćate kao dokazno; a obrazložiti ćete i to, zašto dokazima jedne ili druge stranke niste poklonili vjere. Je li tako?

ANA: Da. I to odmah ili na koncu.

TOMO: Tako je. Zatim citirate zakonski propis, a ukoliko ta pravna oblast nije kodificirana, onda citirate pravno pravilo zasnovano na običajnom pravu ili odlukama viših sudova, te na osnovu tog propisa utvrđujete obavezu tuženoga koji se ogriješio ili oglušio o taj propis.

IVAN: E, bog i bogme, ništa ja razumio nisam!

ANA: Zbilja niste...? A ja... ja...!

IVAN: No, hoćete li da kažete da vi jeste?

ANA: Ja sam ovako što i mislila kad sam čitala presude... ali dok čika nije to potvrdio...

IVAN: Čika baš ništa nije kazao niti potvrdio!

ANA (suo radosno se naglas nasmije): A ja sam ipak razumjela! Hahaha...!

TOMO: Ivane, kažeš nešto?

ANA: Oh, hvala vam... (Skoči da pođe.) A smijem li vam donijeti kad je zgotovim? Mislim da sad znam, ali...! Ne?

TOMO: Samo dođite.

ANA: Ljubim ruke... oh... doviđenja.

STANKO: Doviđenja, dijete... (Kad je već izšla.) Kako je dobro dok za odrasla čovjeka možeš kazati da je dijete.

TOMO: Da, ima i dobrih ljudi, ne samo pristojne djece.

3.

IVAN: Ali omladine samo izuzetno...! Jer ove nove generacije su ne samo infantilne, karijeristi, površni, neznalice — kao ja naprimjer, već su i bez humanizma i poštovanja.

- TOMO: Čuj, dobar naslov za tvoj referat, »O perspektivama naše poratne omladine u vezi njenih kvaliteta«.
- STANKO: A to su ujedno i zaključci.
- IVAN: A moj humani otac, čiji je još i poziv da pomaže svojim bližnjima u nevolji, iz protesta što su mu brata penzionirali, odbija da izvrši obećanu operaciju!
- STANKO: I to plastičnu operaciju nad sestrom predsjednika odbora, čije su uši pomalo klempave. Koliki nehuman odnos prema radnom narodu!
- TOMO: Pa si i zavrijedio da te smijene a položaja šefa kirurškog odjeljenja.
- STANKO: Dostojna osveta u ime socijalizma, zar ne, sine?
- IVAN: Rekao sam vam već da su drugovi negodovali.
- TOMO: Zbilja? Tko bi to vjerovao! Čak su i negodovali!
- IVAN: Čak su ga pozvali i na odgovornost!
- TOMO: Čak i to! Pa se izvinio, pokajao, obećao da slične omalčke više neće učiniti . . .
- IVAN: . . . i da će tatu vratiti na položaj . . . ! Dakle, kako vam se sviđa ovaj drugi vid socijalizma?
- TOMO: Nakon prvog vida, drugi blijeđi. Ne misliš?
- IVAN: I ako mi nećete zamjeriti, ja sam intervenirao! Zapravo, protestirao!
- STANKO: U ime pricipijelnosti.
- IVAN: Tvoj sin, taj poluidiot, podnosio je ostavku što su uvrijedili jednog običnog reakcionarnog, ali zbilja sposobnog liječnika!
- STANKO: Budalo.
- IVAN: Kako . . . ? Da nisam trebao — nisam, ali zašto sam budala?
- STANKO: Jer su ti onda i to mogli saopćiti da sam već podnio i otkaz . . . koji ne mislim povući!
- IVAN: Kako . . . ? Ujko, je li on zbilja lud ili se samo meni čini?
- TOMO: Šta si uradio, Stanko . . . ?!
- STANKO: Za dva mjeseca mi ističe otkaz.
- TOMO: Jesi li ti zbilja poludio?
- STANKO: Nisam, dragi brate . . .
- TOMO: A zašto onda sve to?
- STANKO: Jer neću ovdje više da radim.
- IVAN: Već . . . ?
- STANKO: Radit ću na drugom mjestu.

TOMO: Ovdje ti neće dati već ni iz inata. Zapravo iz principijelnosti, kako danas inat zovu.

IVAN: Tata...

STANKO: Ako neće — neće! Velika je ova naša mala zemlja.

IVAN: Ne misliš valjda da se odseliš...? Ali, tata...!

TOMO: Kuda si sve slao ponude, nesretniče jedan?

STANKO: Nigdje i nikud.

TOMO: Pa...?

IVAN: Pa onda...?

STANKO: Zvali su me.

IVAN: U budiboksnama-selo!

STANKO: Zar se Zagreb najnovije tako zove?

IVAN: Tebe u Zagreb? Vidi đavla, kakve sve veze ima ta reakcija!

STANKO: Mogu i u Beograd. U Vojnu-bolnicu. I tamo imam nekih reakcionarnih prijatelja.

IVAN: Ujko... tata pati od kompleksa superiornosti.

TOMO: A ti valjda od inferiornosti, družo javni pravobranioče?

IVAN: I ti to ideš samo zbog ovog malog nesporazuma...?

STANKO: Zbog dva: zbog ujkova penzioniranja...

IVAN: Samo zato...?!

STANKO (*ustao je, uzme šefir i rukavice i polazeći*): I što se ženim.

IVAN (*Tomi*): Što će da radi? (*Stanko je već zatvorio vrata za sobom.*) Što ćeš da radiš...?!... Ujko, jesam li ja to dobro razumio?

TOMO (*ustao je i uzbuđen se šeće*): Budalo, jesi...!

IVAN: A zašto da sam ja budala kad se on ženi...?

TOMO: Jer si ga ti na to naveo, ti...!

IVAN: Ja...?!

TOMO: Proglasio si nas za prdonje...! Zar ga još ne poznaješ?

IVAN: Toliko dostojanstven, ozbiljan, a sad...!

TOMO: A sad...? Sad mu već godine bježe, što ne bi da prizna... a ti si ga podsjetio.

IVAN: Pa pa, pa to je onda već osjećanje inferiornosti...!

TOMO: Starosti, budalo!

IVAN: Pa ipak ne razumijem.

TOMO: To da se ženi?

- IVAN: To, brate, to...! Pedeset i koja, a on bi da se ženi...! Ama, što će mu u tim godinama žena!
- TOMO: Kako to, što će mu?
- IVAN: Pa što će mu? Da nosi burmu, i da ide s njom ispod ruke?
- TOMO: Pa i za to.
- IVAN: I nizašto drugo.
- TOMO: Kako, nizašto drugo?
- IVAN: Nećeš valjda reći da njemu...?
- TOMO: Jest, velim ti... njemu, njemu...!
- IVAN: Ti misliš da...?
- TOMO: Dakle... da...!
- IVAN: Nije moguće...! Oh, bože...! Pa imaš li bar pojma koja bi to baba-roga trebala da bude?
- TOMO: Pojma nemam... Izuzevši ako nije...?
- IVAN: Ako nije...?!
- TOMO: Jednu sam već triputa ulovio kad mene nije bilo. I kad sam ih zaticao... a on: pacijent...! A otkud davla da znaš koja je liječniku pacijent a koja ljubavnica!
- IVAN: Što kažeš...? Otac ima ljubavnicu...? Čuj, stari, ne laži...! Stari, ne vrijeđaj mi...!
- TOMO (prosto je naletio na Tomu, koji ga gurne u fotelju): Goni, mamino mazo...! Šef, a čita još dječje bajke...!
- IVAN: Otac da ima...? Otac...? Čuj... onda i bolje da ide! Meni neka više ne izlazi pred oči! Neka se stidi!
- TOMO: Hej, hej, hej...! (Protrese ga kao vreću.) Pa jest li odrastao čovjek ili balavac? Petnaest je godina kako ti je majka umrla, petnaest...! I nije ti htio dovesti ni anđela u kuću a kamoli drugu majku... Ali ali... i on je živ stvor. Jeste ili nije...?!
- IVAN: Jeste, ali...! Ali on je moj otac.
- TOMO: I zar te nije volio kao boga, i to tebe poluidiota...?!
- IVAN: U pravu si... Ma nije to, nije ni to... Razumijem ja njega, ali je oca ipak najteže shvatiti i opravdati. Ne?
- TOMO: I to je tačno.
- IVAN: Ali što ako...!
- TOMO: Kako...?
- IVAN: Pa je li onaj pacijent... ona koju si zaticao... je li to kakvo ozbiljnije čeljade...? Pa to još da. Neka mu je kad još više ostari. Ali što ako...?

TOMO: Pa ova baš... auh, sto mu nebesa...! Pa ova baš i nije tako starije čeljade! Tako, nema joj više od trideset.

IVAN: Kako...?

TOMO: Možda trideset i pet.

IVAN: Zaboga, ujko...!

TOMO: Ne ne, ipak joj je oko četrdeset...! Jest, jest.

IVAN: Mogao je kakvu stariju odabrati. Ta bi ga bar, zar ne, poštivala, pospremila, pozašivala... A što ako...?

TOMO: Ama, neće valjda u četrdesetoj.

IVAN: Ali ako ipak...? Onda se ja selim iz grada, a ne on. Iz države... sa kontinenta...!

TOMO: Auh, sto mu... na to nisam ni mislio! E, sad što je tu je!

IVAN: ... I baš nemaš nikakvih ideja...?

TOMO: Pa... pa, izuzevši ako...!

IVAN: Ako...?!

TOMO: Ako bih se ja oženio!

IVAN: E, lud!

TOMO: Zar ja...?

IVAN: Odnosno, i ti! Izgleda, to je već porodično. Čovječe božji, kud bi se ti oženio...!

TOMO: Misliš?

IVAN: Mislim.

TOMO: Onda opet glupo misliš.

IVAN: Pa nećeš valjda... Je li, ozbiljno to govoriš?

TOMO: Najozbiljnije... najozbiljnije, ali s tom razlikom...!

IVAN: S tom razlikom...?

TOMO: Da ja ipak nisam lud da se oženim.

IVAN: Ama, sad se ženiš sad već odustaješ, pa koji će bog znati kako onda starog da spasimo!... Ili ti možda samo misliš...?

TOMO: Tako mislim.

IVAN: Oh, ujko, ti si bog bogova...! (Zagrli ga i izljubi.)

TOMO: I jesam! Ja ne patim u pretklimaksnim zavrđalimama makar da mi je sto i jedna godina — kako ti to veliš.

IVAN: Ti si mladić od sto i jedne godine, da znaš...!

TOMO: Ne treba pretjeravati!

IVAN: No...?

TOMO: Hahaha...! Pobjesnit će! Reći će: »Sta će tebi prdonji žena... Hahaha...!« I sad da se baš ženiš

kad se i ja odlučujem...? Pa zbog tebe da se i meri svijet smije...? Hahaha...!

IVAN: Ali ozbiljno ti to! I ne đaj se odgovoriti!

TOMO: Nemaј brige...!

IVAN: Znaš, pa kad onda on odustane... ne marim ako sve ono moje ode do đavla.

TOMO: Jest, jest, s nećim ga moramo podmititi!

IVAN: Podmititi...?

TOMO: Ama, i njemu što učiniti povolji...! Eto, ja ću se odreći ženidbe ako se on odrekne, a ti...

IVAN: Da mu obećam da se ni ja neću oženiti?

TOMO: Bar ne zasada, jest, jest! Jer, eto, ženidba mu se popišmanila, pa još da dobije unuka...? Ne ne, bar ne za sada!

IVAN: Zar se on tako boji starosti...?

TOMO: Ama, znaš ga valjda...! Još stariji gospodin, hajdede, ali djeda...? Ja ti kažem, prekonoci bi se skljojkao, prosto bi skuriao...!

IVAN: Znači, da bi mu i nadalje obezbjeđivali ljubavnice, ja da se odreknem ženidbe. Nije pošteno, stari.

TOMO: Kad je tko bolestan, onda nema pošteno — nepošteno! Sad smo mi liječnici. Liječimo ga od vaših takozvanih kompleksa...!

IVAN: Molim! Dakle, neću se ženiti... Dakle... dakle, ovako: četvrtak je tvoj dan... nedjelja njegov... a ostali su moji. Slažeš se?

TOMO: Kako to, četvrtak je moj, nedjelja njegova, a ostali dani tvoji?

IVAN: Ako još i vama treba ljubavnica... i bato će sebi da kupi jednu. I s obzirom na godine, vama sedmično po jedan dan, a ostalo meni. Ili ti dosta dvosedmično...?

TOMO: Prost si, bezobrazan i nadmen! Čak uobražen! Nema više kompromisa.

IVAN: Onda će biti skandala!

TOMO: Samo će tebi štetiti, druže šefe.

IVAN: ... Čuj, ujko, đaj da još za momenat uspostavimo normalne odnose... Znaš, lijepo je to što si onoj... onoj balavici voljan pomoći savjetima... Eto, ja ni to ne tražim. I ovaj materijal je tebi tuđ. Ali, eto, ne bi li ipak htio da mi sve to pregledaš i da bar to vidiš, kako sve to zvuči. Ha?

TOMO: Da pogledam ima li sve to glavu i rep?

IVAN: Da se ne bi kojim slušajem glava našla na turu. Ha?

TOMO (*uzeo je listove*): Baš pozamašno.

IVAN: Aha... I, eto... ako bi htio jednom bar u životu da ne budeš pakostan. Ha? Pa ako valja valja, da kažeš da valja... ako ne, da ne vičeš po cijeloj kući da je šef praznoglavac... Znaš... možda bi me obeshrabrio. Nažalost, cijenim tvoje mišljenje.

TOMO: E, vidi đavla, podilazi mi!... A ipak uviđaš da si se zatrciao s tim šefovanjem?

IVAN: Ne to, već ne bih vas htio sramotiti... otac vrijedi, ujko možda još više, a sin...?

TOMO: Aha, aha, porodična čast je u pitanju.

IVAN: E, tako, tako...! Znaš, dvije sedmice već ne dižem glavu s ovoga posla. I ubi bože što sam sve morao pročitati.

TOMO: Znači, toliko si ipak pošten da osjećaš odgovornost! Zar ne bi bilo pametnije da si lagano ali sigurno, kao pčela punio saće po saće, već ti iz neba pa u rebra...! Vidim ja, prokleta derle jedno, noć za noću provodiš radeći...!

IVAN: Vjeruj, bog bogova što sam sve naučio! Znaš, vjerovao ili ne, kad te muška natjera na rad, otvaraš sve ventile na mozgu!

TOMO: Cuj, dižete, tek ti je dvadeset i pet godina...

IVAN: Dvadeset i šest... šesta...!

TOMO: Kad si od prve zasjao u fotelju, kakve ćeš poslije imati ambicije? Znaš... eto, stvara to neki nazovi — ugled, i godi to kad od prve prevališ djevojku... ali ali, ništa to nije! Shvaćaš...? Sve u svoje vrijeme, i sve trudom i znanjem...! Shvaćaš ti to?

IVAN: Dobro, dobro... ipak vidi ti to. Ha?

TOMO: A što ti je ovo?

IVAN: Znaš, kako da i kažem, našem poslaniku sam morao pripremiti primjedbe na Zakon o radu i radnim odnosima. Bit će nekih izmjena pa da može staviti primjedbe i prijedloge.

TOMO: I ti si taj...?

IVAN: E, baš ja...!

TOMO: No no no, nemoj se odmah uzbuđivati . . . (Prelistava.) Dobro. Vidjet ću . . . Čuješ, zvone . . . Čuj, ako je on, izazivaj . . . ali da se ne dosjeti!

IVAN: Misliš da bi to mogao biti naš stari mladoženja?

4.

STANKO (ulazi): Zar ne čujete kad zvonim? Opet je baba Mara zaboravila ključ u vratima.

IVAN: A baba Mara je desetak godina mlada od mladoženje.

STANKO: O tome, sinko, neću ni sa kime da raspravljam. Jasno?

IVAN: Hvala. I jasno.

STANKO: Sine, ti si sav u skrajnostima: preosjetljiv si, a neosjetljiv prema drugima, da ne kažem: grub, nemilosrdan!

IVAN: Molim. Oprosti.

TOMO: Jesi li sad zadovoljniji?

STANKO: Ja s njime govorim . . . Uostalom, mislite o meni što god hoćete, donosite zaključke kakve god želite . . .

TOMO: Zaključci su se već sami nametnuli. Odlaziš pa odlaziš; ženiš se, nitko te ne želi niti može spriječiti. Ali je ipak čudno kako iznenada mijenjaš svoj odnos prema ovom djetetu.

STANKO: Zar je grijeh zamoliti ga da bude pristojan?

TOMO: Sve ovo tvoje ponašanje sličí nekom košmaru, nemiru uoči klimaksa . . . Ti si liječnik, ti bi bar morao biti s time načisto.

STANKO: Govoriš gluposti, ali da čujem što želiš?

TOMO: Da poštediš i sebe i nas. Drugi će ti se smijati, a nama to ipak nije svejedno.

STANKO: Vrlo si ljubazan sa svojom brigom za mene.

IVAN: Ujko se zbilja brine za tebe.

STANKO: Nikada ga nije interesiralo moje raspoloženje.

IVAN: Sada iznad svega . . . Naime, znatiželjan je kako ćeš reagirati na neke njegove odluke.

STANKO: Šta hoćeš?

TOMO: Znaš . . . znam da će se svijet iščuđavati; možda će i negovati, možda će me i ismijavati . . . ama, šta sam tu razvezao! Eto, ženim se. I ja.

STANKO: Znači . . . hoćeš da mi se narugaš.

TOMO: Ponavljam, ženim se ... Odlaziš, ostat ću sam. On je mlad, on ima svoje puteve ... a ja ...?

STANKO: Jest, jest ... jest, jest ... oženi se ... I što biste vas dvojica? Netko treba i o kući da misli. I o tebi, o Ivanu.

TOMO (*arome se nije nadao. Prilazi mu neodlučno bliže*): Kako ...?

STANKO: Jest, jest, oženi se.

IVAN (*u muci sjeda*): Ti nemaš ništa protiv da se ujko oženi?

STANKO: A zašto bih imao? I s kojim pravom bih imao?

IVAN: Ne ne, ne ne, ti se, zapravo, raduješ što se ujko ženi!

STANKO: Zar nije zavrijedio malo mira?

IVAN: Ne ne, ne, ti si sebičan, iz tih se pobuda raduješ njegovoj ženidbi!

STANKO: Shvaćaš ti ovo šteno?

TOMO: Ne. Da.

IVAN: Tebi ne bi bilo pravo da se ja ženim, a drago ti je ako se ujko ženi!

STANKO: Zaista mi ne bi bilo pravo da se već ženiš.

IVA: A pravo ti je da se ujko ženi, jer misliš da će se svijet manje smijati tvojoj ženidbi, ako se i on oženi!

STANKO: Vrijeđaš ne samo mene, već i ujka!

IVAN: A zašto si onda protiv moje ženidbe?

STANKO: Prosto jer si još zelen.

IVAN: Svoj kruh zarađivati nisam zelen ...

STANKO: Uostalom, svaka budala je kadra da se ženi, ali ne i da se pametno oženi.

IVAN: A što je to, pametno se oženiti?

STANKO: Ne unesrećiti i sebe i nju ... i misliti na ono nesretno dijete koje se rađa protiv svoje volje.

IVAN: Ako se dobro sjećam, i ja sam se rodio protiv svoje volje.

STANKO: I?

IVAN: Prvo, to znači da si ti bio već pametan u mojim godinama; drugo, ti misliš da si već zbrinuo brigu sa sinom kad namjeravaš da izletiš iz ovog gnijezda ...

STANKO: A što još želiš od ove stare ptičurine? Odbio si da primaš hranu iz moga kijuna, neobuzdano letiš po svome svijetu, odbijaš pomoć ... da dočekam da me

ismijavaš nemoćnog, izlupljenog...? Idem da potražim svoj novi svijet...

IVAN: Gdje ćeš u miru dočekati svoju starost?

STANKO: Gdje još ljude interesiraju moje ljudske i liječničke mogućnosti. (Ulazi u drugu sobu).

5.

IVAN: Nasilu me želi očovječenog poodjčiti...

TOMO: To je još manje opasno negoli ako sebe bude htio podmladiti. Davo te nosio s tim tvojim ludim ambicijama!

IVAN: Čas sam zato kriv što imam i svojih ambicija, čas što sam u vama gledao stare ljude... ama ne stare, starije...!

TOMO: Lažeš, lažeš...! Uzalud ti sad ovo prekvalificiranja starih u starije.

IVAN: Ujko, ne lažem.

TOMO: Lažeš... jer smo zaista stari, a ne stariji samo. Hm...!

IVAN: Pa što da radim...?

TOMO: Začepi usta, prvo i prvo, kad već mora da mislim... Prokleti javni pravobranilac...!

IVAN: Desetak ih je zasjelo na rukovodeća mjesta, pa zar sam samo ja bolesno ambiciozan?

TOMO: Svih desetak njih...! Ne bolesno ambiciozni već glupi! A ti si im na čelu, da znaš samo!

IVAN: A zašto baš mene tako častiš?

TOMO: Jer me se drugi ne tiču, jer mi se zbog drugih ovaj moj budalasti brat ne bi odlučio na ženidbu i jer, konačno, moja je komuna ograničena ovim zidovima. I dosta!

IVAN: Oprosti, neću da fraziram, neću da kažem da si nesuvremen, da ne razumiješ zov našeg vremena...

TOMO: Zov našega vremena — to nije fraza...? Uh...!

IVAN: Ama, uglavnom shvati, vrijeme vas je pregazilo!

TOMO: Pa smo za stare kipe, u staro gvožđe...?!

IVAN: Niste, niste...! Mi priznajemo da vas u stručnosti ne možemo prekonoci preteći, ali shvati i ti, današnja omladina...

TOMO: Današnja omladina, današnja omladina...!

IVAN: Jest, današnja omladina ne očekuje od vas dozvolu da stane na svoje noge, ne očekuje od vas da je progla-

- ste zreloom, sposobnom za život, za stvaranje! Kad već dajemo svoj prilog, tražimo i mi svoj životni prostor ...
- TOMO: Živio govornik, živio ...! Ni ne misliš, ni ne zamučaš, a fraze ti se kote da je života ...!
- IVAN: Ja možda ne mislim, ali osjećam svoje vrijeme, svoja prava, svoje potrebe i svoje mogućnosti, a ... a ti već ni misliti nisi kadar, a onaj se već ni stidjeti više ne zna ...!
- TOMO: Čuj ti, balavče nijedan ...!
- IVAN: Prijetnje i vika-dreka su vam još jedini argumenti! Urlraš tu jer znaš da sam u pravu ...
- TOMO: Ja ne urlam, ja sam samo grlat, je li ti jasno, balavče nepristojni ...!

5.

- STANKO (ušao je na ovu dreku, sjane u vratima i sluša. Zanima ga, pa iako spreman za izlazak, sjedne.)
- IVAN: A hoćeš li možda i to ustvrditi da sam nekom projekcijom došao do svoga položaja?!
- TOMO: Možda su ti položajem htjeli umiriti savjest.
- IVAN: Znači, ja sam lešinar ...?! Predvidjeli su me za to mjesto kad još ni riječi nije bilo o tvom penzioniranju!
- TOMO: Kakva Amerika, tu je tek pravi El Dorado ... za za zelene!
- IVAN: Jesi li ti dosljedan. smatraš li da je to časno popljuvati se na svoje dojučerašnje -vjeruju- zato što si lično ogorčen i povrijeđen ...?
- TOMO: A zar su tebe demokratski izabrali, narodnom voljom, mladiću ...? Ili je mene narod, još punog snage, bacio u staro gvožđe ...?!
- IVAN: Stidi se da se već i ti služiš tom igrom riječi! Sta je to demokratski? Hoćemo li se poigravati Atene: svi na trg, svi na okup, stavljaj, narode, svoje prijedloge ...?! Budi uvjeren, razmislili su koga će sve predložiti.
- TOMO: A i o tome su razmislili koga će prije vremena u grob?
- IVAN: To je glupi idealizam ...! Ne možeš ti ljude preko-noći mijenjati. Činili su gluposti, čine ih i sada, bilo je i pakosti, jeste i sada, bit će i u buduće ...!

- TOMO:** Nema još ni godinu dana kako si ispio iz tog fakultetskog inkubatora, i zar su za tu jednu godinu sves-tranom analizom utvrdili tvoje neprikosnovene kva-litete...?
- IVAN:** Hoćeš li da kažeš da sam odričući se vas dalan do svoga položaja...? Ili možda što si ti netko, što je otac nešto...?
- TOMO:** Možda ni jedno, možda ni drugo, možda čak nešto treće... a možda ne mora još biti.
- IVAN:** Ili mi želiš poreći bar izvjesne kvalitete...?
- TOMO:** Nisam te vidio na radu, ne znam tko si.
- IVAN:** Znači, ja sam mizeran sin mudra oca, premudra ujaka. Lijep podstrek za život od ljudi koji te vole, koji samo o tebi brinu brigu!
- STANKO:** Zar ne, to je upućeno i na moj račun.
- IVAN:** Nisam ni vidio da si tu.
- STANKO:** Hajde da se laže!
- IVAN:** Hajde da se ne laže! Vidio sam te, Pa? . . . Već mje-secima me bijedate, već mi mjesecima umanjujete sa-mopouzdanje, drugo ne vidim do iskeženih zubi, drugo ne čujem do rugla i ironiziranja jedinca sina...!
- STANKO:** Pa zar je meni lakše što mi cijeli svijet čestita, što mi se podsmijavaju i prijatelji i neprijatelji...? Čestitamo, čestitamo... vaš sin, taj mladić, to dijete zapravo — jedva da ga vidiš, jedva da ga čuješ, jedva da ga razumiješ, a ono već šef...!
- IVAN:** A zapravo, taj tvoj sin, taj idiot...!
- STANKO:** . . . jeste mudar, umešan, vanredan i razuman ko-liko to u njegovim godinama i može! I ništa manje i ništa više! A ti mi tu sa dinar-dva otvaraš banku...!
- IVAN:** Možeš misliti, biti šef, to je Narodna banka za koju ja imam pameti samo za dva dinara...!
- STANKO:** Za dinar-dva.
- IVAN:** Koji vam davo da mi tu dižete četrdesetosnačku bunu zbog jednog eksperimenta da se i mladi odgovor-nije uključe u život...? Zar ćete i to parirati da ima-mo više ambicija od vas?
- STANKO:** Imate .
- TOMO:** Čak i bolesne.
- IVAN:** A je li u vas više volje, ljubavi i energije negoli u nama...?
- STANKO:** Nije.

TOMO: Ali volja, energija i ljubav još nije znanje, umijeće, sposobnost...!

STANKO: Mladi ljudi rad treba da ambicioniraju...

TOMO: Mladi ljudi prvo treba da nauče...

STANKO: ... da se namuče...

TOMO: ... da svoj zanat izuče...!

IVAN: Zapravo, zar ne, mladom čovjeku ne doliči prva violina u ruke!

STANKU: Tu smo!

TOMO: Tako je!

IVAN: Podimo sad obrnutim putem. A što doliči starcima, a što ne...?

STANKO: A što ćemo s ljudima srednjih godina? Na njih u ovoj disputi da zaboravimo, ili da ih uopće iz života isključimo...?

TOMO: I, uopće, kako mi u vašim krugovima slovimo...? Recimo, tvoj otac ili ja?

IVAN: Hoćeš li da se sad lažemo...?

TOMO: Dakle, starci...?

IVAN: U redu, oni pred vama to su starci, vi ste ljudi u najboljim godinama.

STANKO: Da.

TOMO: To ne, ali...!

IVAN: Da se kladimo, ujko, da tebe moj stari smatra stariim iako je svega tri godine mlađi od tebe. Je li tako ili nije?

STANKO: O tom po tom, a sad da završimo prvo pitanje. Dakle, hoćemo li starcima kamen o vrat pa u rijeku ili...?

IVAN: Ili da se upitamo, da li baš svi vaši vršnjaci bezuslovno vrijede, bezuslovno gore od želje za radom!

TOMO: Pa naravno da ima iznimaka.

IVAN: Zar među mladima onda ne smije biti iznimaka? Među nama mislite nema koji će prije steći znanje, koji će se prije očovječiti, koji što prije žele da prionu odgovornu radu?

TOMO: Čuj... ima da netko uči a ne nauči. To mislim na pridonje kako ti to njih iz milošte zoveš... Ali nema takvih mladih ljudi koji će neučeći znati, pa da i jeste genjalan kso što si ti.

STANKO: Čekaj, čekaj...! Shvati, dijete... shvati ako možeš...

- IVAN: Pa napregnut ću ono svoje malo pameti.
- STANKO: Ima polja, ima djelokruga rada gdje se znanje i iskustvo ne može nadomjestiti nikakvim ambicijama, mladošću ni oduševljenjem!
- TOMO: E, e, e, to ti već danima želim kazati, to, to...!
- STANKO: Shvati, gdje treba stručnosti, tu ne pomaže energija. Liječnik se neće preko noći naučiti svemu, ni pravnik, ni inženjer...
- TOMO: A vi pečene ljude gonite u mirovinu...!
- IVAN: A ti samo: tvoja mirovina pa mirovina...!
- TOMO (uperi prste na Stanku): A ovaj...? Mlad pa mlad, u najboljim godinama, a ja bih samo da radim a ne da se i ženim...!
- STANKO: Tu smo, dakle! Pravite budalu od mene! Kobajage svadate se već satima oko kojekvih pitanja da biste, zapravo, mene izazvali, da biste onda složno udarili po mojoj ludoj, čak nečovječnoj odluci da se ja, starac, ženim...!
- IVAN: Da si starac... nisi...!
- TOMO: Da si lud kad se ženiš... jest...!
- STANKO: Ja se ne miješam u vaš život, a svojim raspoloženjem.
- IVAN: Ujko, da li se miješa ili ne...?
- TOMO: Pa ako neću da lažem, miješa se. Ali, eto, otac ti je.
- IVAN: A svojim raspoložem je li?
- STANKO: Raspoložem, pa što?
- IVAN: Raspoložem dok nas ne sramotiš.
- STANKO: Koji je vam đavo...? Koga to sramotim...?
- Prvo i prvo, sebe ne bih sramotio, a kamoli sinu.
- IVAN: Divan propovjednik, zar ne, ujko?
- TOMO: Pa što je istina istina, uvijek je umio birati riječi.
- STANKO: Dosta gluposti! Čime ću vas sramotiti?
- IVAN: Zbilja si tako nedosjetan...?
- STANKO: Da li time što odlazim u Zagreb, ili što se kamnim oženiti? Pa i ujko će se oženiti!
- TOMO: Ujko svoju ženidbu čini zavisnom od tvoje ženidbe.
- STANKO: Kakve su to opet gluposti, Tomo...?
- TOMO: Ako se oženiš, bit će dvije gluposti.
- IVAN: Možda i tri...!
- STANKO: Pa zar mogu ja jednom šefu zabraniti da se oženi...?
- IVAN: Ne možeš!

STANKO: A niti mislim.

IVAN: Onda je sve u najboljem redu. (*Sad se on sprema otići.*) Zar neće biti zabavno kad ljudi pročitaju u novinama anonsu: otac, sin i ujak sveti se istoga dana žene...?

STANKO: Jesi li ti baš lud, balavče jedan...?!

IVAN: U dvadeset i petoj godini ja još smijem ludovati... a ti u tvojim godinama...? Sto misliš, doliči li to? (*Brzo ode.*)

STANKO: Ovaj je lud...!

TOMO: Lud? I ja sam lud. A ti...?

STANKO: I ti si lud.

TOMO: Jesam. A ti...?

STANKO (*bijesan izleti. Krva, lupka vratima — prvi put u životu.*)

z a v j e s a

III čin

Opet bez promjene. Tek je nekoliko dana prošlo od porodičnog razgovora.

1.

IVAN (*premjestio se u fotelju do kamina. Neraspoložen i zamišljen bulji u kamin.*)

TOMO (*ulazi i maše Ivanovim radom*): Hej, tu si...? Tu si. Čuj, sinko... bog bogova...! (*Maše mu radom.*)

IVAN: Čuj, stari... kaži, zar ja zbilja nisam ni za šta?

TOMO: Ama kažem ti, bog bogova!

IVAN: Čekaj, čekaj... Vjeruješ li ti da sam ja postavljen na to mjesto... na to prokletu mjesto, zbog — zbog nekih kombinacija koje pak ja nisam kađar dokučiti?

TOMO: Kakvih kombinacija, nesretniče?

IVAN: Za šefa, holan, za javnog pravobran'oca... Znaš, jeste podmlađivanje, ali, ali... ali zbilja sam premlad. Za godinu dana nisu mogli odmjeriti moje snage.

TOMO: Ne razumijem.

IVAN (*on, zapravo, razmišlja govoreći naglas*): Da li zbilja govore da sam nekom protekcijom? Jer doista sam zelen... I kako sad da govorim s ljudima, kako da im gledam u oči?

TOMO: Pa čuj, dijete... zapravo, ti nisi stručni rukovodilac... ti si, eto, gonič! A tu vaša elan i smjelost često dobro dolazi... No da, treba biti pošten, oštar ali skroman... i šteta, đavo da ga nosi, što još ne poznajete ljude. Ho...! dok ih upoznaš, iščuđavat ćeš se...!

IVAN: Onda, slažeš se da mogu pošteno komandovati... ali, ali još ništa pošteno uraditi.

TOMO: Čuj, dijete, pošteno uraditi... hohoho...! Godine treba da prođu.

IVAN: Kako...? Zar misliš da sam zaista tako skromnih sposobnosti?

TOMO: A muči te to?

IVAN: A tebe ne bi? Prolaziš ulicom i misliš svi upućuju prste u tebe... protekcionaš, a budiboksnama...! Da mi je bar znati zašto su me uzeli u ovu nesretnu kombinaciju... a ne usudujem se upitati one moje bogove.

TOMO: Zar se ponašaju kao bogovi?

IVAN: Ama, mi to tek onako...! Pomisli ako sam samo zato primljen što predsjednikova sestra ima klempave uši!

TOMO: A ne bi ti bilo drago?

IVAN: Nisam neki bogodani um, a ipak ne bi... (Vidi listove papira u ruci Tominoj.) A što ti je to?

TOMO: Ovo? Pa tvoj rad.

IVAN: Ah, tako...! (Seće se, pita se, ne usuduje se. Zamolio bi, ali se stidi.) Znaš... znaš... znaš...

TOMO: Ama, kako da znam dok ne kažeš...!

IVAN: Ma, eto... hoću da kažem, dok smisliš... dok nađeš malo vremena... hoćeš li pročitati?

TOMO: Pa pročitao sam.

IVAN: Šta...? Šta...? A...! I...?

TOMO: Hm...!

IVAN: Slabo...? Zapravo, i ja mislim da je slabo... A bog ga njegov, dok sam lebdio u oblacima, sve mi se grudi nadimlju...

TOMO: Čovjek je najneobjektivniji prema svojim radovima. Čas se zalijeće, čas očajava.

IVAN: Znaš, sve do koji dan sam bio zavoljan.

TOMO: Pa nešto i možeš biti.

IVAN: Je li...? Je li... Nešto, nešto... nešto vrijedi...? Zbilja nešto vrijedi...?

TOMO: Prvo i prvo...

IVAN: Čekaj, čekaj... bar nešto...?

TOMO: Nešto i više! A sad slučaj.

IVAN: Znači...

TOMO: Znači da ipak nisi takav neznanica kao što sam mislio... jer... jer... čuj, imaš ti nešto u glavi. Bog i bogme da imaš.

IVAN: Pa, pa...? Hajde već!

TOMO: Čuj... znaš li što mi se najviše sviđa? Znaš reći, znaš se izraziti, znaš jasno i sabito kazati. Imaš onaj takozvani pravnički njuh... i rekao bih, osjećaš kretanje društva. Nema šta, bog te tvoj, osjećaš...!

IVAN (*zagrlji ga i izljubi*): Oh, moj stari . . .!

TOMO: No no no . . .! Znaš, osjetio si ne samo elemente koji su već prevaziđeni, prerašćeni, zastarjeli u ovom zakonu . . . već imaš i ideja . . . neke čak bog bogova . . . Istina, malo idealizirano zamišljaš, postavljaš . . . ali, ali, dobro je, dijete moje, dobro je . . .!

IVAN: Je li . . . je li . . .?

TOMO: I, eto, ako ću iskreno . . . žao mi je što nećeš za suca. Baš žao!

IVAN: Ne lažeš?

TOMO: Imaš i sreća, a imaš i razuma . . . Znaš, sudac treba da voli ljude, iako ih baš on vidi izobličene . . . Pa i politika . . . ne bih dao da se bave politikom ljudi koji ne vole ljude.

IVAN (*no njega više interesira mišljenje o njemu samom*): A veliš, ipak nešto vrijedi.

TOMO: Nećeš nas osramotiti. Tu i tamo ćemo nešto raspraviti, nešto pročitati . . . ali nas nećeš osramotiti! Jest, a hoće li ovo tko i pročitati?

IVAN: Ja ću im predati, pa . . .?

TOMO: Ne ne, ne ne, ima da pročitaju! Tu ima o čemu da se ozbiljno razmisli, bog i bogme da ima! (*Stanko ulazi sa ulice.*) Hej, Stanko, valja ovaj rad ovog našeg djeteta! Bog i bogme da valja!

2.

STANKO: Raduje me. (*Hoće da uđe u svoju sobu.*)

TOMO: Pa i što bi tebe interesirala stvar s kojom nećeš ti pobrati lovorike. (*Stanko je zastao, a sada Tomo govori već Ivanu.*) A da povedemo razgovor o tome kako je jednoj žabici tvrdih butina izvadio slijepo crijevo kroz minimalni otvor, tu bi ti dosutra sjedlo.

STANKO: Ja i očekujem od sina da što uradi valjano uradi. (*Polazi.*)

TOMO: Jesi li vidio ovu pozu, jesi li čuo ovu besramnu laž?

STANKO (*okrene mu se*): Ja razumijem šalu i ujedanje, ali ovo je već pakosno.

TOMO: I ujedat ću, do kosti ću ujedati dokgod ne dobijem odgovor: ženim se — ne ženim se . . .! Već mjesecima nipoštašavamo ovoga balaveca zbog gluposti što su

mene penzionirali, što su tebe smijenili — kao da je on kriv...

IVAN (bez riječi pođe van jer ovaj ton opominje da ne bude učesnik, pa se sklanja.)

STANKO: Dobro... što mu bogova...

TOMO: To hoću da čujem...! Dosta mi poze...!

STANKO (vratilo se i sjedne): Dakle, opet o mojoj ženidbi, opet tamo turaš svoj nos...

TOMO: Ne! Ovom prilikom to želim da čujem, čime nam se ovo derle zamjerilo. Zapravo, koji je to bog u nama, ili đavo, zbog čega ga živog izjedamo!

STANKO: Ne razumijem.

TOMO: Ni ja. Zato i hoću da iskreno progovorimo. Ti kaži, jer ja zbilja ne znam, da me ubiješ ne znam... što nam je ovo dijete skrivilo?

STANKO: Kako to, skrivilo? Ništa. Otkud ti takve misli?

TOMO: Daleko sam ja već od pomisli, ja već vidim, ja već znam...! Šalimo se kao i prije, ujedamo se kao i prije, ali zube smo zaoštrili; nasmiješiš mu se, a hladne ti oči...

STANKO: Unajmanjuruku — pretjeruješ.

TOMO: Zbilja...? A zaboravio si da si mu obeća „Ficu“, zaboravio si da mu je prošao rođendan, zaboravio si da si mi govorio da se nećeš nikada oženiti... Jedemo ga, ubijamo samosvijest, samo o sebi vodimo brigu...

STANKO: I sve to samo ja...?

TOMO: Govorim u množini, ali ti ne slušaš...!... Stanko, šta se to zbiva s nama?

STANKO: Zašto?

TOMO: Umjesto odgovora sama pitanja...! Nečista savjest, zar ne?

STANKO: Zatvorio sam se u sebe, sebičan sam, zar ne?

TOMO: Tačno!

STANKO: A zašto sve to!

TOMO: Zato što nas uvrijedilo što nas nazivaju starcima, što nas omalovačavaju ovi balavci... a i on je mlad, a i on je balavač. Ali i sin je on, ne samo moj već još više tvoji!

STANKO: Pa ako ćemo pošteno i otvoreno, zar je bilo umjesno da se onda prihvaća onog đavla kad su tebe gazili? Baš onda da zapjeva kad se nama plakalo...?

TOMO: I zato što nije s nama zajedno zakukao, postali smo neprijatelji ne samo mladih već i svoga djeteta...!

STANKO: To je pretjerano — iako mi se zaista zamjerio... ali bilo pa prošlo. I zaboravio sam na sve to. I ne želim više o tome misliti. *(Ustade da pođe.)*

TOMO: Ne želiš o svom djetetu više misliti jer si onoj kučki obećao da ćeš je oženiti!

STANKO: Ne dozvoljavam...

TOMO: Kučka, da znaš, kučka pa dozvolio ti ili ne!

STANKO: Tomo, opominjem te...

TOMO: Jest, jest, opominješ...! Ne ne, sad znam... ne ne, nisi ti objavio rat omladini već je to bila prilika da opravdaš svoju nakaradnu namjeru da se oženiš! Da se ženiš, još hajdede, ali ženiš običnu mrcinu od trideset godina!

STANKO: Gluposti. *(Izleti van.)*

TOMO: Kukavica si, ne usuđuješ se ni riječi da mi poslušajš s kamoli da o njima razmisliš! Kukavica! *(Već ga nema, a Ivan je ušao, dok se on šeće i svada se sam.)* Kukavica...! Kučka i kukavica su sklopili brak...! Prebit ću joj šiju, da znaš samo, prebit ću toj kučki...! *(Sad tek pogleda Ivana.)* Khm...! Da!

3.

IVAN: Ujko... jesi li se odlučio da odeš u Vrhovni sud?

TOMO: Jesam. Baš sad sam.

IVAN: Znači, i ti ideš.

TOMO: Znači ne idem!

IVAN: Nećeš u Vrhovni sud...? Ujko... ne bi mi bilo pravo da te nema, ali idi. Primi se, pa se vrati... Ipak, to je priznanje.

TOMO: I dok ja odem da mi se ona kučka useli...?

IVAN: Ali... ali ako se ne useli, on će otići s njom u Zagreb.

TOMO: Neka ide!

IVAN: Dok je tu, ipak bismo nas dvojica...

TOMO: Pedeset i dvije godine, a ona trideset...! Da je još prije deset godina, još hajdede, ali sad kad će ta bjesniti kao, kao... jer trideset je to godina...!

IVAN: Trideset, trideset tek...? Pa ti si mi govorio da je četrdeset.

TOMO: Da te ustrašim...? Unesrečim...? Uh, uh, da mi nije stida i sramote, oženio bih jednu od dvadeset godina pa da vidi taj majmun kako to matori ovan izgleda kraj šilježeta božjeg...! A uvijek je bio uobražen, ponosan, tašt doboga... a vidi da je i pobenavio pod starost...! Imaš pravo, star pa star! Nije star za posao, ali jeste za budalaštine! Natovarilo bih mu posla da mu glava puca, pa ne bi na budalaštine mislio!

IVAN: Ali... ali ti si baš govorio da... da on nije... da njemu još...

TOMO: Jes!, još, još...! Ali to »još« neka ne bude čudo i pokora od trideset godina. Ako će baš da ga ima tko sahraniti, tu smo... Trideset godina, a čujem, ništa u glavi, sve joj znanje u guzovima.

IVAN: On zaista dobro izgleda, i mladi negoli što jeste...

TOMO: Ali će pored nje izgledati stariji negoli što jeste! I bit će stariji negoli što jeste. (Odmahne rukom, ode.)

4.

IVAN (*utučen pride prozoru. Gleda u prazno. Spusti se na stolicu. Kojim akordom poprati svoja osjećanja. Dijete je on. Obori glavu na klavir, briše nos, ali kako duše, osjeća se da je tu bilo i suza.*)

ANA (*po običaju je kucala tiho, a on nije čuo, pa uđe:* Naime...)

IVAN (*naglo se okrene prema njoj*): Molim...? Oh, vi ste to. (*Opet se okrene prozoru, te se valjda sjetio da je on sam u sobi, pa joj se opet okrene.*) Pa izvolite.

ANA: Znete... oprostite... ja sam znate mislila...

IVAN: Ujka tražite? Negdje je izašao.

ANA: Oh... (*Ali se ne miče s mjesta, ne bi da ode.*)

IVAN: Dočekat ćete ga?

ANA: Smijem...? (*Već i ulazi.*)

IVAN: Zašto ne bi smjeli... Sjednite. Eno novina, eno i...! Šta ja znam...!

ANA: Molim?

IVAN: Da se smijati znate, to sam već vidio i čuo. I prilično se umiljno smijete...

ANA: Zbilja?

IVAN: Zbilja. A i prilično umiljno znate šutjeti.

ANA: Naime... nsime... pa vi me nikada ništa ne pitate:

IVAN: A što da vas pitam?

ANA: Pa kako onda da govorim...? A i inače... kad ste vi tu, ja se bojim.

IVAN: Bojite...? Mene...?

ANA: Zapravo, stidim.

IVAN: Stidite? Mene?

ANA: Aha...! Podsmijevate mi se. *(On slegne ramenima.)*
Da li se samo meni podsmijavate?

IVAN: Samo vama i sebi... Zadovoljni?

ANA: Sebi...! Pa u vama nema ništa smiješno!

IVAN: Je li?

ANA: Vi... vas... kad sam s vama, ja vas poštujem.

IVAN: Mlad a šef.

ANA: Oh, ne...! Ali mi se čini da vi mnogo znate.

IVAN: Od vas svakako manje.

ANA: Oh, ne...!

IVAN: Ono zadnji put, vi ste razumjeli ujku, a ja nisam.

ANA: To nisam smjela reći, zar ne?

IVAN: Baš me briga znam li ili ne znam.

ANA: Vi... vi ste razočarani?

IVAN: Pravo na ispovjedaње samo popovi imaju. I žene.

ANA: Vi... oženjeni ste?

IVAN: ... No, kako se snalazite u sudu.

ANA: Oh, volim.

IVAN: Nemojte uvijek to vaše "ohs"...! Volim — pa go-
lovo.

ANA: Oh...! Izvinite.

IVAN *(da ne bi bio neučtiv, i jer je ipak ugodno biti pored nje)*: No, jeste li već našto što je to pravni osnov, a što pravni naslov? To ja uvijek brkam.

ANA *(započela je kao odgovor u školi, pa se naravno zbunila)*: Pravni osnov ili titulus... ne, modus... ne titulus je...

IVAN: Zbilja vas ja zbunjujem?

ANA: Naime... da... Naime, ja sam morala učiti da na vrijeme završim. Mama, naime... I nisam imala vremena.

IVAN: Na što niste imali vremena?

ANA *(uzdahne teško)*: Da razgovaram.

IVAN: S kime da razgovarate?

ANA: S vama... naime...

IVAN: S mladim ljudima?

ANA: Da... da!

IVAN: I sad vas to zbunjuje?

ANA: Da

IVAN: Kompleks?

ANA: Kompleks.

IVAN: Haha...!

ANA: Nemojte.

IVAN: Ne smijem se vama. Sebi... Hoćete iskreno? Ja sam bezobrazan, kako ono kažu... a zapravo, branim se.

ANA: Kompleks?

IVAN: Uostalom, glupi, uobraženi i bezosjećajni samo nemaju kompleksa. Ne?

ANA: Zbilja...?

IVAN: Mislim.

ANA: Vi patite od kompleksa manje vrijednosti?

IVAN: A moj otac od kompleksa fenskevrijednosti...
Ha...!

STANKO (*maločas je otvorio vrata, zastane kad ih vidi njemu leđima okrenute. Vraća se, sad već on leđima okrenut sobi. Zastane na čas kad čuje temu razgovora.*)

ANA: I to ima...? A u čemu se to izražava?

IVAN: Ne može da mirno sjedi i razgovara s lijepim ženama. Odmah im se udvara.

ANA: Ali nemoguće...! On je...

IVAN: ... da on je stariji gospodin, a opet.

ANA: A tako ozbiljan, tako pametan...! Steta... (*Stanko zatvori vrata za sobom.*) A čika... ujak...?

IVAN: On je bog bogova!

ANA (*preiput mu se obraća oslobođenim smijehom*): Bog bogova, hahaha...! A vi...?

IVAN: Ne volim žene... ne volim ih otkad znam koliko otac leti za njima.

ANA: Za mnom ne.

IVAN: Ama...! Vi ste drugo. Vas ujko zbilja voli... pa i ja vas volim. Znaite: što on, i ja.

ANA: I ja vas... i ujku... ne?

IVAN: Pa... nisam baš od najgorih. Eto, malo sam čudan, ali... (*Djetinjasto je to, malo namješteno jer je ipak zbunjen.*) ali moglo bi se sa mnom kad bi me tko razumio.

ANA: Ni žena vas ne razumije?

IVAN: Kakva žena... koja žena...?

ANA: Zar ne...?

IVAN: Ama, nemam je žene...!

ANA: Ne...? Hahaha...!

IVAN: Hahaha...!

ANA: Pa i mladi biste bili za ženu. Ne?

IVAN: Mislite...

ANA: Ne ne, sada više niste. Sada bi već i vrijeme bilo, zar ne?

IVAN: Nikada se neću oženiti.

ANA: Oh...!

IVAN: Pomislite, otac mi se ženi...!

ANA: On...? Oh, pa on je...!

IVAN: I ja to kažem... U ovoj kući nema mjesta za dvije žene: ili on ili ja!

ANA: Bolje vi!

IVAN: A znate koliko je godina ženi koju ženi? Trideset.

ANA: Oh...! Oh...! *(Stanko bi opet da uđe.)*

IVAN: Je li da ne dolazite do riječi! Ako se oženi, a još te i dovede u kuću, ja odoh.

ANA: I ja bih! Dodite kod nas! Naime... naime... imam još jednu sobu. Naime... i ujak bi mogao s vama doći. Ne?

5.

STANKO *(je čuo njene riječi. Povuče se i zalupí vrata.)*

ANA: Ah...!

IVAN *(i on je skočio iz fotelje, gleda tko je lupio vratima. Dosjeti se da je otac nešto čuo. Te kao da njemu govori):*
Pa neka bjesni...!

ANA: I vi ste se uplašili?

IVAN: Molim...? *(Pogleda prvo u vrata, pa će Ani:)* Ujko kaže da joj sva mudrost u guzovima.

ANA: Oh...! *(Ne revoltira je jer je Ivan to rekao prilično bijesno.)*

IVAN: Još da ima ljubavnicu, ne marim. Ne...? Ali da je vidim, da je gledam, a on je mazi kao mačku...? Ja vam kažem, ujko će je za rep pa kroz prozor!

ANA: Ne ne, bolje se selite...!

IVAN: Evo ujke.

ANA: Oh, dobar dan. Oprostite... dočekala sam... i razgovarali smo se.

TOMO (*ušao je, a u to i Stanka uđe*): Svakako je ljepše vidjeti mlado uz mlado...

STANKO: Prebaci taj telefon! (*Povuče se ljut.*)

TOMO (*dok Ivan prebaci telefonsku vezu*): A nije smio da dočeka da mu kažem što mu sve imam reći!

IVAN: Ljut je. Jesi li vidio?

TOMO: Ako je on ljut, ja sam kao guja! Izvinite, dijete... Jest, htjeli ste nešto?

ANA: Pa zapravo... tata vas je pozdravio... i, eto, mi smo se izrazgovarali. A ja bih sada morala poći. Doviđenja... i molim vas, Ivane... vi kažete gospodinu sucu, Doviđenja. (*Izleti ovo diplomirano dijete.*)

TOMO: Čuj, Ivane, cijeli svijet već laže. Laže, sto mu gromova!

IVAN: Šta je opet, zaboga...?

TOMO: Zar već i ovo derle laže? Zar meni dolazi, zar da se savjetuje...?

IVAN: Misliš, laže...?

TOMO: Laže da! S tobom hoće ona da se nađe! Bog i bogme, s tobom!

IVAN: Ja...? Ona... Ama, ne...! Što ja...? Zelen sam ja...!

TOMO: Hahahaha...! (*Grli ga.*)

IVAN: Hahahaha...!

6.

STANKO (*ulazi. Uvrijeđena veličina, nabuzit, dostojanstven, ali se tim više osjeća da sve ovo glumi*): Hoću da ti kažem...! Kaži, molim te, tko ti je rekao tu bestidnu glupost da se ja udvaram tridesetogodišnjoj djevojci... i kaži zatim, tko ti je utuvio u glavu tu ludnost da ću je ja oženiti... i zatim, tko je od nas dvojice lud, ja ili ti...?

TOMO: Koga to pitaš, mene ili Ivana?

STANKO: Izvoli odgovori! Kakve su to neodgovorne priče...! Kakve su to bolesne ideje puniti glavu ovom štetetu lažima da mu je otac sladokusac, budalast, već izlapio, malo pa nemoralan...?

TOMO: Pa zaboga...

STANKO (*čim započne ne daje mu do riječi*): Hoćeš da uvjeriš ovo dijete da mu se otac podjetinjčio, pobuda-

lio...? Hoću li ja izvrći ruglu sebe, što je manje važno, već izvrći ruglu njega da se oženim s djevojkom dvadeset i dvije godine mlađom od sebe...?

TOMO: Ama, čuj, čovječe...

STANKO: Nema što da čujem! Došao je na mene red da kažem...! Hoćeš da pred djetetom izgubim poštovanje...? I to da znaš, pred mojim djetetom...?!

TOMO: Čuj, Stanko...

STANKO: Nemaš prava na to, Tomo. Ako sam bio kadar cijeli svoj život posvetiti ovom nesretniku, zar ću pred smrt da ga razočaram...? Zar da me se sjeća kao nemoćnog ljubavnika, rugla, pobenavljenog starca...?

TOMO: Sad još reci da ni ljubavnicu...

STANKO: To su moje lične stvari! I da imaš malo uvidavnosti, ne bi o tome govorio pred djetetom... Ima što ovo dijete još nije shvatilo, iako smatram da je inteligentniji i od nas dvojice... Uostalom, sve u svemu, ne dozvoljavam da mi ga otuđiš. Jasno? Jesmo li se razumjeli...!

IVAN: Ali, tata...

STANKO: Dosta isprika, dosta mudrovanja, sine! Izvoli poslušaj ujku, podnesi ostavku na tom nazovišefstvu i idi tamo gdje ti je mjesto. U sud, u sud...! Uči i uči...! Jesmo li se razumjeli? Ako ovo simpatično derle... ova, kako se i zove... ako je za to pametno dijete potrebna sudska praksa, potrebna je nemanje i tebi. Ni riječi više da ne čujem. (Izleti.)

7.

IVAN (šapće mu): Shvaćaš ti njega?

TOMO (isto šapatom): Shvaćam, shvaćam.

IVAN: I ja. (Poljubi ga u čelo.) Ali, znaš...

TOMO: Nema »ali znaš«...! Da više nisi potezao pitanje njegove ženidbe! (Namigne mu.) On nas je uvjerio da se uopće nije mislio ženiti. Uvjerio...! Jasno?

IVAN: Uvjerio... Znaš, sad ga još više volim. Znam da se stidi.

TOMO: Pazi da ne primijeti da smo ga prozrijeli... Znaš, u njegovim godinama nije lako odbaciti jednu onakvu... Mora da te bog bogova voli, kad se odriče takvih guzova!

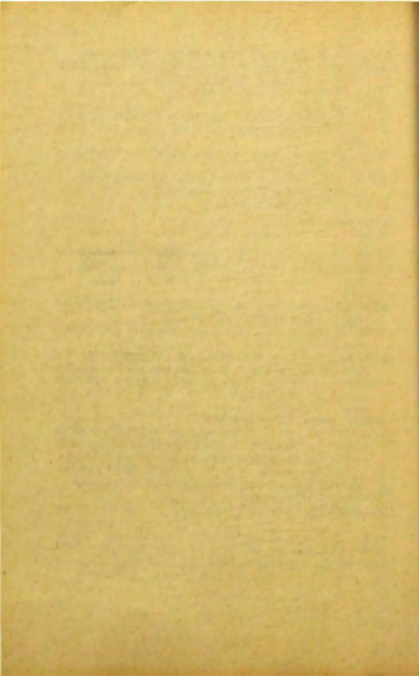
- IVAN: Je li, zar ne, on ne zna pokazati koliko voli.
- TOMO: Aha...! Znaš, sad bismo mu nešto ipak trebali pružiti... Eto, ja se ne ženim... a ti...?
- IVAN: Podmitit ćemo ga zapravo.
- TOMO: Jest!
- IVAN: Pa čuj... ja sam i tako mislio podnijeti ostavku.
- TOMO: Lažeš, dijete, lažeš...! Ama, svi na neki način lažemo.
- IVAN: Zbilja ne lažem... I ovoj maloj sam baš to htio kazati kad si došao.
- TOMO: Vidi, molim te...! Zar prije njoj negoli meni...? Hahaha...! (Zagrli ga.) A sada bježi.
- IVAN (izleti koracima djeteta.)

8.

- TOMO (započne glasno da se zakašlja i sve pogleda na vrata kad će se već Stanko pojaviti.) ... Khm...! khm... khm...! (Stanko se pojavi.) ... Ovaj... pa izvin!
- STANKO: Nisam ja to tako ozbiljno shvatio... ali ne bih htio da dijete pati... čak srami. Ne?
- TOMO: I neće mu biti lako. Znaš, biti javni pravobranilac...
- STANKO: Ne ne, u tom pitanju će biti nepopustljiv!... Znaš, ne da ja nemam povjerenja u njegove mogućnosti... a možda i treba te mlade u ranim godinama privići na odgovornosti... ali, ali, on je ipak premlad...!
- TOMO: Slažem se, ali ipak bih...
- STANKO: Ne ne...! Konačno, ti uvijek nađeš puta do njega... uvjeri ga... I možeš mu reći, to onako tokom razgovora... bože sačuvaj da ga ja smatram zelenim... i, eto, eto... vidi da li se to dijete nešto mršti... konačno, otac sam mu, trebao bi da me voli. Zar ne...?
- TOMO: To nemaj brige.
- STANKO: No no, vidi ti to.

1984.

Kraj



Zoljino gnijezdo

komedija u dva čina

LICA

PRVI

MRKI

SACO

TOMO

IVAN, predsjednik suda

ANA, njegova žena, a inače liječnik

PETAR, direktor i navodni suradnik s okupatorom

NIKOLA, ugledni aktivista i brat Petrove žene

SLAVICA, poslanik i sestrčina Petra

MARA, podebela žena i supruga gradskog uglednika

ZENA 1., supruga drugog uglednika

ZENA 3., supruga trećeg uglednika

ZENA 4.

ZENA 5:

ZENA 6., mlađe žene iz kavane

DOKTOR

PAVLE

MARKO, članovi KLUBA POLJOPRIVREDNIKA

JAKOB, konobar u klubu

DOMA, njegova žena

PRVI PAR

DRUGI PAR, članovi kluba

ČOVJEK 1.

KIBIC 1.

KIBIC 2.

KIBIC 3.

GRADANIN 1.

GRADANIN 2.

GRADANIN 3.

PAJO

JOSIP, kavanski gosti

MARJA, službenica u Komitetu

KOMENTATOR I

KOMENTATOR II

Zbilo se bilo gdje i bilo kada.

I čin

KLUB POLJOPRIVREDNIKA: priličan ugostiteljski ukus a pogotovo raskoš. Nekoliko klub-garnitura, u stilu je i ormar pun finjiga divnog izbora i poveza — i vješito pod ključem. A tepihe je birao čovjek koji je znao za mogućnosti ovoga kluba. Na omanjem stolu, zabavnom i jedva primjetnom, neke novine, više časopisa — sve dobro sačuvano. Klub ima i svoju terasu, a na nju se ulazi kroz stalno otvorena staklena vrata. Stolovi pogodni i za sjedjeljke i porodične partije kareta. U sali, zasad, gori samo jedna očajnica, zidna, a inače je sumračno. Zena brije stolove, radio tiho svira, a ona prilično glasno mrlja. Možda i psuje.

1.

Jakob (*Konobar kluba spreman je za doček svakodnevnih brojnih posjetilaca i poklonika. Stane u vratima, bijelom se salvetom poigrava i promatra svoju ženu koja završava brisanje.*): ... Šta je?

Doma: Kako, šta je...?

Jakob: Ko velim, mrmljaš.

Doma: Ne mrljam. Psujem.

Jakob: No i...?

Doma: Naradiš se... središ, počistiš... oglancaš, pobrišeš... a ujutru uvika-amena ko u svinjaku.

Jakob: E...! Pa da i jeste, zato plaćaju.

Doma: Nije ovo mijana.

Jakob: Eto sad...!

Doma: Eto da...! Ko niki gospodari... a opušaka 'digod se okreneš. Još i pljucka pokoji.

Jakob: Sta mu drago... a i šta mu možeš?

Doma: Pondak, nije klub već mijana... A i naloče se pokoji — ko i drugi svit. A gospodari!

Jakob: Ko da ti nisam pripovído. Englez baš jeste Englez. a nalože se. I da ne bi prid ženom, prid dícom, a on u klub. Tamo i odspava, i otrizni se . . . pa kad izáde na sokak, a ono opet čovik.

Doma: Je l' baš zrio-zrilcat čovik mora da se osvinjl?

Jakob: Trizan ni neće dat pet 'ljlada — ko onaj níki dan.

Doma: No, gotovo . . . do sutra.

Jakob (pali svjetla): Ko u kapelici.

Doma (skuplja krpe, četke): Đavolskoj.

Jakob: Dóme . . . brnjicu! Jednu manje! (Izlaze i već se iz predsoblja čuje): Dobro večer. družo Saco.

2.

Saco (u predsoblju im odgovara): Dobro večer . . . (Ulazi i pozdravlja:) Dobro večer, ljudi . . . kad bi bilo koga! (Dóde do stola i sjedajući:) Kavu, Jakobe.

Jakob (s vrata): I ljutu?

Saco: I ljutu.

Jakob (kad je vidio gdje je sjeo, žurno prilazi): Joj, družo Saco . . . to je stol Mrkog. Izvinite, ali znate . . .!

Saco: Hajd' kad je baš tako . . . (Lijeno priđe drugom stolu i već bi sjeo.)

Jakob: Joj . . . znam da ćete mi zamjeriti . . . ali to je pak stol Prvog! (Brisao je stol Mrkoga, pa kad Saco ustane i od onoga stola, orbiše i ovaj.)

Saco (opet ustane i smjesti se kod trećeg stola): Zauzeto za Mrkoga . . . zauzeto za Prvoga! Pa gdje li da smjestim ovaj svoj . . .? Znaj, Jakobe, moj tur ne vrši nikakvu društvenu funkciju, pa se čuvaj koje ćeš mu mjesto odrediti. E, mogu li tu?

Jakob: Sjednite bilo gdje . . . Ali, znajte, predsjednik kluba mi je naložio da za njih dvojicu uvijek obezbijedim isto mjesto.

Saco: I to ti onda demokratija . . .? (Jakob se skoro ustrašio njegove heretične primjedbe pa diže ruke ograđujući se.) Jest, jest, kakva ti je to demokratija kad svi mi možemo sjesti gdje nam drago, a oni moraju uvijek na isto mjesto! Brže tu ljutu!

Jakob (nasmijan poleti, a u vratima propušta Anu koja baš dolazi): Izvolite, izvolite . . .!

Ana: Jakobe, kavu slatku, preslatku!

3.

Jakob: Molim, drugarice doktorice. Dobro došli. Ni danas niste prvi. Već je i drug Saco tu.

Ana (*dođe do Saccina stola. Zbaci kaput na stolicu, tašnu na stol, vadi pušači pribor, pa se i u ogledalu pogleda*): Zdravo, nitkove... Što si tako namrgođen?

Saco: Razmišljam, a ne volim.

Ana: No, i...?

Saco: Vele, ovo nam je klub poljoprivrednika, a ono ispade da je, zapravo, klub uglednika. A što onda ja tu tražim? Niti sam uglednik niti privrednik; niti sam perspektivan a niti ću biti: niti što želim niti što ima da sačuvam... prema tome nema zašto da se tu klatim i bogovima klanjam... Bijela vrana... Ili kako premudri vele, ja predstavljam ološ i...

Ana: Lopove.

Saco: A ti žene koje se dosađuju. A koje se dosađuju, sklone su padu. Jest, pričaj čiki, tko ti je najnoviji?

Ana: Uglavnom, ti nisi perspektivan.

Saco: Steta.

Ana: Vjerujem ti.

Saco: Po tebe, draga!... Zbilja, a što ti na sve to veli mužić?

Ana: Moj crvić? (*Potvrdi.*) Pa pitaj ga.

Saco: Pa ću letjeti iz kluba.

Ana: Baš tako. Jer on mnogo drži do svog dobra glasa.

Saco: Bolje da više drži do tvog.

Ana: On svoje strasti usmjeruje na svoj društveni ugled i položaj. Predsjednik...! Za položajem plamti, za mnom samo tinja.

Saco: Zapravo, tvoj slučaj više nije ni interesantan.

Ana: No...?

Saco: Proknjižili su tvoje slabosti i omaške...

Ana: Jesi li me već vidio u tuđem krevetu?

Saco: Nažalost, još ni u svome.

Ana: Prema tome, skрати jezik.

Saco: Pa o čemu onda da se razgovaramo?

4.

Tomo (*ulazi i sjeda blizu vratiju. Jakob posluži Anu i Saccu, pa priđe njegovu stolu. Nakloni se i čeka narudžbu*)...
Kavu.

Jakob: Možda konjak ili ljutu?

Tomo: Je li obavezno?

Jakob: Ne. Oprostite.

Tomo: Ako nije obavezno, onda molim ljutu.

Jakob: Molim... (Zbog njemu čuđe primjedbe sleže ramenima Saci, koji mu uzvraća.)

Ana: Jesi li ga čuo? Tko je ovaj?

Saco (opet slegne ramenima): Pojma nemam... (Ustaje i pođe k Tomi.) Ali ću da doznam... (Kad je došao do Tomina stola.) Oprostite...

Tomo: Da...?

Saco: Ne poznajemo se, pa...!

Tomo: Pa...?

Saco: Naime, htio sam se predstaviti. Sami ste, pa...?

Tomo: Ja volim biti sam. (Spusti pogled na novine.)

Saco: Pa izvinite. Znaite, u neku ruku sam domaćin... (Kad vidi da ovaj niti sluša niti reagira, vraća se k stolu.) Čudan neki dilber.

Ana: Tko je?

Saco: A đavo ga zna!... Nadmen... bezobrazan čak... Molim te, otpremio me ko ništa!... Mora da je netko.

Ana: Misliš?

Saco: Ja ti kažem! Da poklonik nije, nije! Mora da je kakav s društvena oltara.

Ana: A još i zgodan.

Saco: Čuj, smotaj ga med' noge!

Ana: Hoćeš šamarčinu?

Saco: Nećeš šamarčinu! (Ulaze tri mlade žene, ali kad se približe, vidi se da su oko četrdesetih godina.) Eto tvojih prijateljica.

Ana: Halapače.

Saco: Ogovaraju te, a lijepe se za tebe. I govore da si reakcionarna, malogradanka i neki liječnik...

Ana: Ali im od svega najviše imponira što sam čedo buržoazije. Hahaha...! Jer to je interesantno i često obostrano korisno.

Žene (malo su se dotjerale u vratima i ulaze): Ano...! O zdravo, doktorice! Zdravo, dušo! (Jedna je i zagrlji.)

Mara (muškobanjasto pruža ruku, te prilično oblim glansom): Zdravo, djevojko! Hahaha! Zvala sam te telefonom, a ono ptica već izletjela iz kaveza.

- Ana: Baš kaveza, a ne gnijezda! Je li nešto važno?
- Mara: Ništa naročito... Neka ti se još malo udvara ovaj lopov, Hahaha! (Potapše ga po leđima poprilično teškom rukom.) Reci ću ti dok dođeš za naš stol. Pa imaš li bar malo uspjeha kod ove lijepe žene?
- Saco: Ne toliko koliko bih želio. A ako i nadalje moj mukotran trud ostane ovako neuspješan, morat ću se prebaciti na drugi kolosijek. Kod vas, drage moje. Vas ću, nadam se bar, lakše oboriti u krevet.
- Zena (udaljavajući se za svoj stol): Hahaha! Ej, Saco! A što ako ni kod nas ne dođeš do cilja?
- Saco: Vi ćete požaliti. Zaboga, kakve ste mi suvremene žene ako još ni ljubavnika nemate!
- Zena: Hahaha! A otkud znaš? Haha! (Ođu.)
- Saco: Jest, jest, drage moje, dodite se kod mene opismeniti u ljubavnom umijeću.
- Ana: ... A sad će sjesti za svoj stol i čekati me. A kad im pridem, uvjeravat će me da je koji narodni lijek bolji od onoga što sam im propisala...
- Saco: A dotle će nagadati, jesi li me već smotala međ' noge ili još nisi...
- Ana: I konstatirat će da jesam.
- Saco: I raspredati i raspredati... koliko se buržoaski moral izopačio! Jer kad žena vara muža, to je samo nakaradni utjecaj buržoazije...
- Ana: A ja sam bogodani primjer za to! Hahaha!
- Saco: Čuj, zbilja si neko buržoasko štene, pa kako da ove hoće u tvoje društvo?
- Ana: Vole da čuju kako ono nekada i bješe. I da vide. Jer inače, o čemu bi se sada razgovarale?
- Saco: More, ogovaranje je pravo i dužnost sviju klasa!... A i imitiraju te. A i ko neka škola si im; poduči ih da se u spavaćici, ma kako lijepoj i providnoj, ipak ne ide na zabavu!
- Mara (kod svog stola): Ama, ko bog znam da se kurva!
- Zena 3.: Ma nemoj!
- Mara: I kako ju je samo taj poštenu... čak napredni, ne, zar ne?... kako ju je mogao oženiti — pa stoput da je doktorica!
- Zena 1.: A reci kako se odnosi kad joj odeš, kad ti dođe?
- Mara: Oh...! zna ona tko sam ti ja, a tko ona! I velim ti, nisam neka doktorica, ali kad ja njoj: tko sam bila —

- što sam bila, a u šta sam se izdigla...! nema šta, s poštovanjem se odnosi! I poslušaj me; hoće, hoće što god hoću...!
- Zena 3.: Ne znam baš je li pametno što je primamo u društvo.
- Mara: Ama moraš je već i zbog muža! Tko je da je ona, onom je žena!
- Zena 1.: E, al' kad smo mi za njega bile obične seljakuše! A eno mu sad, nabija mu rog do roga! Hahaha!
- Zena 3.: I, eto, dokle je dotjerala! Mora da sjedi s jednim Sacom! Hahaha...!
- Saco: Ili se tebi, Ano, ili meni smiju.
- Ana: Mislim, obojima! Znaš, da znam da si bar jednu od tih svetica smotao, bog i bogme ako ti se ne bi podala! Pa sramota varno, sramota tamo!
- Saco: Dvaputa ćeš se morati.
- Ana: Lažeš!
- Saco: Neka mi karte ne išle ako nisam.
- Ana: I...?
- Saco: Jedna još kako-tako, a druga grdno podriguje.
- Ana: Sta radi?
- Saco: Podriguje. Gdje si ti vidjela ljubav bez mezeta? Prežderali smo se pa...!
- Ana: Hahaha...! E, jesi lajavac!... Znaš šta me jedino ljuti? Nisam bogzna šta koristila za vrijeme rata... a i šta sam naročito mogla, još dijete skoro... ali ni za dlaku nisu više ni ove... a oni heroji maltene... a ja, skoro, neprijatelj...! (Ulazi Mrki.) Zdravo, Mrki.

5.

- Zene (kad su čule ime, jednoglasno): Zdravo, Mrki! Hajde k nama!
- Mrki (odzdravi, prvo, ženama pa će Anu): Poslije, poslije!... Zdravo, Ano... Već si tu, nitkove jedan!
- Saco: Sta ćeš kad nitkovi i rukovodioci imaju baš zale vremena. A i čekam svoje žrtve.
- Mrki: Danas me nećeš dobiti na kartama.
- Saco: Znači, nećeš da se igraš.
- Mrki: Hoću...!
- Saco: Ali ne sa mnom.
- Mrki: Baš ću s tobom. Lopovske pare su mi najslađe.

Ana: Sto ne sjedneš k nama dok mi onaj moj ne stigne?

Mrki (sjeda): Ne volim gledati lijepo kad je tuđe.

Ana: Momak si...

Saco: A i vlast...

Ana: ... pa imaš koju hoćeš.

Saco: A što mu vrijedi kad tebe nema. Ili ima?

Mrki: Da nije onog njenog poštenjačine...

Ana: Poštenjačina vamo, poštenjačina tamo, muž i drugo mora imati osim poštenja.

Saco: A nema?

Ana: Nemaš ni ti. Da znaš samo, žene se baš ne hvale s tobom.

Saco: A s Mrkim?

Mrki: Hej, hej...!

Saco: Ne voliš čuti kritiku? Onda se samokritički osvrni na svoje nedostatke...

Ana: Ama ne izopačuj! Velim, muž pored poštenja ne bi trebao da zaboravi da i ženu ima. Uostalom, Mrki, za onim stolom su tri, lakše bi odabrao.

Saco: E, ali on neće u pravovjerne!

Mrki: Hajde, muči! Kakve te pravovjerne spopale! Jedna je pravovjerna po mužu, druga po nekoj tzbini...

Ana: A kad ih čuješ, misliš propade socijalizam da njih nije.

Mrki: Bogami, zlatno im jaje nese socijalizam. Samo ne znam da li socijalizmu ili tom zlatnom jajetu kađe. Hahaha...!

Par I. (muškarac sa ženom u prolazu za stol): Zdravo, druže Mrki. Dobar dan, doktorice. Zdravo, Saco.

Mrki: Dobar dan, ljepotice.

Par I. (ona se preljubavno i stidljivo smiješi, iako je već i ona s one strane godina.)

Saco: Priča se da su u ona reakcionarna vremena muškarci prvo žene pozdravljali.

Ana: A sada bogove i bogiće.

Saco: Sta ćeš, ljepota fotelje je prevazišla ljepotu ženskih čari.

Mrki: Jeste, bogami, jeste! A ni fotelja ništa manje nije nevjerna od žene.

6.

Petar (samopouzđano, koracima rukovodioca prilazi. Potapše Mrkog, pruža mu ruku, a Ana će tek za podbradak

uhvatiti); Zdravo Mrki! Sta ne biraš društvo već sjedaš s budiboksićkim! Haha! Ne mislim na tebe, ljepotice!
Saco: A što bi birao? Ovako bar zna da sjedi s običnim lopovom, a da sjedne s drugim, taj je, možda, i od mene gori.

Petar: Hahaha...! (Sve je to kod njega važno, namješteno.)
Ova ti vrijedi! (Baš prolazi Jakob.) Jakobe, častim Sacu!
Ded mu bocu konjaka! Hahaha, ova ti je vrijedila...
(Maše mu rukom i odlazi k svome stolu. A smijeh mu značajno i gromoglasno održanja.)

Mrki: Često te časti?

Saco: Uvijek kad me pred uglednicima može poniziti.

Ana: Ovom se prilikom varaš! Sad nije tebe častilo, već Mrkog... odvratna prazna tkiva!

Mrki: Tko te pita za praznu tkivu dok je puna kesa!

Ana: Čuj, Mrki, tko je onaj tamo?

Mrki (slijedi joj pogled): A davo bi ga znao.

Saco: Poklonik nije.

Mrki: Ama, kakav te poklonik spopao?

Ana: Poklonik je dobar vjernik, a dobre vjernike bog nagrađuje.

Saco: I to već tu na zemlji! Je li ti znaš da je klub poljoprivrednika zapravo berza društvenih ambicija? Biti član ovoga kluba znači biti informiran... gdje i kakvo rukovodeće mjesto čeka svoga sretnika! Ja ja! Tu se čuje kome se šije s kome para! A ti, i još pokojí, samo ste zato tu da ajkule i ajkulice ocijene, koliko ste voljni da ih poduprete u njihovoj nezajažljivosti! Ja ja! I na koga koliko osmjeha i blagonaklonosti utrošite, prema tome se ocjenjuje i njihovo kotiranje na društvenoj ljestvici! Ja ja! A da bi vam se sviđjeli, dolaze svaki dan na poklonjenje i kađenje. Ja ja! Da bi zasjeli u fotelje ili da ih ne bi izgurali iz fotelja! Fotelje, ali one i dobre pare vrijede!

Mrki: Hahaha! E, baš jesi budala i pakosnik!

Ana: Pakosnik jeste, ali je drugi budala.

Mrki: Misliš ja?

Ana: Razmisli sam. I, eto, znaš li ti kako se članstvo ovoga kluba dijeli? Na žene...

Saco: Lopove...

Mrki: Kao što si ti.

Ana: Bogove i bogiće...

Saco: Među koje pak spadaš ti!

Mrki: Vidi đavla!

Ana: I poklonike, kako ih to Saco zove.

Mrki: Sacu znam zašto dolazi. Ali što će tu žene, odnosno, što njih tu dovodi?

Ana: Dosada. Prvo, dođu da čuvaju muževe, zatim, tu drežde; a kad im sve dojadi i dosadi, ili se nude ili se ne odupiru...

Saco: Ponudama meni sličnih badavadžija.

Mrki (već i on mahinalno prilazi punoj čašici): A oni poklonici? Po čemu ih znate?

Troje (mogli su ravno poći do svoga stola, ali su prvo prošli pored stola Mrkog da bi ga pozdravili. On im samo glonom klimne dok ispija) ... Zdravo, družo Mrki! Zdravo!

Saco: Po čemu ih znamo? Po tome koga prvo kod ovoga stola pozdrave. Ako Anu — ženu, ljudi su. Ali, zar nisi čuo, da svi prvo tebe pozdrave? Pozdrave te, namiješe se, poklone.

Ana: Da ih vidiš i ne zaboraviš!

Mrki: E, neće biti da su baš takvi!

Saco: Zbilja nisam u pravu ako nećeš da uvidiš da sam u pravu.

Mrki: Pa i ti si dnevno tu. I ti mene prvo pozdraviš!

Saco: Moram lijepo s tobom, jer koliko sam ti već para digao na kartama, ne bi se više ni kartao sa mnom. (Kad se Mrki naglas nasmijao:) Čuj, eto, reci je li itko od ovih osim mene od tebe dobio na kartama?

Mrki: Pa... jest, bogamu!

Saco: Pa ne uobražavaš, valjda, da sam samo ja bolji igrač od tebe?

Mrki: Mislis?

Saco: Pokušaj i ti malo misliti, mladicu!

Mrki: Jakobe, još jednu ovakvu! Čuj, Saco... ne zamjeri, zavrtlavaju te, vrijeđaju, čak ignoriraju... istina, odvališ im, isplatiš ih, ali... ali kako ti se ne ogadi, već ipak dolaziš?

Saco: Stanka još više vrijeđaju.

Mrki: Pa?

Saco: Veli... neka braća vrijeđaju koliko ih volja, jer tko to izvan ovih zidina zna? Nitko! A sjediti s ovakvim glavešinama ipak stvara neki društveni ugled! A to se isplati, moj golube, isplati!

Mrki: I tebi se isplati?

Šaco: Pogledaj ipak ti to malo bolje! Kad me i vrijeđaju, dobronamjerno je to, šala treba da bude to... a da i nije, nemaj brige, naplaćujem se ja. Ako su im žene loše vrijedne.

Ana: Pa ti si svinja!

Šaco: Jesam. A oni što su...? Pokoji od njih bi još i rođenu ženu podmetnuo za malo udobniju fotelju. Jakobe, i sode donesite. I kave.

Mrki: I nešto za meze.

Jakob: Odmah druže, druže Mrki, odmah! (Već je i poletio.)

Mrki: Jest, bogamu, još me i Jakob prvog poslužuje...! Nego... goni sve k đavlu. Još ću se ogaditi. (Ani:) A gdje ću dovraga večerom...? Ne mogu odmah s posla u krevet... Nego... koji je onaj tamo? Nekako mi poznat...

Šaco: Prilazio sam mu.

Mrki: I?

Šaco: Ni da me pogleda. Veli, voli biti sam.

Mrki (kihne): Peča...!

Svi (u seli u jedan glas): Nazdravlje, druže Mrki!

Mrki: Hvala... đavo da vas nosi. (Ani:) Zamržit ću ih.

7.

Pavao (ulazi i sav se klata da bi vidio gdje ima hvalevrijedna čovjeka. Primijetio je Mrkog i prileti): Druže Mrki, je li povolji partija karata?

Mrki: Vidiš, valjda, da sam u društvu.

Pavao: Pa mislim poslije. A i Šaco bi mogao s nama.

Šaco: Goni, momče! Poslije dođi da se udvaraš Mrkom. Zasada se ja i Mrki udvaramo Ani.

Ana (vidi da joj dolazi muž): Evo mog ljubljenog muža.

Mrki: Čuj, Ivane, udvaramo ti se ženi. Nažalost, s malo uspjeha.

Ivan: Obećaj joj da ćeš je oženiti kad se od mene razvede...

Ana: Da se od ovako idealnog muža razvedem? Bože me sačuvaj!

Ivan: Ujedaš, draga?

Ana: Ni poljubiti te nemam prilike, a kamoli da te ujedem...!

- Ivan (*bježi od neugodne teme, te siljenim smijehom*): Ha... haha... hahaha...!
- Ana (*gleda za njim i kiima glavom*): Vjerujte mi da ga još nisam prevarila... još...!
- Par 2. (*i oni će oko stola Mrkog, pa na terasu da se poslije vrate u salu. I čudna pojava, samo su stolovi sa strane Mrkog popunjeni, dok s desne strane sale, oko ulaza i mjesta gdje Tomo sjedi, nema nikoga.*)... Zdravo, družo Mrki. Kako zdravije, družo Mrki?
- Mrki: Zdravo, doktore. Dobro. Čak odlično.
- Doktor: No no, čuvaj se, rekao sam, čuvaj se! Poslušaj i sve će biti u redu. (*Odlazi s drugom svojim, a u odlasku tek primijeti Anu.*) Oh, dobar dan, kolegice.
- Ana: Dobar dan, družo primarijuse.
- Šaco: Auh, bog ga s doktorom! Svako večer te vizitira, a da ja crkavam...
- Ivan (*traćo se prema izlazu, a u prolazu je čuo Šacu, te*): Nažalost, Šaco, nećeš nas svojom smrću usrećiti! Hahaha!
- Glasovi: Jakobe, kavu! Ljutu... Jakobe, dokle da čekam? Odmah, odmah! Molim, molim! Dvije kave!
- Ivan: Evo druga Prvog! (*Već mu i pođe u susret.*) Zdravo, družo Prvi!
- Svi (*kao po komandi*): Zdravo, družo Prvi! Kako si, kako si?
- Prvi (*u pratnji njih dvoje-troje*): Zdravo, drugovi... Zdravo cure...!
- Pavao (*već je i on doletio*): Družo Prvi, hoćemo li jednu partiju?
- Prvi: Ama čekaj, vidiš da se još ni izduhao nisam. (*Došao do Mrkoga pa ga prijateljski lupi po leđima.*) Mrki! Kako je? A ti, Šaco? (*Jedino Ani pruža ruku.*)
- Šaco: Kako sam? Uvijek odlično kad nas budale časte.
- Mrki: Hahaha...! Direktor nas častio. Hoćeš u partiju?
- Prvi: Vidiš da me već Pavao obiljeće. Hajd' onda, nastavitel! (*Odlazi k svom stolu, pa usput:*) Zdravo, Marko! A ti, Matori?
- Glasovi: Zdravo Prvi! Živio! Kako si? (*A sada se stolovi oko Mrkoga prazne, prelaze bliže stolu Prvoga.*)
- Ana: Hahaha...!
- Mrki: Što se smiješ?
- Šaco: Pa zar ti ne vidiš? Ti jesi Mrki, ali je Prvi prvi!
- Mrki: Ne razumijem.

- Šaco: Ne vidiš da su se oko nas stolovi ispraznili, i svi sad kađe Prvom kao prvom čovjeku! I bogu, bogu...!
- Mrki: Jest, bogati! Hahaha! Dakle, ja jesam neki bogić...
- Šaco: ... ali je Prvi bog-bogova!
- Mrki: A tko je za tebe najveći bog?
- Šaco: Od koga dobijam na kartama. Jakobe, još jednu bocu.
- Mrki: Bit će mnogo.
- Šaco: Suti! Ovo ti je rođen-dan: progledao si! Hahaha! Kuća bogova i poklonika! Pravi raj!
- Mrki: Zar ćeš reći da su drugi, osim ove dvije kategorije ljudi, isključeni?
- Šaco: Dolazi i sitna riba: nadopuna! Ali od krupnijih odabrana.
- Mrki: Pa dobro... kažeš da si nitkov, lopov... A Ana?
- Šaco: Gospodska kurvica.
- Mrki: Ama, Šaco, vrijeđaš je.
- Ana: Zaboga, još mi i tepa! Za druge sam kurva, za njega samo kurvica!
- Mrki: Znaš... zapravo, mnogo laješ.
- Ana: Bolje neka misle da sam negoli da jesam.
- Tomo (prišao je Jakobu): Je li ono tamo drug Prvi? (Jakob samo potvrdi i pođe dalje.) No, neka! Dok se narod malo razide. (Vraća se na svoje mjesto.)
- Mrki: Čuj, Ano... kome ti zapravo pripadaš?
- Ana: Hm...! Zaljubila sam se... bar sam tako mislila... u muža, predsjednika suda. A i muž mi zaljubljen u predsjednika suda. A pošto i drugi jako vole predsjednika suda... ostala sam bez muža. Otel su mi ga.
- Mrki: Ama, ne bi on ni jednoj!
- Ana: Znam ja da neće on ni jednoj... ali žalosno je, neće ni meni! Nalazimo se tu, umjesto u krevetu; udvara se vama, umjesto meni; više voli da ga hvale, negoli da ga ja milujem... Pa...? A zašto? Jer ako se jedno večer ne bi pojavio, mogao bi mu tko uzdrmati predsjedničko mjesto!
- Mrki: E, bona, pretjeruješ! Jer ako je itko pošten...
- Ana: Pa zar to ne biste znali i onda kad vam ne bi svaki dan baš dolazio na poklonjenje...? Bog i bogme da ću ga prevariti! (Iskupi čašicu.) Da znaš, lopove, s tobom ću!
- Šaco: Kad...?
- Mrki: Hahaha...! A zašto tebi nadjenuše ono: lopov i nitkov...?

Saco: Zar ti ne znaš za onu narodnu: držite lopova...?
Mrki: Da si danguba, jesi. Ali otkuda ta tvoja indiferentnost?

Saco: Moralo je kad te vidim da se i s takvim kartas, koji su ti pucali u leđa! Ja nisam malograđanin prečusen u aktivistu! Znaš li ti tko je ova banda tu...? Hoćeš da dokazem tko su?

Mrki: Kako, tko su?

Saco: Da im samo zurnem da ćeš rotacijom ti postati prvi umjesto Prvoga, tu bi nam se za čas sva ta banda našla!

Ana: Dosta budalaštine! Daj da zaspjevamo...!

Troje (*skladno duče i zagledaju se svaki u svoje brige. Ostali snishodljivo odobravaju ovaj prijestup. Kako i ne bi, kad se i Mrki raspjevao i Sacu zagrlio.*)

Ana (*kad su prestali s pjesmom*): Pomislite što bi bilo da znamo tko šta misli! Skandal! Onda bi lek čuo tko je tko! Hahaha...! Pomislite!

Saco: Ja samo na jedno mislim, Ana, srce moje lijepo...!

Ana: Je li nešto bezobrazno? (*Klimae glavom.*) I u vezi sa mnom? (*Opet potvrdi, a ona ga ošamari.*) Bezobrazniče jedan!

Saco: Curo, zaboravljaš da je misao nekažnjiva!

Ana: Ono što sam ti vidjela u očima, to već nije bila misao! Hahaha...! (*Toči svokome.*) Daj da speremo svu tu prijavštinu s jezika! Živjeli!... E, baš bih voljela samo jednom bar da svakom kažem što o kome mislim!

Mrki: Ali bi ti svaki kazao i to, što o tebi misli.

Ana: Ja znam što o meni misle. Ali teško njima da kažem što ja o pokojem mislim.

Mrki: Što o Saci misliš?

Ana: Da je magarac.

Saco: Kolika uvreda! A o Mrkom?

Mrki: No hajd', onako po duši!

Ana: I tebi godi kad ti laskaju!

Mrki: Ubio me bog... godi! No i dalje!

Saco: Sjedaš za stol sa svakim nitkovom.

Ana: Naprimjer, i s mojim mužem.

Mrki: E, pretjeraja si!

Ana: Ded ga još izdignite, pa da i zna da mi ležeš u krevet, ni riječi ne bi! Možda pretjerujem... ali, ali...! (*Sad pogleda i vidi Marka. Upači prst prema tom stolu.*) Eno ti! Je li onaj pronevjerio dvjestotiljada ili nije?

Mrki: Tko ti je kazao?

Saco: Zaklela se zemlja reju da se tajne svake znaju.

Ana: A jeste li ga odagnali u božju mater?

Saco: Onda bi Mrki imao jednog partnera u kariama manje!

Ana: Hahaha...! A sad ti kaži što misliš o meni!

Mrki: Hahaha...! (Da si jedna lijepa buržujka...)

Saco: Golog tura...!

Ana: Bilo mi je šesnaest godina kad nam je sve otišlo k davlu.

Mrki: A sad si reakcionarna.

Ana: Sad sam napita, dragi moj, a ne reakcionarna. A što sam u civilu, ne znam! Volim svoje bolesnike, žalim ih, pomažem koliko znam... volim i ljude... Saco, ima li tu ljudi...?

Saco: Jakobe... (Ustane od stola i obilazi ga.) Jakobe, daš mi svijeću.

Jakob: Svijeću...?

Saco: Svijeću, Jakobe... treba da tu potražim ljude...!

E, baš jesam lopov kad već i tuđe ideje kradem.

Svi (dadu se u smijeh, a on sjeda i toči pa piju.)

Troje (zapjevaju, ali samo započnu.)

Prvi: Hej, Mrki...! Šta vi to tamo radite?

8.

Mrki: Igramo se.

Saco: Igramo se najnovije društvene igre.

Neki (priđu, sjednu na bliže stolice ali ne za njihov stol.)

Doktor: Mogu li i ja ući u tu igru?

Mrki: Slobodno.

Doktor: A u čemu se sastoji ta igra?

Saco: Igramo se igre: tko je tko!

Doktor: A tko sam ja?

Mrki: Liječnik kome je do moga zdravlja više stalo nego li do zdravlja cijele bolnice!

Svi (dadu se u grohotan smijeh.)

Zena 2: A ja, Mrki?

Mrki: Dvosjeći mač...!

Svi (smijeh iako ne razumiju što je htio reći.)

Zena 2: E, neće biti! Da si još kazao toljaga — kolika sam...!

Mrki: Pa onda si toljaga! (Nakon smijeha:) Ipak si dvosjeći mač! S jednom ošticom siječeš reakciju...!

Zena 2: No, vidite!

Mrki: S drugom prorjeđuješ komuniste...!

Zena 2: Nemoj tako, Mrki! Pitaj ove moje... (Pokaže na svoje prijateljice.)

Mrki: Jest, da nije njih, ne bismo znali tko je sve neprijatelj ove države...! (Dirigira, a s njim Ana i Šaco zapevaju, ali tek kraće. Ispiju, a slušaoci se ne razilaze.)

Marko: A šta misliš, Mrki, o njenom mužu, o Ivanu?

Šaco: O tebi šta mislimo?

Marko: Ne, o Ivanu.

Šaco: O tebi već ništa ne mislimo, jer već sve znamo!

Svi (smijeh.)

Marko (pita samo zato što se zbulio): A šta o meni znate?

Šaco: Da kažem?

Marko: Kaži!... (Sagne glavu i izlazi iz grupe.) Nemoj kazati. (Odlazi.) ... Zašto bi kazao?

Ivan: Čuj, ženo...

Ana: Dakle, i ti si znatiželjan...

Ivan: Ne ne ne, ja hoću da te samo zovem kući.

Mrki: A zašto? Je li možda moje društvo uvredljivo za nju?

Ivan: Ni pomislio nisam, Mrki!

Šaco: Je li ti, Ivane, znaš sve o sebi?

Ivan: Ja ne želim učestvovati u ovoj igri.

Ana: Jer i tako zna što mislim o njemu! On je najbolji, on je najpošteniji, on je najpametniji...

Ivan: Oprosti, preteruješ.

Ana: Pa naravno da preterujem.

Svi (smijeh pred kojim se i Ivan povuče.)

Mrki: Zaključujem ovu seansu!

Svi: Nemoj još, Mrki! Hajde, hajde! Dalje!

Mrki: Jest, nepošteno bi bilo, Šaco, da i o sebi ne progovorimo.

Šaco: Ti si sad tu razapeti Isus, a Ana i ja, jedan i drugi razapeti lopov. Da ja prvo izreknem svoje pokajanje...

Braćo i sestre, dragi učitelju... oprosti mi što sam učestvovao u borbi, jer da nisam, mogli biste me nazvali ne samo lopovom, pijanicom, varalicom i nitkovom, već i pritajenim neprijateljem...

Ana: Oprosti, tužni zборе, da nemam zbilja poštenog i uvaženog predsjednika za muža, mogli biste i naglas govoriti da sam kurvica...!

Svi: Ali, Ano...! Ne...!

Mrki: Moji dragi vjernici... Prvo, da nazdravim! (*Ispije.*)
Zivjeli...!

Svi (*nadaju se manje neugodnim riječima pa se prijateljski smiju i smiješe.*)

Mrki: Da sam uobražen, bogami, nisam vjerovao dok mi ovo dvoje nisu dokazali! Da jesam glupak, opet su mi oni dokazali. Jer nepošten ipak mislim da nisam, a sjedao sam za stol za karte i uvijek dobijao. I da mi povremeno ovaj lopov nije dizao pare, mislio bih da se zbilja znam kartati! A ono sad mislim... sjedali su sa mnom za karte da bih dobio od njih koju paru!

Svi: Mrki, ne...! Ne ne! Ama, to su gluposti, Mrki!

Mrki: Čekaj! Još nisam završio! Ali ja sam, dragi moji, sjedao za karte i nasuprot takvih... koji su i na fronti bili nasuprot meni! A to nisam smio!

Pavle: Ali, dragi Mrki... pa nećeš pretpostaviti da u ovim odajama ima mjesta i za neprijatelje...!

Saco: Imaj!

Pavle: Ovdje...?

Saco: Ovdje!

Pavle: Možda koji slučajni prolaznik...

Saco: I toga ima, ali ih i na takvim položajima ima da ti mozak stane!

Petar: Pijan si, Saco! Nisam ti trebao platiti tu svu silu pića, pa bi normalno govorio.

Saco: Odnosno, onda ne bih progovorio! To misliš? Uostalom, nisi mene častio, i ne bi se potrudio da meni platiš cijelu bocu konjaka, da nije sa mnom sjedio i Mrki.

Petar: Pa mislim ni po njega nije uvredljivo ako ga častim.

Saco: Pa možda ipak jeste!

Ivan: Uostalom, govori gluposti kakve sve želiš, ali nije mjesto da tako neodgovorno siješ tu klevete! Da znaš, za to možeš i odgovarati!

Saco: Znam, družo predsjedniče, još nešto poznajem zakon! Cini mi se, zaboravio si da sam i ja bio sudac, družo predsjedniče!

Ivan: Sam si kriv što više nisi!

Saco: Je li, bogati? Je li tako baš, dragi prijatelju? Da nisam možda već mozak ispio, da se nisam možda već kompromitirao...

Ivan: Ne tvrdim, a i šta me se tiče zašto danas više nisi sudac.

Saco: Je li...? A kad je za tebe trebalo progovoriti, kad je laži spletene oko tebe trebalo razmrsiti, onda je Saco bio dobar...? I ako se dobro sjećam, dragi prijatelju, nekog sam pozitivnog udjela i ja imao u tome, da ti je omogućeno da opet dođeš na sud, čak za predsjednika suda!

Ivan: No no, čini mi se malo pretjeruješ.

Mrki: Kako se ja, Ivane, sjećam... ni malo ne pretjeruje!

Ivan: Pa je li od mene zavisilo da i sada bude sudac! Tko sam ja, što sam ja?!

Mrki: Čovjek koji se trebao sjetiti svoga prijatelja. Ali, to sad više nije važno...

Prvi: Mrki... mogli bismo poći.

Mrki: Slobodno izvoli. Možda se bojiš čuti tko je taj uglednik koji je bio s onu stranu barikada za vrijeme rata, a sad je nezamjenjiva veličina...?

Prvi: Smiri se, Mrki. Molim te, i želio bih...

Mrki: Da ne čuješ za to ime?

Prvi: Izvoli pa brljaj! (Okrene se i ode na svoje mjesto.)

Mrki: Saco, ima li tu koji s one strane barikada?

Saco: Ima.

Ana: I ja znam da ima!

Ivan: Ti šuti! Mrki, molim te utišaj je. I koji ti je bog da govoriš gluposti? Uopće, kakve su to gluposti...

Ana: Da tebe, predsjednika, izlaže neugodnostima tvoja rođena žena?

Ivan: Mrki, pa vidiš da je pijana!

Ana: Druže predsjedniče, još nisam pijana!

Ivan: Molim te...

Ana: Što me moliš, da ne pijem ili ne govorim: da si mi i sam rekao da je izvjesni uglednik bio vrlo borbeno raspoložen s one strane barikada...?!

Ivan: Ako ne ušutiš, čuj, Ano, ne odgovaram za sebe!

Ana: Hoćeš me išamarati?

Ivan: Molim te, ženo...

Saco: Pusti, dušice, meni tu dragost da ja kažem da je drug direktor Petar Sučić bio onda s one strane barikada, a sad je i dušom i tijelom, čak i položajem s ove strane!

Petar: Je li...? Znači, o meni je riječ...?

Saco: Baš o tebi!

Ana: Da znaš, i moj ljubljeni muž to govori o tebi!

Petar: Pa...?

Ivan: Prebit ću te, kučko jedna!

Ana: Moj ljubljani muž će me prebiti, muž koji me tako voli...

Ivan: Pa je li i to sramota voljeti svoju ženu...!

Ana: Mene voliš, a u predsjednički položaj si zaljubljen!

Petar: Obuzdaj ta pijana usta! Ponašaj se kao kakva uličarka!

Saco: Vidiš, Ano, nemaš stila! I nejasna si! Sta tu ima da vrijeđaš druga direktora, umjesto da si jednostavno rekla da je bio prilično obojeni fašista! To više nije grijeh, dragi direktore, zbog toga još ne treba ženu predsjednika nazvati uličarkom! Druže predsjedniče, zar niste čuli, da su vam ženu nazvali uličarkom?

Ivan: Pa...?

Saco: Pa...?!

Petar: Ama, ama, svi pretjerujemo! Idi, dijete, kući... idi, desi se, popiješ više pa se svašta brblja. Hajde, Ivane, vodi je kući.

Ivan: Neka davo vodi ovu bijednicu!

Saco: Čuješ, Ano! Stidi se!

Ana: Koga, čega...?

Saco: Stidi se što pijanom glavom govoriš istinu!

Petar (*mirno i prijeteći mu priđe, uhvati ga za revere*): Saco, dok pijana žena lupeta, ogovara... voljan sam se obuzdavati... ali progovoriš li još jednu riječ...! Lopov i danguba neka me ne vrijeđa...!

Saco: Kad sam već lopov i danguba, zašto mi nisi zabranio ulaz u ovaj Klub poljoprivrednika kad si ono sprovodio čistku i nedostojnima zabranio ulaz?

Petar: Ako te onda nisam izbacio, još uvijek nije dočkan!

Mrki: No, no...!

Petar: Pa zar je ovakvim vucibatinama ovdje mjesto...!

Saco: A pokraj toga još nije ni poljoprivrednik kao što su Mrki i Prvi, doktor i ove dame... hahaha...! Ali čuj, druže direktore, nisam ni fašista...!

Petar: Čut, nitkove...

Saco: U ovakove nitkove si pucao za vrijeme rata!

Petar (*osamari ga*): Dobre pijano!

Ana (*odgurne Petra*): Gade, zar njega da udariš!

Petar: Kurve ne slušam!

Ivan: Ano...! (*Zgrabi je i odvlači s poprišta.*) Gubi se!

Ana: Bježi, kukavice!

Saco (*odgurne Ivana od Ane pa odmah prijeteci prilazi Petru*): Da si meni slične za vrijeme rata rado tukao, vjerujem ti... ali da još i sada imaš pravo...

Petar: Imam, budalo!

Saco: Vidim, gade!

Petar (*iako se oprezno povlaćio, sada opet on nasrne na Sacu*): Marš napolje! Pijana luda!

Mrki (*zgrabi Petra i grubo ga otrgne od Sace*): I ja sam pijana luda, družo Petre!

Petar: Molim te, Mrki, ne miješaj se...

Mrki: Ne da se neću miješati, već ću te prebiti kao psa... Marš napolje, družo direktore! Marš! (*Odgurne ga od sebe tako da je pao u fotelju.*)

9.

Prvi: Mrki! Mrki, jesi li poludio!

Mrki: Možda! (*Uzme Anu i Sacu pod ruke.*) Hajdemo iz ovog kupleraja dok nas ne izbace! Muški kupleraj... za karijeriste!

Prvi: Mrki!

Mrki: Ama šta, Mrki! To nisi čuo kad su je nazvali kurvom!

Prvi: Molim te, Mrki...

Mrki: Ne moli! Sjedio sam, a ako želiš i sjedit ću s fašistima, ali neka mi ne diraju poštene lopove i kurve! Neka ne dira, božju mu majku! (*Izlete.*)

Zavjesa

II čin

Dio kavane. Pozadina: dva ogromna izloga u staklu s dopola navušenom zavjesom i izgledom na ulicu. Nedjelja prije podne. Za nekoliko stolova su gosti: jedni se razgovaraju, drugi kafičuju, igraju šah uz priličan broj kibica. Netko još i doručkuje, a većina čita novine. Penzioneri, službenici, radnici i žene. Pokoji sjedi u proljetnom kaputu sa šeširom na glavi. U uglavnom, sve je bez uzbuđenja, ali se pretresaju jedno-sedmična zbivanja.

1.

Čovjek 1. (*povuče korak*): Šah.

Kibic 1: Ne, ne, to ne važi! Tako nećemo, moj dragi!

Čovjek 1: Ama štiti! Ja se igram, a ne ti.

Kibic 1. (*kibicu 2*): Ne ne, taj potez ne priznajem! Na to ne pristajem.

Čovjek 1: Šta ti ima da pristaneš ili ne! I molim te, ne smetaj.

Kibic 1: Taj si korak hotimice povukao, hotimice!

Čovjek 1: A nego kako bih?

Kibic 1: Povukao si da bi izgubio partiju.

Čovjek 1: E, jesi lud.

Kibic 1. (*kibicu 2*): Ili neka povuče drugi korak ili odustajem od opklade! (*Kibicu 3*): Daj moj polog natrag. (*Uzima.*) Nećeš ti meni namještati partije!

Kibic 2: Zašto si mu vratio? Jesmo li se kladili ili...

Kibic 1: Ali se nismo kladili da ti on namjesti partiju. Hotimice hoće da izgubi da bi ti dobio opkladu! Mislite, uhvatili ste budalu... Ha...!

Kibic 2: Da znaš, to je nepošteno! Da je dobio partiju...

Kibic 1: Nemoj molim te! I trebao je da dobije partiju! Da je povukao s topom f3:f7, i dobio bi je! Ali on nije htio da dobije!

Covjek 1: Sta pričaš gluposti! Da sam povukao kako kažeš, odnio bi mi slobodnog topa!

Kibic 1. (*već se grabi figura i lupajući njima pokazuje*): Hajde ne pravi od mene budalu! Da si došao na f7, a on ti odnese topa sa b2, kraljicom dolaziš na b7...

Covjek 1: I onda, i onda...? I onda, premudri...?

Kibic 1. (*igra daljnje korake lupajući figurama*): I onda, gospodine? I onda, eto, u trećem potezu daješ mat!

Covjek 1: Jest, bogati!

Kibic 1: Jest, bogami! Nije top fašista da ga ne smiješ maknuti s pozicije!

Covjek 1: Vjeruj mi da nisam vidio.

Kibic 1: Da se on kladilo na tebe, onda bi vidio! (*Uzme svoju rakiju i prilazi drugom stolu gdje isto igraju šah.*)

Covjek 1. (*pravdajući se ostalima*): Zbilja nisam vidio, ljudi!

Covjek 2: Sta se imaš pravdati! Sad može da čeka kad ću se opet kladiti s njime! Prošle nedjelje nije mudrovao kad mi je digao pet stoja...! Hajde započnite. No, tko će na koga? I koliko? (*Maše novčanicom.*)

2.

Zena 4: E, nisu znali! Znaju i to da sad pijemo ovu očajnu kavu, a ne da nisu znali da je bio suradnik onih peštanskih pijavica! Očajna je ova kava!

Zena 5: Bolje da smo pošle k meni pa bismo bar pile kavu!

Zena 6: Pa, zapravo, kako se pravi dobra kava?

Zena 4: Vrlo jednostavno!

Zena 6: No...?

Zena 4: Staviš dosta kave u vodu! Hahaha...! Hoćeš ti još na pijacu?

Zena 6: Ama, čekam kruh... Dali taj dodatak na kruh...

Zena 4: Bolje da su na kavu.

Zena 5: Bolje dodatak na muževu. Haha...!

Zena 4: E, vidi ti nju! Sad se udala...

Zena 5: I već znam koliko mi vrijedi.

Zena 6: A ne vrijedi mnogo? Čuj, ni jedan baš!

Zena 5: Ama, vrijedi kad vrijedi... ali dokle će da vrijedi...?! Nisam dobila garantno pismo. Hahaha...!

- Gradanin 1: Koliko si listića ove nedjelje?
- Gradanin 2: Više ne igram. Ni bogu ne bih ispunio da Dinamo gubi, a on gubi pa gubi!
- Gradanin 1: Pa jesam li ti govorio da je lutrija porez na budale?
- Gradanin 2: Hajde, bježi! Potrošim mjesečno pet-šest stotina na listiće, a koliko li ti na kavu i duhan? Ja sam onda još uvijek u dobitku! A već sam tri puta imao po deset pogodaka...! I onda, igra je to, zabaviš se, uzrujavaš... očekuješ!
- Gradanin 1: Pa jeste to uzbuđenje još uvijek jeftinije od jedne ljubavnice. (Gurne gradanina 3.) Je li tako? Haha!
- Gradanin 3: Žena je, kako čujem, još i od ljubavnice skuplja. A stvara ti manje prijetnosti i uzbuđenja.
- Gradanin 1: Veliš, manje uzbuđenja...? Prijatnosti da, ali uzbuđenja koliko god hoćeš! Te ovo kupi, te ono kupi, te zašto ovo nisi, te zašto ono nisi...! Haha...!
- Pajo (prilazi s čašicom rakije i sjeda za njihov stol): ... Dobro jutro.
- Gradanin 2: Kako si mi, Pajo brate?
- Pajo: Pa nije kao vama penzionerima...
- Gradanin 2: Ali ti bar nije ni dosadno kao meni! Čujem, ode ti u poslovođe.
- Pajo: Pa vrijeme je bilo. Znae li vi da je meni već trideset i pet...?
- Gradanin 1: Pa skoro da smo istih godina, Pajo!
- Pajo: Ja vam, bogami, ne bih dao više od trideset! Badava, neka priča tko šta hoće, lakše je orati perom negoli čekićem!
- Gradanin 3: I lakše se izoru te krajcare. Ali, bolan ne bio. čekićem se zatvor gradi, ali se perom zasluži! Hahaha...!
- Pajo: Ama, zaradim i ja; novce mislim, ne zatvor... hahaha...! Ali bog i s tim ženama!
- Gradanin 1: No...?
- Pajo: Kakvagod ta plata bila, manja ili veća, novaca joj nikad dosta. Još kad je manja, hajdede — ali sad: te komšinica ima ovo, te komšinica ima ono...! I da vidiš grijeha!
- Gradanin 3: A šta zapravo komšinica ima?

Pajo: Sta moja žena nema! Ovakve razmjere...! A moju ni udariti ne smijem — da se ne raspadne! Hahaha!

Josip (prilezi im): Dobro jutro, momci.

Građanin 2: I mladi penzioneri! Haha! Pa kako je, družo suče?

Josip: Pišeš, brišeš, kazniš, opraštaš... jučer kao i danas. (Konobar mu donosi kavu i mineralnu vodu. Plaća.) Hvala.

Konobar: I vama, družo suče. (Hoće da ode.)

Josip: A je li, molim te, dokle je sinoć još ostao Saco?

Konobar: Drug Mrki je otišao malo poslije vas, a Saco i doktorica... bogami, ne znam! Jest, ako nisu baš svi skupa! (Pride mu bliže i šapuće tako da bi svi mogli čuti.) Znete li da je poslije vas dolazio i drug predsjednik? Muži!

Josip: Je li...? I...?

Konobar: Među nama... doktorica ga je otpušila. Jasno i glasno! Hahaha...! (Stavi prst na usta da ne bi pričevali.)

Josip: Imala je i pravo.

Konobar: Je li...? Onda vam i to mogu reći, naravno, ako jeste bila u pravu... kad se nije htio udaljiti... muž... polila ga punom čašom vina! I, bogami, i podviknula! (Ode.)

Pajo: Ono o klubu pričate?

Josip: Već znaš?

Građanin 1: Ono o drugu direktoru Petru Sučiću? E, jeste nitkov!

Građanin 2: Dakle, jesam vidio nadmenih ljudi, ali kao taj uobraženko! I otkud sad prepametan, s mulac božji...!

Građanin 3: Šta sad? Koji mulac, o kome je riječ...? A...! Pero Ajnc...!

Građanin 1: Bio je on i ajn-cvaj... a sad, molim te, antifalista!

Građanin 3: No, i...? No, i što je s njim?

Pajo: Ništa naročito! Hahaha! Našao se lud pa mu pred bogovima otkresao da nije bio antifalista, već amade fašista!

Građanin 1: Ne amade, već onaj božji gad!

Građanin 2: To ne znam, mladi je, al' da je bio kuvan-pečen s dodošima na to ću se i zakleti ako treba! A sad

direktor, a još i aktivista...! Bog i bogme da me sramota...!

Građanin 3: On...? (Kad mu ostali potvrde:) Ta, ne vjerujem da ne znaju tko je bio!

Josip: Da je truležov trulež, valjda zbog rodbine nisu htjeli da čuju... Zbilja ima u familiji i čestitih.

Građanin 1: Ne vjerujem ja više ni u čestitost! Baš da ga svaki bog posjedne pokraj sebe, e...!

Pajo: Još direktor, hajdede! I zna i hoće, a poslušaj...!

Građanin 1: A pregazi! I, zapravo, kakav je on stručnjak?

Kako ja znam, on je prava studirao, je li tako, Josipe?

Josip: I, nema šta, i diplomirao je... konačno.

Građanin 1: Jedva jedared!

Građanin 3: Al' kažu: al' slušat šta zna — al' zapovijedat šta voli...! Hahaha...!

Pajo: Znaš, Josipe, iz istog smo sokaka. Skoro kuća do kuće. Nećeš mi vjerovati, od tri puta, kada ga pozdravim, ako se jedanput odazove.

Josip: Pa šta ga onda pozdravljaš...?!

Pajo: Hej, moj golube...! Sestrična mu i ko neki poslanik, ženin brat mu kod nas vedri, a sestra mu vjetri suknje po svim sjedeljkama! Bome, u dobru se familiju uvalio!

Građanin 3: Pa je li' zbilja još i njihov oficir bio?

Pajo: Ne da sam čuo, već sam ga vidio kako se šepuri gospodin hadnađ...! Bog i bogme!

Građanin 1: I bio na fronti, u Rusiji.

Pajo: Bio, bio! To ni ne taj!

Josip: Već šta taj!

Pajo: Šta je tamo naradio! Hahaha!

Građanin 1: Da je samo on, da je samo njega...! Ali da je govornik, nema šta!

Građanin 3: Ali da se svijet snebiva što mu dadu i pisnuti, i to je ko ovaj dan! I velite, još i aktivista!

Pajo: Al' neće zadugo! Mislim još ni direktorovati!

Josip: I takav još da i udari!

Građanin 1: Udari? Je li' što ga onaj otvoreno nazvao fašistom?

Građanin 3: Ama, koji to?

Građanin 1: Saco! Bač Jose Pudara sin!

Građanin 3: Onog šta je sav izranjavan došao s fronte?

Oh, bog ga i s' đubretom!

Pajo: Al' kad ga Mrki odslamio...! Ta zemlju je poljubio!

Građanin 3: Mrki?

Josip: Znaće valjda onoga iz... oh, mal' nisam kazao iz biskupije... iz komiteta!

Građanin 3: Aha, aha...! Znam, znam tog deranca! Oštar da bog sačuva! Al' kažu, čovjek i po...!

Pajo: I on je kod mog gazde počeo šegrtovati.

Građanin 1: E, ljudi, e, ljudi! Al' kad mu sad dadu nogom u tur... bog i bogme, ljudi, svi će reći: e, ovo vam valja!

Građanin 3: A da li hoće...?! I kako će...?! Ne znate vi, ljudi, hoće čovjek za čovjeka, al' niko ko ološ za svoga...!

Josip: Haj'te, molim vas...!

Građanin 3: No, no, zapamtite šta sam kazao! Još da taj Saco L. kako onaj kaže, taj Mrki ne plate račun! No, no!

Pajo: Ta, ne mož' bit!

Građanin 3: No, no! Ako bog za svoje i neće, al' da će davo poduprijeti svoje, to budite sigurni!

Svi (odmahuju rukom i dadu se u smijeh).

Građanin 3: No no, no no...! Čut će se, vidjet će se...!

PROMJENA MJESTA ZBIVANJA. SMRAČI SE, JOŠ IM SE SMIJEH ČUJE, A KAD SE SVJETLO UPALI, IMAMO URED TAJNIKA KOMITETA.

Prvi (telefonira, nastavlja razgovor): Zbilja neću moći...

A pogotovo u devet neću. Slušaj, pozovi Miju, pa neka on ode. No...? ...Mnogo priča i zna da razvuče...?

Hahaha! Pa dobro, zovite Đuru... Jest, Jakočević Đuru... Dobro je onda... Zdravo... (Ostavlja slušalicu, a Mara baš uđe.) Maro, ni bogu nisam tu.

Marija: Ni drug Mrki još nije dolazio.

Prvi: Ni danas još...? Huh, huh...! Ako ipak dođe, odmah mi javi. Molim te.

Marija: U redu... (Pođe po stane.) Hoćeš kavu?

Prvi: Jaka?

Marija: I gorča.

Prvi: Onda te molim.

Marija: Duplu! (Pođe i u vratima je primijetila Mrkog. Viče ga.) Mrki, druže Mrki...!

Mrki (još spolja): No, što je?

Marija: Drug Prvi te moli da dođeš. (Ona ode, a ostavi vrata otvorena na koja uskoro uđe Mrki.)

2.

Mrki: Sta si htio?

Prvi: Dobro jutro.

Mrki: Pa dobro jutro. Dakle?

Prvi: Sjedi, bog te tvoj!

Mrki: Željao si me?

Prvi: Dva dana te nije bilo.

Mrki: Nadam se da je onih već podosta bilo.

Prvi: Pomisli, još nitko!

Mrki: I još se ni ne interesiraju?

Prvi: A tko da se interesira?

Mrki: I ti, i svi.

Prvi: E, baš si lud.

Mrki: Sad ili onda?

Prvi: Onda nisi bio lud?

Mrki: Možda jesam bio lud, ali sam pametno govorio.

Prvi: Bolje da si mislio kao što jesi mislio, a drugi da je govorio.

Mrki: Jer ja nisam samo ja, ja sam i član ove kuće. Ako sam još!

Prvi: A zašto ne bi bio? I šta si ti uobrazio? On ili ti? Onda bolje kaži, mi ili on! Je li čuješ ti?!

Mrki: Čujem. Je li moram i to reći, da jesi drug?

Prvi: Budalo...! Ali je i to tačno, Mrki... da se nisi trebao upuštati u tu razmiricu. Mi treba da čujemo, da nam se kaže...

Mrki: I kao ljudi nad ljudima, kao prvi među prvima, poslušamo, sudimo i presudimo?

Prvi: Kazat će da si zainteresiran.

Mrki: I to jako zainteresiran! Sta ću, peo sam pod utjecaj ulice! A opće manijenje je ubi bože! Bar mene zgraža!

Prvi: Misliš mene ne? Ali će reći... previše je vike-buke!

Mrki: Čuj... Ti ne poznaješ ove ljude, ti nisi odavde. Mislim da ne možeš osjetiti disanje ulice kao ja... zato možeš sve objektivno da promatraš i sudiš! Ali ja sam dio te ulice! I grijehio ja ili ne, ako je ulica u pravu.

ja ne želim, niti mogu popovati, već zajedno s njom rušiti!

Prvi: A zašto rušiti kad svemu ima načina?

Mrki: Dakle, pogriješio sam.

Prvi: I jesi i nisi.

Mrki: Vrlo dobro! Poći ću do gospodina fašiste, izvinit ću mu se, povući sve konsekvencije...

Prvi: Do đavla taj fašista! Ali neću da se jeftino populariziramo! Ali kad već jesi, zašto ga nisi po ustima kad je udario onog nesretnog Šacu?!

Mrki: Zašto nisam...? Jer sam jedan trenutak razmišljao o tome, jesam li ja tu arbitar ili zainteresirana stranka! I tek kad sam arbitra poslao k đavlu, onda sam se okomio na tog gada!

Prvi: Hahaha...!

Mrki: Nažalost, i onda u rukavicama. Trebao sam ga gaziti, a ja sam ga bacio na fotelju! Da se ne ozlijedi gospodin fašista!

Prvi: Goni ga u božju mater!

Mrki: A intervencije, a ugled direktora, a rodbina i tazbina...? Jer, čuj, ja tako osjećam da nevolje tek sada započinju. Lako ćemo otjerati tog fašistu, ali kad njegovi graknu!

Prvi: Neka izvole! Nego čuj... idi do vijeća. Ne pričaj, nemoj da se upuštaš u komentare... ali baš poslušaj što vele. Čuj, ne lijevaj ulje na vatru, već poslušaj!

Mrki: Nemaj brige. (Ode.)

3.

Prvi (telefon završni, diže slušalicu): Komitet... Da, ja sam. Zdravo, Stipo! Čuj, baš je Mrki poslao do vas... Sta kažeš, opće zadovoljstvo zbog tog nitkova?... Hej, hej, neću narodno veselje!... Dobro, dobro. Naći ćemo farmu, neka se sve slegne — pa ćemo gospodina na odmor bez povratka. Čuj, zbilja ne želim galamu!... Jeste, šteta je što ga nije odalamio, ali je ovako bolje. I ovako je ipak pretjerao... No, zdravo.

Marija (ulazi i u nedoumici): Družo Prvi... šta da radim? Ni kavu ti ne mogu donijeti!

Prvi: No?

Marija: Puna mi soba, i svi žele k tebi, iako sam im rekla da te nema.

Prvi: Reci im da sam telefonirao da neću ni doći.

Marija: I to sam im već rekla. A čekaju!

Prvi: A tko sve to?

Marija: Čini mi se... čini mi se da je cijela ožalošćena porodica tu.

Prvi: Auh, bog im mater! Još i drug direktor?

Marija: Njega još nema, ali ga očekuju.

Prvi: Da čujem tko su sve?

Marija: Drug Nikola Pavić i ona njihova... no, član je republikkog...? Ta Slavica! Pa doktor Ravlič... onda predsjednik suda... onda debela Mara...

Prvi: Hej, hej...!

Marija: Pa nije debela, ali podebela... i još dvije s njom. Nakindurene kao iz novina — prave proleterke!

Prvi: Dosta, dosta... i previše!... Daj ih sve odjednom!

Marija: Sve...?

Prvi: Odjednom! Ali im kaži, samo oni neka dođu koji su došli zbog zbivanja u klubu! Tako! A onda, kavu i kavu!

Marija (sua je rasklimatana ali uvijek nasmiješena i radosna): I muziku! Da se ne čuje plač i jecaj uvrijeđenih i poniženih...! (Ode.)

4.

Svi (ulaze. Zadnji je Tomo, njegova se pojava orjeća, istaknuta je.)

Prvi (digao je slušalicu dok su ulazili. Nagnuše mu se, drugi rukom mašu pozdravljajući ga, ali svi šute jer Prvi telefonira. Kad mu pride nešto bliže Tomo, on ga upitno pogleda, ali mu ovaj daje znak da mirno i slobodno telefonira, jer on ima vremena. Prvi je u nedoumici tko bi on mogao biti.)... Da... da... Tačno... Dobro... Jeste?... Neka se odmah vrati... Da, ravno k meni. (Ostavlja slušalicu.) Zdravo.

Svi: Dobar dan. Zdravo. Zdravo, družo Prvi.

Ivan: Navalili smo.

Prvi: Vidim... (U nedoumici preljeće sve prisutne i obračunajući se Tomi:)... Naime... družo... izvolite, izvolite.

Tomo: Samo ti svrši svoj posao, a ja ću da čekam.

Prvi: Ali mi...

Tomo: Ne daj se smetati.

Prvi: Znam, ali...

Tomo: Uostalom, ima vremena, a i mene ovo sve interesira.

Dobro baš da sam došao. Dakle, započnite! I to kao da mene ni nema. Eto...!

Prvi (ne zna tko je, možda netko njemu nepoznati iz piših ustanova pa slegne ramenima i obraća se ostalima:)

Dakle, onda? Kako bismo i šta bismo?

Ivan: Znaš, druže Prvi...

Prvi: Čekaj, Ivane... Prvo i prvo, jeste li svi po stvari onoga incidenta? (Svi se slažu da jesu.) U redu. Dakle, Ivane?

Ivan: Znaš, teško je započeti...

Prvi: Započeo si.

Nikola: No hajde, nastavi.

Ivan (i on, kao i ostali, žele stvoriti prijateljsku atmosferu, a pogotovo će izbjegavati sukobe): Hahaha...! Dakle, velite, započeo sam...

Prvi: Nikola, vidim nestrpljiv si. Možda se tebi žuri? Pa hajde onda ti...

Nikola: Ne ne, jer ja bezuslovno želim s tobom govoriti u četiri oka.

Prvi: Ako budem imao vremena...

Slavica: Znaš, druže, Prvi, i ja bih s Niko'om zajedno...

Prvi: Ponavljam, ako budem imao vremena.

Slavica: Ali, druže Prvi...

Prvi: Ako me budeš prekidala i protestirala, sumnjam da ću uopće imati vremena... Doktore, vi ste, svakako, najzauzetiji.

Doktor: Ja, zapravo, eto, ništa naročito... Pogotovo ne bih želio da se moj dolazak shvati kao protest... ali mi je zbilja stalo do zdravlja druga Mrkoga, a ono...! Zar ne, vrlo je nezgodno ispalo. Ne...? Zar ne...? Jer kao žala...

Prvi: Pa zar to nije bila žala...?

Doktor: Ali vrlo gruba... Ipak moj ugled, moj renome... a ljudi će pomisliti...

Prvi: Druže doktore, ništa ljudi neće drugo pomisliti nego li što su i do te večeri mislili.

Doktor: Ne razumijem... Ne možete osporiti da me ljudi poštuju...

Prvi: I baš zato ne biste trebali da se tako upadno interesirate za zdravlje druga Mrkoga... i to s večeri na večer!

Doktor: Ali...

Prvi: Ali vi, umjesto pozdrava svima prisutnima, s dana na dan pitate za njegovo zdravlje! Oprostite, svi se već tome smiju!

Doktor (ustaje i pošao bi): Ja, naime...

Prvi: Sjedite... Doktore, ovdje se u kući govori otvoreno i iskreno... A ti, Mara...?

Mara: Pa znaš... kad ti ovako s doktorom... sve ne znam, ima li smisla da...?

Prvi: Da tražiš zadovoljštinu...?

Mara: Ne baš zadovoljštinu, ali...!

Prvi: Ali da protestiraš? Čujte... nadam se da ne mislite da čeno Šacu zatvoriti, Mrkog izagnati, drugaricu Anu proglašiti za javnu sablazan...?!

Ivan: Pa zar ti ne smatraš da je sve to bilo skandalozno...?

Nikola: Jest...!

Slavica: Skandalozno...!

Prvi: Slavice, zaboravljaš da sam i ja bio prisutan.

Slavica: Zar, onda, ja koja nisam bila prisutna, a koja sam ipak neki poslanik, ne treba da vodim brigu o zbivanjima koja, eto, ipak uznemiravaju javnost...?

Prvi: Čuj, što to uznemirava javnost? Da li to što je pukla tikva, ili što je jedan tako kompromitirani tip mogao da se uvuče u ređove?

Slavica: Da ne misliš, zato što mi je neki rođak...

Prvi: Ništa ja, zasada, ne mislim! Zasada samo tvrdim, da je sve to trebalo da se zbije — iako možda ne tako glasno i atraktivno.

Nikola: Znači, ti prihvaćaš kao neosporivo lupetanje jednog pijanice?

Slavica: Ocrnili ga, oklevetali i, eto, već i sudimo... bez prava da se čovjek brani? I, konačno, manje više za njega... i ja, a i Nikola smo njegovim pitanjem, eto, prosto razapeti... jer đavo da ga nosi, na nesreću rođak nam je.

Nikola: Jest, to to... to je bitno!

Mara: Vidiš, vidiš, družo Prvi... kako oni vele, ni krivi ni dužni mogli bi biti ocrnjeni...

Prvi: Pa zar je i tebi neki rođak taj gospodin?

Slavica: A zašto odmah gospodin...?

Prvi: Molim vas, idemo redom! Izvoli, Maro. Nastavi. Dakle?

Mara: Uostalom, neka se meni smiju, ja i volim šalu na moj račun. Ali i ja imam muža. Kad se lupa po meni, i njegovu ugledu šteti. I zar nisam sama o sebi govorila da sam kao toljaga?... Uzalud se smijete, tako je. Ali ali, dvosječi mač! Još, eto, da siješem reakciju, zbilja siješem... zar nam nije to i dužnost? Ali ali...

Prvi: Ali ali, draga Maro, ali se zbilja znaš tako ponašati kao da si u najmanju ruku uzela u zakup sav ovaj komitet!

Mara: Zaboga, ne...!

Zena 1.

Zena 3: Druže Prvi, ne ne...!

Prvi: Je je...! I ona, i vi dvije...!

Zena 1.

Zena 3: Ali...

Prvi: Stani...! Shvatite, konačno, ako vam muževi i popunjavaju odgovorna mjesta, ako i vrše značajne funkcije, oni to vrše — a ne vi; njih treba da poštuju, ako zavređuju — a ne vas! A s kojim pravom vi tiranizirate svoju okolicu...?!

Zena 3: Ali molim te...

Prvi: I ja te molim da mi odgovoriš, a kojim se pravom vozikaš odborskim kolima...! Da znaš, ne samo da umanjuješ ugled svog muža...

Mara: Ali, dragi druže Prvi! Ama, ne protestiramo mi, nismo čak ni uvrijeđene, nismo mi...

Zena 1.

Zena 3: Naravno da nismo!

Mara: Baš to smo došle da kažemo...

Zena 1.

Zena 3: Pa da! Pa dabome!

Mara: A ako i jesmo što htjele... htjele smo upitati, zar, ipak, ne bi bilo dobro da tog Šacu isključe iz kluba? Ipak, zar ne, ipak nanosi neku sramotu.

Prvi: A doktorica Ana...?

Mara (pogleda Ivanu): Ne, ne!

Zena 1.

Zena 3. (i one se izvinjavaju Ivanu): Nikako ne!

- Mara: Sad, ako bi joj Ivan htio da skrene pažnju da se malo ozbilji... da vodi računa o njegovu ugledu... da ne zaboravi da je ona i neka dotkornica...
- Prvi: Slušajte, ... niti je ovdje uprava kluba, niti je komitet vjenčani muž drugarice Anz...
- Mara: Pa naravno, naravno...!
- Zena 1.
- Zena 3: I sve se to može izglediti. Može, vjeruj, može...!
- Prvi: ... Marko...?
- Marko: Ja... ja...
- Prvi: I tebi je rečeno da dođeš?
- Nikola: Čuj, Prvi, da se razumijemo... ja ni ne tajim da sam ih zamolio da dođu. A i Slavica je tako mislila...
- Slavica: Pa zar nije bolje da bi vas prisutnih čujemo što se zbilo negoli da se oslanjamo na ulična blebetanja i klevetanja?
- Prvi: O tome poslije. Dakle, Marko?
- Marko: Ja... ja ništa neću. Dosao sam... zapravo...
- Nikola: Ti bi mogao Šacu da tužiš sudu.
- Marko: Da!
- Prvi: Pa...? Tuži?...! No hajde, Ivane, da čujemo tebe.
- Ivan: Znaš kako da ti i kažem, sve je ovo nezgodno.
- Prvi: Jest, jest, vrlo je nezgodno! A šta to, na primjer?
- Ivan: Sve ovo... sve ovako... kao da smo mi optuženi...!
- Prvi: A došli ste da optužujete.
- Nikola: A ti si nas dočekao na oštricu mača!
- Slavica: Zapravo, došli smo da pitamo, da čujemo, da raspravimo... da znamo što ćemo i kako ćemo... a ti si nas prosto sasjekao i ubio u pojam!
- Prvi: A da povlađujem, divna li čovjeka! Zar ne...? Uostalom, ja još ni ne znam, što zapravo želite! Eto, smatrate li, ti Nikola i Slavice, da sudbina Petra utječe i na vašu?
- Nikola: Ne bih ti ja to znao reći... ali, u neku ruku, da!
- Slavica: Htjeli mi to ili ne!
- Prvi: Zapravo, vi ne intervenirate za njega...
- Nikola: Jest! Pitamo se, a što s nama! Pukla bruka...
- Slavica: Pa da ni krivi ni dužni budemo izvrgnuti ruglu!
- Prvi: Ded, podimo od početka. Da li je tačno da je taj čovjek bio kompromitiran za vrijeme okupacije?
- Slavica: Pa zar je on jedini?
- Nikola: Jest!

Prvi: Ali vi ste povodom njegova slučaja došli na razgovor!

Slavica: A što je on bio, tko je on bio...? Nitko i ništa.

Nikola: Običan malograđanin, običan strašljivica.

Mrki: A vas dvoje?

Nikola: Nadam se da znaš da nismo. Bio sam i ostao sam mali čovjek — ali čovjek...!

Slavica: Uostalom, jesmo li ti govorili tko je on?

Prvi: Meni lično? Niste. A tko je on, što je on?

Slavica: Ali zašto odmah: pucao je, ubijao je...?!

Prvi: Vi znate da nije?

Slavica: A tko to pouzdano zna da jeste?

Nikola: Uostalom, on poriče.

Prvi: A da li je istina da je prilično dobro bio plasiran kod okupatorskih vlasti?

Nikola: Jest, imao je među njima svoje poznanike, školske drugove, prijatelje... Pa tko bi se to usudio da na sva usta viče: ne sjedam za vaš stol!

Prvi: Nije morao da viče, ali nije trebao da sjeda.

Nikola: I da li je on jedini? I, konačno, znaš i sam da je stav prema stručnjacima...

Prvi: Nitko ne kaže da preživjele treba pobiti! Imaju jošte kakvo pravo na kruh i rad, a i na poštovanje ako zasluže...

Nikola: Pa zar ne govore da je vanredan radnik, izuzetne inteligencije...?

Slavica: I čiste ruke. Ne govorim to da ga branim...

Prvi: Još da je direktor, hajdede. Iako nije tačno da je stručnjak. Kako znam on je pravnik, a tvornica koju vodi...

Nikola: Jest, u pravu si. Ali, vjeruj mi, ne bi ga ljudi izdizali da nije vrijedio...

Prvi: I da nisu znali da je vama dvojima rođak!

Slavica: Pa ne misliš, valjda, da smo ga mi progurali!

Prvi: Vjerujem da ni spominjali niste da vam je rođak, a i što bi bilo potrebno kad svi znaju da jeste. Ali vjerujem, i znam, da je svaki čas naglašavao da mu jeste vrlo bliski rođaci!

Nikola: Pojma nisam imao o tome!

Prvi: Ni o tome zašto su ga primili u članstvo? (Šute.)
... Zašto baš vi, njegovi, niste podviknuli: dajte mu kruha, ali ga ne primajte u naše redove?

- Nikola: Ali običan član! Tko ga zna, tko ga pita, tko o njemu vodi brigu!
- Prvi: Bjo bi možda u pravu da se ljudima već nije popeo na glavu, da nije izigravao da je netko i nešto, da se s ljudima ophodio kao čovjek! Zar ni to ne znate da je uobražen, nadmen, čak bezobrazan...? Molim, odgovorite!
- Nikola: Jeste, često pretjeruje... ali, ali... ne možeš se ti te malograđanštine osloboditi preko noći!... Nego... nadam se da ne misliš da smo došli da interveniramo.
- Prvi: Već onda što želite?
- Nikola: Čuj, nadam se da znaš da nas dvoje nismo kompromitirani...
- Prvi: Nadam se da znate da niste kompromitirani!
- Slavica: Ne znam... ne znam... ali mi se čini, ne shvaćaš nas. Ne možeš se postaviti u naš položaj. Eto, ne meljemo na isti mlin!
- Prvi: Pa budi onda jasnija.
- Slavica: Da govorimo otvoreno! Identificirat će nas s Petrom! Pregazan on, pregazit će i nas! A jedina mogućnost da se to izbjegne... da, eto, zbivanja dobiju neki tihi tok... da se ne diže prašina, već mirno i tiho... neka ga đavo nosi, smijenite ga, isključite ga... ali, ali, ne odmah... i ne uz muziku i talambase!
- Mrki (je ušao i naslonio se na vrata leđima).
- Nikola: Čuj, Mrki... ne zamjeri... kad si znao i čuo tko je... zar nisi već i zbog Slavice i mene... eto, mogao si sve to tiho, neupadljivo.
- Slavica: Zamjerio mi to drug Mrki ili ne, smatram da je svu tu atraktivnost morao izbjeći!
- Mrki: Čujte... želite li čuti da li sam bio pijan ili ne? Napit sam bio, možda samo pripit, ali ako želite, eto, bio sam pijan! Ali da li to mijenja stvar iz osnova? Da li je on bio fašista zato što sam ja bio pijan ili je zaista bio fašista!
- Slavica: A tko poriče da jeste bio! Ali si svojim istupom, tvrdim čak vrlo ozbiljnim istupom, kompromitirao i nas dvoje — ni krive ni dužne!
- Tomo (sve to izgleda vrlo važno i ozbiljno, a zapravo nasiro): Jedno pitanje, drugarice. Velite, drug Mrki vas je kompromitirao. A zar vas to nije kompromitiralo što jedan fašista sjedio na direktorskom mjestu, što je čak

primljen u članstvo! I naglašavam, i u tome se slažem s drugom Prvim, neka mu kruha zadosta, neka i radi taj đavolji sin, pa i pohvali ga... ali da sjedne s nama za isti stol: jok...! Uostalom, ne tražim odgovora! (Značajno se uozbilji, vrati se na svoje mjesto.)

Slavica (vjeruje da je iz višeg rukovodstva, a dosada ga ni primijetila nije): Ali, dragi druže, priznajem, tako je! Eto, ne prigovaram kako je Mrki postupio... zavrijedio je, ne branim ja onoga... ali zbog nas. Nismo mi samo mi, naš ugled nije samo naš lični ugled!

Prvi: Čujte, skratimo... Da čujem što biste htjeli.

Nikola: Pa, zapravo, rekli smo ti... ništa, baš ništa! Možda, da se pomogućnosti otupi oštrica...

Slavica: I ne diže tolika galama. Zar ne, Ivane...?

Ivan: Zbilja, možda bismo mogli...

Nikola: No no...?

Ivan: Eto... nedjelju-dviije... možda malo i više... pa da se Petar razboli...

Nikola: Jest!

Ivan: Možda, da boluje neko vrijeme... date mu, u međuvremenu, zamjenu... pa ga umirovinite.

Slavica: Čak, eto, naći mu neko mjesto u Beogradu ili bilo gdje... ali bi ga, bezuslovno, trebalo isključiti iz partije!

Nikola: To svakako!

Prvi: I sami znate, neću o tome samo ja odlučivati...

Tomo(sada već važno uđe u suštinu): Ali da razmislimo! Drugovi, da razmislimo!... A sad pričekajte napolju... zapravo možete otići, a mi ćemo raspraviti. Drug Prvi će sve to iznijeti pred komitet... Tako! Ng, zdravo, drugovi!

Ivan: Samo još to... ipak... a Saco...?

Mrki: Kako ja znam, a i ti... on je već odavno isključen.

Ivan: Znam, znam, ali...

Prvi: Ukoliko se smatraš uvrijeđenim...

Ivan: To je drugo! Svakako ću ga tužiti.

Prvi: Pa zar se u tom slučaju ne bojiš javnosti?

Ivan: Imaš pravo, neka ga đavo nosi.

Mrki: I njega i mene.

Ivan: Ali, Mrki... krivo sudiš. Ništa ja tebi ne zamjeram.

Mrki (prima pruženu ruku, a u međuvremenu drugi izlaze): Već ni zato što sam ja član komiteta, a Saco isključen i partijac.

Ivan: Hej, hej, zajedljiv si! Hahaha! Pa onda, zdravo. Zbilja izvinite.

Svi: Zdravo. Zdravo, Prvi. Zdravo, Mrki! Zdravo. (Najviše se klanjaju Tomi.) Doviđenja, druže.

Tomo: Hajd, hajd, živi bili! Zdravo!

5.

Prvi: Sto im bogova! Dubrad!

Mrki: Ti reče, učitelju, a ne ja! Hahaha! Ali glasam uz tebe!

Svi (sada najjednom prсну u smijeh kao dobri prijatelji).

Prvi (najjednom se ukoči i zabezeknut gleda u Tomu). Ali... ama, tko ste vi...?!

Mrki: Zbilja.

Tomo: Presvijetli, zar ti nije stid!

Prvi: Čekaj, čekaj... ti si... čekaj, čekaj...

Tomo: No... no...? Komandir...

Prvi: Jest... jest, komandir...

Tomo: Tko ti je bio komandir četvrte čete?

Prvi: Zdero...! Zdero...! (Grlu ga, izljube se.) Bog te tvoj ljudi, a ja sam u najmanju ruku mislio da si član CK...! Hahaha! (Grlu se opet.) Mrki... ovo je moj Zdero!

Tomo: A on presvijetli! Hahaha!

Prvi: Znaš, uvijek je Zdero bio i lud, a ni sada nije pametniji! Hahaha!

Tomo: Čuj, presvijetli, otkad si ti Prvi?

Prvi: Zar se ne sjećaš da su me još 1944-te povukli iz armije? Čuj, pa i ti si demobiliziran?

Tomo: Još poodavno... ali ne baš tako davno. A zatim sam bio...!

Prvi: A zašto bio...? A zašto samo bio...?!

Tomo: Isto zbog nekog razgovora s jednim fašistom.

Prvi: Fašistom?

Tomo: Moj je bio četnik.

Prvi: I?

Tomo: I? Poslije razgovora mene su penzionirali...

Prvi: A njega?

Tomo: Odnijeli u bolnicu. Hahaha!

Mrki (kad su prestali, prosto, dječački da se smiju): Znači, i mene bi trebalo penzionirati?

Tomu: E, bolan ne bio, kad tako misliš, trebao si ga prebiti! Hahaha...!

Prvi: Pa čuj, šta radiš sad, čime se zanimaš?

Tomu: Penzioner sam! I prodajem knjige Prosvete i ZORE.

Prvi: Znaš, često mi žao što nisam ostao u armiji...

Tomu: Ti misliš da je lakše prodavati knjige...? Ljuto se varaš! Hahaha...!

Prvi: Znači, svi mi imamo svoju nevolju.

Tomu: Nego, čuj, ja s pijace živim. Gdje bismo se poslije mogli naći?

Prvi: Kod mene na ručku.

Tomu: A kako da se nađemo?

Prvi: Dođi negdje oko dvanaest sati...

Tomu: Hej, hej, a radno vrijeme?

Prvi: Zamolit ću gazdu, pa će me pustiti.

Tomu: E, davle jedan, lako je tebi kad si sam svoj gazda!

Dobro! Dvanaest sati, i evo mene. Zdravo i doviđenja!

Mrki: Doviđenja... (Kad se Prvi vratio ispratio Tomu.)

Idem da nešto još svršim. A i dosta mi ove vike-dreke.

Prvi: A još meni.

Mrki: Pa ako ipak udari nevolja s druge strane, zovi me.

(Ode.)

8.

Prvi: Hoću... (Prione poslu, ali sve to nesvoljno, zamišljena. Ne primijećuje da su se vrata obazrivo i tiho otvorila i ne vidi da je Nikola proturio glavu, pa uđe — a za njim i Ivan. Kad su već zatvorili vrata za sobom, vidi ih.) ... Gle...!

Nikola: Molim te, ne mršti se... Ne zamjeri, morali smo se vratiti.

Ivan: I mene mora da shvatiš. Ne mogu ja ipak pred budibok kim govoriti o... o vrlo osjetljivim, pa i ličnim stvarima. Voljeli bismo da se samo časak još strpiš.

Nikola: Vjeruj mi, nije sve tako jednostavno kako ti to na prvi momenat izgleda.

Prvi: Molim... (Odgurne spise i čeka.) Sjednite... Izvolite.

Ivan: Čuj, manje-više što će i oko moje kuće zaigrati medvjed... nisam prvi, nisam zadnji. Ali ja nisam samo ja!

Prvi: Ne razumijem.

Ivan (sve otimaju riječi i argumente jedan od drugog, u prebrzom tempu): Evo... prvo i prvo, žena mi se još od te večeri nije vratila. Ponavljam, nisam ni prvi ni zadnji... ali nisu svi predsjednici suda.

Prvi: Misliš da ćeš biti izložen ruglu?

Ivan: To me ne brine. Ali ja sam i predsjednik suda...! Predstavljam jednu ozbiljnu ustanovu... pa...? Da se priča o meni, zapravo, o mojoj ustanovi? Rastava, rastava... ali rastava kao posljedica jedne pijanke u klubu? Pijanke u kojoj su učestvovali moja žena, jedan nitkov i... budimo iskreni, jedan član ove kuće!

Prvi: Pijanka...? Sve se zbilo za pola, najviše sat jedan... i od tog sata sjećam se samo kojega minuta!

Ivan: A nastavak u kavani? Do jutra? I tamo se produžilo skandalozno ponašanje moje žene... naravno, i drugih.

Prvi: Je li...? Pa...?

Ivan: Neće li govoriti, lijepih li rukovodilaca? Ja sad ne govorim kao uvrijeđeni muž, već promatram problem kao političko pitanje.

Nikola: O tom mom nesretniku će se govoriti dan-dva... a onda će u prvi plan doći taj skandal oko pijanke! Molim, znali su da je fašista, doživio je ono što je trebao da doživi...

Prvi: Dakle vi mislite, više će ljudi negodovati zbog Mrkoga negoli zbog one mizerije...

Ivan: Misiš moje žene?

Prvi: Onog nitkova!

Nikola: Bezuvjetno! A kažem ti, već se priča!

Ivan: Ne priča, već likuje!

Nikola: Jest, to je pravi izrazi!

7.

Šaco (jednom, ali jasno, kuca. Otvori širom vrata i propušta Anu. Nasmiješen ulazi, a nakloni se kao čovjek kome je baš sve svejedno.)...Oprostite, gospodo i drugovi... nije znala kako da dođe do druga Prvog. Izvoli, ljepotice...!

Nikola: Tu se ne ulazi bez prijave i pitanja! Vidite da radimo!

Ivan: Izvolite čekajte vani...

Prvi: Slobodno ostanite... (Ana se bila zbunila, unezvijerila zbog Nikole koga ne poznaje, a još nije shvatila riječi Prvoga.) Ano, sjedite, sjedite... (Mrki se pojavi u vratima.) Uđi i ti... Čujte me svi... ako se želite razgovarati, hoću. Ali hoću da se razgovaramo, da raspravljamo... a ne da se svađamo. Hoćete li dozvoliti da ja pitam?

Svi: Naravno, Izvoli. Kako da ne!

Prvi: Da li je tačno, drugarice, da želite napustiti Ivana?

Ana: Pa zar bi mogao jedan predsjednik suda da živi sa jednom običnom kurvicom?

Prvi: Nemojte tako, drugarice Ano.

Ivan: No vidiš, Prvi!

Ana: Zar sam ja samu sebe proglasila kurvicom? A da li me je moj ljubljeni muž uzeo u zaštitu? I da li je protestirao kad me onaj gospodin fašista...

Nikola: Ama, draga drugarice, mi želimo da izgladimo stvar; a ne da zaoštravamo! Ostavimo lanjski snijeg! Treba da spasimo što se spasiti može.

Ana: Pa zar je to muškarac pred kojim mu ženu jedan običan kompromitirani nitkov...

Nikola: Molim vas, molim vas! Ostavite se tih teških riječi! Za to se i odgovara, odgovara, drugarice!

Prvi: Nikola, ostavi ženu na miru.

Ana: Druže Prvi, ja niti znam mudro govoriti, niti želim...

Ivan: Pa šta si onda došla?

Ana: Došla sam da priznam da sam zbilja imala bezbroj ljubavnika...

Ivan: Ostavi se gluposti!

Ana: Pa ako ih nisam imala, zašto me nisi uzeo u zaštitu kad me onaj tvoj uvažení prijatelj vrijeđao?

Ivan: Prvo i prvo, nije mi prijatelj... (Pogledao je Nikolu, pa:) ... a da i jeste...

Ana: A kada jeste, ja ne želim toliku počast da ti i nadalje budem žena...

Ivan: Ako ne želiš ti, ne želim ni ja...

Ana: Divno...! Znači mogu se razgledati po svijetu; možda ću, ipak da nađem na nekog muškarca — kad mi već muž nije!

Ivan: No, i što sada želiš? Da ti se divimo, klanjamo pred tvojom iskrenošću ili suosjećamo s tvojom nesrećom?

Ana: Ne ne! Hoću da drug Prvi dozna da nisi ti kriv, da sam ja svemu kriva, da te slučajno ne bi rastavili od tvoje jedine i velike ljubavi...

Ivan: Ama kakve ljubavi!

Ana: Predsjedništva, dragi! Jer ti tako voliš biti predsjednik! (Izleti.)

8.

Ivan: Ha...! Ha...! Ha...! (To je negodovanje, a ne smijeh.) Prljava insinuacija! Nije dosta što mi gazi po časti... zar mi se može bilo što prigovoriti kao predsjedniku? Jesam li nepošten, pristrasan, neradnik ili koji davo...?

Prvi: Ne brini, ne raspravljamo o tvom predsjedništvu...

Ali ako još možeš, izgadi nesporazum s ovom ženicom.

Ivan: Zar da se s jednom ovako ordinarnom i nadalje kompromitiram...? Ja bih još i smio, ali predsjednik suda nešto duguje i društvu!

Nikola: Tačno!

Mrki: Čuj, Prvi, zar me zbilja trebaš? Mučno mi je sve ovo.

Prvi: Čekaj!

Šaco: Uti se!

Nikola: Ti, nitkove...

Prvi: Dosta! Po čemu je nitkov, po čemu...?!

Nikola: Mislim da nije vrijeme da nabrajam zašto je isključen.

Prvi: Jer je bandoglav, jer je tvrdoglav, jer se ne zna obuzdavati, jer kaže što misli! I više negoli što misli!

On je sebe proglasio nitkovom, a vi ste jedva dočekali da patentirate taj po vas vrlo ugodan pojam! Jasno...?!

Ivan: Druže Prvi, sam si rekao da se ne uzbuđujemo. Ozbiljni smo ljudi!

Nikola: Zapravo ja sam kriv. Ali i sâm sam se uzbuđio zbog... zbog ove... i svega ovoga!

Prvi: Čuj, Šaco... hoćeš biti dobar da me dočekaš u onoj susjednoj sobi. Molim te dočekaš!

Šaco: Kavu mogu naručiti?

Prvi: Možeš. Mara dobru kuva.

Šaco (diže se i nonšalantno): Braćo i drugovi, ne zamjerite što ću se udaljiti! (Ode.)

Prvi: Nastavi, Ivane.

Ivan: Izvini, sve me ovo dekoncentriralo... i, ako ću iskreno, oneraspoložilo.

Prvi: Vratili ste se i uvjerali ste me da situacija nije tako jednostavna kao što ja mislim.

Nikola: Nadam se priznat ćeš da imam priličan, i dosta prislan, kontakt s masama.

Mrki: I kako one reagiraju na zbivanja?

Nikola: Uvjeravam te da nisi dobro informiran! Vama se čini da odobravaju...

Prvi: A ne odobravaju? A što ne odobravaju?

Mrki: I koje to mase? Ako mene lažu, zar tebe, kao rodaka Petra, objektivno izvještavaju?

Prvi: Jest!

Ivan: Druže Prvi, ti misliš da baš u cijelosti odobravaju postupak druga Mrkog? Ne zamjeri, Mrki, ali o općem interesu je riječ! A do toga mora da nam je prvenstveno stalo!

Prvi: Ni u pogledu Petra ne odobravaju?

Ivan: Druže Prvi, griješit ćeš ako budeš jednostran.

Prvi: Ako vas dvojicu poslušam, onda nisam jednostran?

Nikola: Molim! Ni po babi ni po stričevima, već se zainteresiraj!

Marija (*donosi kavu svima*): Izvinite...

Prvi: Maro, a šta svijet veli za ovaj skandal?

Marija: Skandal? Kakav to skandal?

Ivan: Za one neugodnosti u klubu.

Marija: Pa... (*Pogleda Nikolu.*) Pa, zapravo... znaš... zapravo, ja skoro ništa ni ne znam. Nisam bila ovih dana kod kuće...

Prvi: Davla nisi čula!

Marija: Pa jest, priča se.

Prvi: Šta...?!

Marija (*polazi van*): Pa... pa da je već vrijeme bilo. (*Požuri van.*)

Nikola: Ne zamjeri, druže Mrki, ali je ona zato tako govorila što si i ti prisutan.

Prvi: Ne zamjeri, druže Nikola, zar nisi vidio da prvo nije htjela govoriti jer si baš ti prisutan? Jer i ona zna što je to kruh. I ona čuva svoj mali kruh...!

Ivan: Ama, ama, udaljili smo se! Shvatite... moram otvoreno i iskreno! Eto danas cijeli forum... mislim grad... odobrava što ćete Petra likvidirati...

Prvi: Neće ostati bez kruha.

Ivan: Znam... Ali znam i to da je tačno da će kad-tad u prvi plan doći taj skandal... ta pijanika... ne zamjeri, Mrki. Pričat će se, ogovarat će, prigovarati će... ljudi će gubiti povjerenje...

Mrki: U takve rukovodioce kao što sam ja?

Ivan: Nitko ti ništa ne može prigovoriti, ali omaška je omaška!

Mrki: Dobro, Ivane. Idimo dalje. Recimo, da mene udalje, misliš sve će se sleći, sve će biti u redu?

Ivan: Krivo me shvaćaš.

Nikola: Ali ako te i udalje, a što s Petrom...?

Ivan: Zar da priznamo da je i jedan fašista mogao da zasjedne u direktoraki položaj...?

Nikola: Da se uvuče čak i u članstvo...?

Ivan: A ako pogledamo taj problem i iz širih aspekata, a što će reći oni gore ili čak oni van naših granica...? A zatim što će reći...

Nikola (*bina se smračuje, potpuno zamračí; čuje se samo odjek uvrjedenih*): Jest, što će reći, što će reći...!

Ivan: Jer reći će...

Nikola: Reći će, reći će, reći će...!

Svi: Hoće, hoće, hoće...!

Ivan: I što ako...?

Nikola: Jakako, jakako...!

Svi: Ako, ako, ako...!

Ivan: Razmislite samo...!

Svi: Sramno, sramno, sramno...!

K r a j

Jadikovke zaštitnika petrovštine su nepresušne i nisu bez argumenata: te humanizam, vrijeme i zablude, i još koješta! Ali jadikovke postaju i optužbe. A koja je ta optužba koja se ne bi mogla dokazati — ako im se dađe prilika da ih proizvoljno i strljivo serviraju. Ne bi li možda njihova nakaradna istina mogla izroditi i ovom slične posljedice — kako ćemo to pokušati ilustrirati u ovom

e p i l o g u

- Komentator I (*izlazi pred zavjesu a samo je on osvijetljen*):
A što se to sramno zbilo, što se to dalje desilo...? Zapravo, što mislite kako se sve ovo završilo...? Mislite da je sve ovo palo u zaborav? Bože sačuvaj...! Još se i danas o tome priča. Priča se... bilo jednom... bilo jednom... bilo jednom...! (*Govoreći monotono polazi van, ali ga zadrži komentator II.*)
- Komentator II: Stoj, stani...! To ti nama reci što se priča i što se dalje zbilo?
- Komentator I: Pa o tome se baš i priča što se dalje zbilo.
- Komentator II: Pa to ti nama reci! Eto, naprimjer, što je bilo s Anom?
- Komentator I: Razvela se od predsjednika.
- Komentator II: Pametno i opravdano. I što je sada s njom?
- Komentator I: Preudala se za Šacu.
- Komentator II: Slažem se. Volim takve ljude kao što je taj Šaco. No i dalje?
- Komentator I: Kako dalje? Zar ti nije dosta što se djelo završava heplendom...? Kazao sam ti... Ana i Šaco se oženili, i još su dugo i srećno živjeli u miru i blagolovu.
- Komentator II: Tako ti djeci završi tu priču, a nama, punopravnim građanima, kaži što je bilo s tim fašistom!
- Komentator I: Moj svejesni građanine, sud će ti odrapiti takvu kaznu da ćeš se čudom čuditi ako fašistu budeš nazivao fašistom...! Jest, jest...!

- Komentator II: Pa zar...?
- Komentator I: Znam što misliš! Jest, fašizma po svijetu možda i ima, to psuj i grdi... ali da znaš, fašista više nema! Pokrstili smo ih! Obratili!
- Komentator II: Nema, nema...! Ali, ali, ali onda bar to reci, što je bilo s Prvim?
- Komentator I: Ama, ala si razvezao... Pa, eto, važno je da ne prodaje knjige.
- Komentator II (zazviždi): Fjjuu...! A kako Mrki...?
- Komentator I: Hvala na pitanju.
- Komentator II: Ama, što je s njim bilo!
- Komentator I: I on se oženio. I pošto se oženio, ima i ženu, i...
- Komentator II: Ama, ama... je li on prodaje knjige...?
- Komentator I: Pa zar ti, nesrećniče, misliš da je kramota prodavati knjige...? Ili zar misliš da se to baš ništa ne isplati...? Dragi moj, prvo i prvo: radiš pa i zaradiš; drugo i drugo: i socijalno si osiguran... i nemaš prilike ni mogućnosti da se učlaniš u klub! Zar to tebi nije ništa, zar ti to nisu ogromne beneficije...?!
- Komentator II: Znači, prodaje knjige.
- Komentator I: Zbilja...? Prodaje knjige...? Tko ti je to rekao?
- Komentator II: Pa ti.
- Komentator I: Ja...? Bože sačuvaj!
- Komentator II: Ali onda...? (*Upitno sleže ramenima, a komentator I mu uzvratiti pa sležući ramenima se razgovaraju i izlaze.*)

K r a j

1964.

SADRŽAJ

Strana

Kad bog đavlu kumuje	5
Zatucani	59
Tata, ti si bez perspektive	103
Zeljino gnjezdo	153

OD ISTOG PISCA

- KAO SUNCOKRETI, drama u tri čina. MATICA HRVATSKA — Zagreb/1953.
- NIKO I NISTA, komedija u tri čina.
- VASANGE, igrokaz u tri čina.
- ČA BONINA RAZGALA, splet narodnih običaja, SAVEZ KULTURNO-PROSVETNIH DRUŠTAVA — Subotica/1953.
- ZAKUŽENI, komedija u tri čina, časopis RUKOVET — Subotica/1953.
- PAR ZUTIH CIPELA, komedija u tri čina, ZENIT — Subotica/1961.
- OPROSTITUTE — UMRO SAM, komedija u tri čina.
- HEROJIMA SLAVA — NAMA ONO VIŠE, komedija u tri čina.
- LUDOGRAD, komedija u dva čina, »KOMEDJE« — Minerva — Subotica/1961.
- TA NAŠA DJECA, drama u tri čina, OSVIT — Subotica/1962.
- DOKONI LJUDI, komedija u tri čina.
- KUCA MIRA, komedija u tri čina.
- DAVO U KUĆI, komedija u tri čina.
- HEROJ ILI UBOJICA, satirična vizija u tri čina, »ČETIRI KOMEDJE« — OSVIT — Subotica/1962.
- LJUDI U VRENJU, drama u tri čina, OSVIT — Subotica/1963.

CROATICA

BIBLIOTECA



ZKVN SUBOTICA

K
POL
k